

Szín

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET LAPJA

6/3

TARTALOM

- Beke Pál*: Pályázat a Magyar Művelődési Intézet igazgatói álláshelyére 1
- Hidy Péter*: A kultúra méltósága – avagy miért pocsék a hagyományos kultúráközvetítő intézményrendszer PR-je? 11
- Pordány Sarolta*: Felnőttoktatás az amerikai közművelődési intézményekben – egy megye példáján. Amerikai úti jegyzetek I. 14
- Földiák András*: Értéktörzés, értékteremtés és a közművelődési intézmények (A Közművelődési változások című konferencián – Tata 2001. április 24-25. – elhangzott előadás szerkesztett változata) 17
- Közművelődési változások – A Szín kerekasztal beszélgetése a tatai konferencia tapasztalatainak összegzésére 2001. május 31-én. Résztvevők: Borbáth Erika, Halmai Gáborné, Kereszti Ferenc, Szabó Irma, Varga Melinda. A beszélgetést vezette Mátyus Aliz. (Szerkesztette: Sággy Erna.) 20
- Barsi Hajna*: A népi iparművészeti tárgyak zsűrizésének általános szempontjai és azok alkalmazása a népviseletes babák bírálatánál 27
- Reorganizáció – revitalizáció – szakfelügyelet**
- Kerekes László*: A közművelődési feladatellátás országos szakfelügyeletének működési tapasztalatai (Beszámoló az 1999. és a 2000. évi tevékenységről) 30
- Hazag Mihály*: A közművelődési hálózat újjáépítése, újjászervezése. A pályázaton támogatást nyert észak-magyarországi településeken végzett szakfelügyeleti vizsgálatok tapasztalatairól 35
- Dr. Horváth Attila-Kenyeres Sándorné*: Beszélgetések egy revitalizált intézményben – Szapárfalu, Jász-Nagykun-Szolnok megye 40
- Arcképek**
- Kövendi Dénes* 43
- Átfordított pecsét – Zágon Bertalan emlékére (1942. Zombor – 2001. Budapest)(Dr. Koncz Gábor) 47
- Végső búcsú Takács Gyulától (Halász Péter) 49
- Kárpát-medencei kulturális műhelyek**
- A kolozsvári Művelődés című közművelődési folyóirat *A közművelődés szolgálatában* (1998) című antológiába válogatott írásaiból:
- Szabó Zsolt*: A politikus Kós Károly példája 50
- Szabó Bálint*: Határhelyzetben a hagyományos erdélyi falukép 51
- A IX. Országos Diákszínjátászó Fesztivál Csíkszeredában (2001. április 17–22.) 54
- Halász Péter*: A Lakatos Demeter Egyesületről 56
- Dr. Horváth István*: A kor és úszója – Kerekes László plakátjai és „egyebei” 62
- Valóságstükrözés több rétegben – Lágler Péter antropofotó kiállítása (Tóth Andrea) 63
- Könyv- kéziratismertetés**
- Mátyus Aliz*: Hogy miért araszolunk? (Pethő László: Araszolók) 64
- Tungli Gyula*: Bakonykoppány krónikája (A krónika írója: Dr. Magyarász Ferenc) 65
- Bóka Mária* válogatása a 2001. január–március között megjelent könyvekből 66
- Hibaigazítás, hírközlés

SZÍN 6/3 – 2001. június

SZÍN – országos közművelődési folyóirat. Megjelenik kéthavonta. A Magyar Művelődési Intézet lapja.
Szerkesztő bizottság: Bóka Mária (Székesfehérvár), Gyulai Lajos (Miskolc), Hazag Mihály (Kazincbarcika – Miskolc),
Horváth Attila (Szolnok), Jagasics Béla (Zalaegerszeg), Kary József (Eger),
Romhányi András (Magyar Művelődési Intézet), Szabados Péter (Kaposvár).

Főszerkesztő: MÁTYUS ALIZ.

Kiadja a Magyar Művelődési Intézet. Felelős kiadó: BEKE PÁL.

A szerkesztőség címe: 1011 Budapest, Corvin tér 8.

Postacím: 1251 Budapest, Pf. 101. Tel.: 201-5053; Fax: 201-5764

e-mail: kalmarj@mmi.hu

Magyar Művelődési Hálózat Információs Rendszere MMHIR www.mmi.hu

Megrendelhető a szerkesztőség címén.

Borítóterv: Szüts Eszter.

E számunkat Kovács Géza sepsiszentgyörgyi szobrászművész szobraiból készült képekkel illusztráltuk.

ISSN 1416-6925

PÁLYÁZAT A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET IGAZGATÓI ÁLLÁSHELYÉRE

Részletes szakmai önéletrajz

Szakmai tanulóéveim

Szakmai pályámat a szombathelyi Felsőfokú Tanítóképző Intézet népművelő-könyvtáros szakának elvégzése után kezdtem, 1966 őszén a Dr. Doktor Sándor Városi Művelődési Központban kezdtem. Itt szakmai munkatárs, jobbára ifjúági klubvezető, gyakorlatilag népművelési mindenestül voltam. Ez az időszak különösebb eredményekkel nem járt: a klub üvöltő tizenévesek masszája volt hetente két-három alkalommal, ahová éppen jövetelelkor robbant bele az egyik jeles gimnáziumból éppen kitiltott diákokból álló csapat (vezetője évtizeddel később átadta nekem az akkor általuk játszott Beatles és Illés-utánérzéseket, de néhány gyönyörű és eredeti, ugyancsak népzenei ihletésű dal, mielőtt disszidált volna). Csak sokára lehetett elérni személyesen a klubba járó akkori gyerekeket – jobbára konfliktusaik esetén. Ebből az időből a velük folytatott beszélgetésekre emlékszem.

Szombathelyi iskolámat szülőhelyem, Budapest VIII. kerületének társadalmi ösztöndíjasaként végeztem, így (a felvételi kapott 2 éves halasztást követően) 1968 augusztusában a Józsefvárosi Művelődési Ház igazgatójaként folytattam szakmai pályámat. Ez az intézmény fölöttébb speciális volt; a Déry Miksa utcai irodák kihasználatlan helyiségei mellett 4 saját, és 15 egyéb telephelyen kellett különféle, jobbára ismeretterjesztő és művészeti, illetőleg alkalmi programokat szerveznem egyedül, hiszen főnök és beosztott egyszemélyes voltam a gazdasági vezető és a tiszteletdíjasok mellett. Sok mindent megtanultam az itt eltöltött idő alatt, 1974 nyaráig; egyrészt az elvárt, a „hivatalos”, másrészt a valóban szükséges népművelésről, a kerületi tanács, a kerületi párt- és a KISZ-bizottság összefonódásáról, a művészeti rendezvényekről, és nem utolsósorban az általam kitalált események ill. rendezvénysorozatok valódi ünnepeiről (amelyek persze nem én, mint rendező, hanem az általam felkért és felkészített közreműködők voltak). Nem álltak rendszerbe ezek az események és események még bennem, miközben kénytelen távoznom kellett, mert egy KISZ-klubbal együtt egy abban alkalmazott kollegát is a nyakamba varrtak, nekem pedig a kinevezéshez valamilyen homályos okból még nekem is falaznom kellett volna.

Erre nem voltam hajlandó. Állást kerestem a Magyar Nemzeti Múzeumban, amelynek kertjében kerületi művelődési otthon-igazgatóként tavasztól őszi vasárnap délutántól térzenét, nyári szombat estéken hangversenyeket rendeztem, s ahol ősztől tavaszig Liszt Ferenc zongoráján Kistótyi Melinda szervezésében Bach-improvizációkat játszott, a nyírbátori stallumot magában foglaló egyik nagy kiállítási teremben pedig régizene-koncerteket fi-

nanszírozott művelődési házamb. Volt tehát személyes ismeretségem Dr. Fülöp Ferenc akkori főigazgató úrral, és személyes szívességéből találtam is munkát mint közművelődési osztályvezető, hiszen ekkor volt friss az a párttáborzat, amely a közművelődést formailag fontossá tette. Az itt eltöltött kényszerű, és mint később kiderült, rövid, másfél éves „parkoló-pályám” alatt írtam meg az *Élet és Irodalom*-ba azt a dokumentumriportot, amelyben kizárólagos kollegámmal kapcsolatos, még Józsefvárosi hányattatásaimat tettem közzé. Ez emelt (mint vagabund népművelőt) az akkori Népművelési Intézet munkatársai közé.

1975 ősztől dolgozom az Intézetben és jogutódjainál. Vitányi Iván, az akkori (egyik) igazgató a Művelődési Otthonok Osztály élére hívott.¹ Az Intézetbe kerülve megcsontosított struktúrát, általában fásult munkatársakat, míg új osztályon jobbára fiatal, a művelődési otthoni – közösségi művelődési gyakorlatban tájékozott kollegákat találtam, akik azonban jobbára feleslegességekkel foglalkoztak korábbi főnökük kívánalmai szerint. Nem volt nehéz belőlük, majd sűrű országjárásaink eredményeképp velük együtt a szerteszét Magyarországon megismert népművelő kollegákból olyan csapatot szerveznem, akikkel közösen végeztük el az elkövetkező két évtized szakmai megújító munkáit.

Művelődési otthoni tevékenységújítás

A művelődési otthonok teljesítményét és tevékenység szerkezetét belülről ismerve e frissen alakított, sok gyakorló népművelővel kiegészített csapattal annak megújítását határoztuk el. Ehhez Vitányitól bátorítást, az akkor létező Országos Közművelődési Tanácstól pedig pályázati pénzeket kaptunk. A művelődési otthonokban elszántan művelődni akarók mellett az intézmények által az eddig elérhetetlen helybéliek aktivizálását, a szokványos kulturális programok mellett a hétköznapi, az éppen adott élethelyzeteket segítő kulturális szolgáltatásokat, az egyéni informálódás lehetőségét, az emberek közötti ismeretséget szeretnénk volna megteremteni először előtér-kísérletként, majd „nyitott házként” emlegetett kezdeményezésünkkel. Ez több helyütt fényesen sikerült; az eredményeket a szakmai sajtóban közzétettük, az általunk szervezett konferenciákon elmondtuk. Ám szomorúan kell bevalljam, hogy

¹ Nem gondoltam, hogy hátralevő szakmai pályámat, fél életemet (változó beosztások és nevek alatt) e falak között töltöm el. 1992-ig folyamatosan osztályvezető voltam, majd mikor munkahelyem a ma is használt Magyar Művelődési Intézet nevet vette fel, igazgatóhelyettes lettem. Halász Péter lemondását követően, 1995-ben néhány hónapig megbízott igazgatóként dolgoztam. Földiák András régi kollegám igazgatói kinevezését követően az igazgatóhelyetteségről lemondtam, azóta főtanácsosként alkalmaznak.

bár nyomai az intézményi tevékenységszerkezetben mind a mai napig fellelhetők, s e kezdeményezés több szakmai innováció bölcsője lett, nem alakította át generálisan művelődési otthonaink kínálatát. Véltetően azért nem, mert a hatalom nem állt mellénk, ezt csak egy alternatív térhasznosításnak ítélte. A főiskolák, egyetemek akkori oktatói is fanyalogtak a tevékenység tervezhetetlensége, spontán folyamatai miatt. Véltetően mi magunk is ügyetlenül, tán túl sarkosan hirdettük az ebből kibontott igét. Az intézményi tevékenységújító munka számomra azonban két, a későbbiekben összefonódó ívet jelölt ki: a *faluházakat* illetőleg a *helyi település-és közösségfejlesztést*.² Szakmai pályám alapvetően ezek mentén alakult a továbbiakban.

Faluházépítés

Természetes, hogy a tevékenységújító munka tapasztalatainak birtokában az intézmények addigi sematikus alaprajza helyett új, *a befogadó közönség helyett az alkotó közösséget* középpontba helyező intézményeket szerettünk volna honosítani szerte Magyarországon. Nyilvánvalóvá vált az is, hogyha ezt olyan településeken (jobbára kisebb falvakban) lehet csak elérni, akkor azokba olyan funkciókat is kell telepítsünk, amelyekkel egyidejűleg *az egyéb hiányokat is pótoljuk*. Ekként lett a művelődésre szánt terrek mellett bennük bolt, kávézó, posta, panzió, öregek napközije, tornaterem, valóban *a falu háza* tehát. Megjegyzem: hivatali funkciónk volt az épülő intézmények szakmai véleményezése, de a városi beruházások esetében nem tudtuk megakadályozni a *kivagyiság és a nagyot-akarás emlékműveit*: így épült meg több, általunk nagyozolásként minősített, azóta már a költségei miatt bezárt, vagy fenntartási kiadásaival ma is vajdó művelődési központ (az általunk javasolt, a városrészenként felépítendő kis klubházak helyett). Ott azonban, ahol hallgattak ránk, megvalósult a nem szükségképpen csak művelődési funkciókat ellátó *faluház*: *Zalaszentlászlón, Nagykapornakon, Dióskálón, Nézsán, Somogyásmsomban, Kakasdon, Jászkiséren* és sok helyütt. Tapasztalatainkat tanácskozásokon, cikkekben, önálló kiadványokban ismertettük (az általam ezzel kapcsolatban írt vagy szerkesztett szövegeket a mellékelt irodalomjegyzékben feltüntettem).

Település- és közösségfejlesztés

Az intézményi tevékenységújítás korlátozott társadalmi hatását felismerve, a faluházak tervezése és építése, a *Balatonszabadiban* és társult településein, majd *Csengerben* végzett településfejlesztő munkánk³ tapasztalatainak ered-

ményeképp, és a '80-as évek közepén kezeinkhez került, a *community organisation* jobbára angolszász szakirodalmának együttes hatására fordult el szakmai pályám (és a velem tartó kollegák, s a gyakorlatban dolgozó társaink pályája is) a szűken értelmezett intézményi népműveléstől *az egész település lehetőségeinek bővítését, az ott élő polgárok társadalmi-közösségi képességfejlesztését, egyesületekben való együttműködését jelentő közösségfejlesztésig*. A '70-es évek végén megismert *Makovecz Imrével*, és akkor még fiatal építésztanítványaival együtt végzett munkáink során fogalmazódott ez a települések egyidejű humán és fizikális fejlesztésének gyakorlatává (amely munkák sikere aztán a '90-es évek elején egy tárcaközi fenntartásának elképzelt non-profit, regionális szerveződésűnek tervezett, de megvalósulatlan intézmény ötletét megalapozta). E feladatkört azóta is folytatom: '86-tól folyamatosan *Csenger*, majd *Szatmár* térségében ('98-'99-ben egy magyar-román határmenti fejlesztést megalapozó PHARE pályázat nyerteseként), *Nyugat-Baranyában, Makón*,⁴ *Orosházán* stb., ez utóbbiakat immár a humán, a szelíd fejlesztőmunkát végül is felvállaló és megvalósító *Közösségszolgálat Alapítvány* keretében (mely szervezet kuratóriumának elnöke vagyok 1993-as megalakulásától).

A „szabadművelődési” gondolat

A rendszerváltozást megelőző években sokat gondolkodtunk⁵ azon, hogy miképpen lehet a szakmánkat '49-től tönkre tévő zsdanovista elemeken túllépni úgy, hogy a nem egy esetben a rendszer ellenében mégis megjelent közelmúltbéli értékeket a múlt struktúráját rehabilitálva a jövőbe mentjük. A Magyarországon 1945-'48 között létező *szabadművelődési* korszak revitalizálását határoztuk el, amelyhez azonban meg kellett teremtenünk *a helyi kulturális lehetőségeket helyben vezérlő, párttól (majd pártoktól) és a hivataltól is független helyi szervezeteket*. Erre tett 1988-89-es kezdeményezéseim (Pécsett, Csepelen és mássutt) '90 őszén, '91 folyamán rendre elvégeztek *a mindent a maguk kezei közé kerítő önkormányzatok* ebbéli értetlenségén. Az ezzel kapcsolatos akcióimról, eredményeimről, vereségeimről és illúzióimról frottakat is a csatolt irodalomjegyzékbe gyűjtöttem.

A szabadművelődési gondolat átmentése a fiatalokkal kapcsolatos munkáimba

Még a '80-as évek derekán találkoztam *Franciaország*

³ Megjegyzem: sokan másokkal együtt végzett munkák voltak ezek; Balatonszabadi esetében elsősorban *Köles Sándort, Varga Csabát* kell megemlítenem, Csenger esetében az akkori Fejlesztési osztály akkori munkatársait: *Huszerl Józsefet, Péterfi Ferencet, Varga Tamást* és *dr. Vercseg Ilonát*, és mindkét helyszínen esetén *Makovecz Imrét*, majd tanítványainak hosszú sorát.

⁴ E feladatokat elsősorban *dr. Balájpap Ferenc* és *Vattay Dénessel* együtt oldottam meg.

⁵ Ekkor már a köreinkbe vont intézeti művelődéstörténeész kollegánk, a '90-es évektől minisztériumi főosztályvezető *dr. Kovalcsik József* segítségével.

² Miután nem részletes vallomást írok, nem említem a mellékelt irodalomjegyzékből feltáruló, a '70-es évek végén, a '80-asok elején ezzel párhuzamosan megoldott egyéb feladatokat: *az intézmények társadalmiasításában, szervezeti és működési szabályzatuk egységesítésében, a közösségi művelődés városi ellátásbéli minimumának, az intézmények minimális felszereltségének, a megyei művelődési központok funkcióinak* stb. általam vezérelt kidolgozását.

xan a helyi, a települési gyermek- és ifjúsági önkormányzatok akkor ott már évtizedes gyakorlatával, amely nem elentett mást, mint a fiatalok helyi társadalomban való szervezett részvételének formáját annak érdekében, hogy a települési ügyek szervezésében, a demokrácia működésében gyakorlatot szerezzenek azáltal, hogy a rájuk tartozó ügyeket maguk vezérlik. Ezzel a tapasztalattal akkor nem lehetett kezdenem semmit. A szabadművelődési gondokkal a felnőttek körében vereséget szenvedve azonban megszerveztem '92-ben a fiatalok társadalmi gyakorlatának elősegítésére, a helyi ügyekben való részvétel lehetőségére, és a maguk ügyeiben való helyi döntések megvalósíthatóságára azokat a települési gyermek-és ifjúsági önkormányzatokat, amelyeket aztán két, erre szervezett egyesület segítségével, a *Települési Gyermekönkormányzatok Segítői Egyesületében* és a *Gyermek és Ifjúsági Önkormányzati Társaságban* aktivizált szimpatizáns felnőttek és fiatalok közreműködésével elterjesztettem Magyarországon. Ezzel kapcsolatos írásaim a csatolt irodalomjegyzékben ugyancsak fellelhetők.

Ifjúságsegítő tevékenységek

A gyermekönkormányzatok működésének 1993-'95 közé eső segítése–elemzése során vált nyilvánvalóvá számomra, hogy a hazai települések döntő többségén *semmi sem történik a fiatalok érdekében*; csekély fizetőképességük miatt az intézmények nem fordítanak rájuk figyelmet, az iskolák abbahagyták a tanórán felüli foglalkozások szervezését, az önkormányzatoknak pedig kisebb gondjuk is nagyobb annál, hogy fiataljakra figyeljenek. E hiátus érzékelésével szerveztem meg (a Közösségszolgálat Alapítvány keretében, annak anyagi erejével és szabadságával, hiszen ez már a '95 őszi, az intézeti igazgatóhelyetteségemben megingató, bizonytalan idő!) azt a szakmai társaságot, amelyik végül megfogalmazta a *települési-önkormányzati ifjúsági referens-álláshely* elveit. Körükből lettek az első ilyen munkakörű szakemberek, s mi dolgoztuk ki a települési ifjúsági munka, az ifjúságsegítői feladatkör első képzési variánsait. Az alapítványi munkabizottságból mára önállósult az *Ifjúsági Referensek Országos Egyesülete*, miközben megfogalmaztuk az ifjúságukért tenni akaró önkormányzatok együttműködésének szükségességét is. Ez utóbbi szándékból alakult meg '98 elején az *Ifjúságért Önkormányzati Szövetség*, amely azóta egy európai szervezet tagjaként vélhetőleg e réteg uniós integrációjában segít. E szervezet rendezte a „Település és Ifjúsága” konferenciasorozatot; és több, a megalakult Ifjúsági és Sportminisztérium által felvállalt szándékot fogalmazott meg; s néhány szakmai innováció: *egyesületi keretek között működő ifjúsági-művelődési ház, helyi ifjúságsegítő pénzalap, helyi ifjúság (politika)i koncepció* stb. gazdája lett. Jelenleg e szervezetnek nemcsak egyik szülőatyja, hanem *stratégiai fejlesztője* is vagyok.

Jelenlegi munkáim

2000 tavaszán (a helyi gyermekönkormányzati munká-

ból kinőtt fiatal egyesületi titkárt választva) végre megválhattam a hazai gyermekönkormányzatiságban betöltött animáló feladatomtól. A települési ifjúságsegítő munka már említett *innovációinak* megvalósításával foglalkozom, a jobbára városi munkakörre vált *ifjúsági referensi munkát* segítem, a falusi térségekben a *településszövetségi keretben lehetséges ifjúsági fejlesztőmunka részleteit* gondozom az ISM-mel együttműködve.

Ettől lényegében eltér egy 2000 őszén kapott megbízásból kinőtt fejlesztőmunkám: akkor ugyanis a *Magyar Kultúra Alapítvány* felkérésére egy konferenciát kellett szerveznem a *határmenti együttműködések*ről.⁶ A konferencia résztvevőiből manapság már egy *Határmenti Együttműködések és Fejlesztések Fóruma* néven 2000. novemberében megalakult, s azóta is intenzíven működő társaság, gyakorlatilag egy új egyesületi kezdemény lett. Velük most éppen az erre vonatkozó lehetőségeket, a jó példákat, a jellemző gondokat, a megoldandó feladatokat, a feladatok megoldását segítő pályázatokat gyűjtjük Magyarországon éppen úgy, mint a határos országok egy részében (s remélem, hogy egy idő után teljességében) *újból csak azért, hogy az ebben aktívak, az e tárgyban valamit akarók ne maradjanak egyedül*, magukban, hanem egymást erősíthessék rokon szándékaikban. Én magam így értelmezem és csinálom a korábban emlegetett közösségfejlesztést.

Szakírói tevékenységem

Művelődési otthoni kezdeményezéseink eredményét, a tevékenységújítás során létrejött új formációkat tárgyalja a *Művelődési otthonon innen és túl* c. könyvecském. Nem jelentette meg, hanem évekig (megszűnéséig) fiókjában fektette a *Jelenből épülő jövő – művelődési otthoni alternatívák* c. kötetemet a Múzsák Kiadó; ez manapság idejét múlta. A szabadművelődéssel és a gyermekönkormányzatiság kezdeteivel kapcsolatos benyomásaimat az *Önkormányzó társadalom* c. röpiratomban foglaltam össze. Dr. Kovács Flóriánnal együtt írtuk és szerkesztettük a *Közösségszolgálat Alapítvány virulens idején az Ajánlások a községek és kisvárosok településfejlesztési koncepciójához* című, a BM Kiadó által közreadott tanulmányt. *Közjogi kiskaté* címen foglaltam össze a településpolitikai tudnivalókat (elsősorban fiataloknak) a helyi gyermek- és ifjúsági önkormányzati munkát segítő. A napokban jelent meg *Méltóságkereső* címen, alcíme szerint az az „önéletrajz és szakmatörténet”, amelyben az itt röviden ismertetett életutamat, de leginkább a közösségfejlesztés kialakításában, a települések humán fejlesztése tárgyában, e tevékenység hazai kialakulásában betöltött szerepemet-szerpünket foglalom össze. Készen áll, és hamarosan kiadóhoz kerül a *szelíd fejlesztőmunka* című összeállítás, amelyben a települések humán fejlesztésének példatárát szándékozom közreadni.

⁶ Dr. Kovács Gábor felkérésére bizonyára a szatmári térségben, a magyar–román határmenti térség fejlesztésében szerzett jártasságom miatt került sor.

Szakmai kapcsolataim

Legnagyobb meglepetésemre az Intézetbe kerülésemtől kezdődőleg meglehetősen sokáig *integráló* személyiségnek bizonyultam; ebbe ugyan nem fért bele egy-két megyei művelődésiközpont-igazgató vagy megyei osztályvezető, az egyik miniszterhelyettes sem, de a szakma egészével – úgy is, mint a *Magyar Népművelők Egyesülete* egyik megalakítójának és három cikluson át alelnökének – soha semmi bajom nem volt. Egészen a rendszerváltoztató hónapokig, amikor (emlékezetem szerint '88-ban) az egyik Vándorgyűlésen azt mertem mondani (éppenséggel egy mai szak szervezeti vezető szavai ellenében), hogy nem fizetésemelésünkkel, hanem a polgárokat bizonyára megviselő és nehéz helyzetbe hozó időkben *éppen hogy feladatainkkal, esetleg annak újrafogalmazásával kellene foglalkoznunk*. Elmondtam, hogy csak ettől remélheti ez a szakma fontosságát, és így megmaradását, következésképpen fizetését is.

Nem tetszhetett az sem, hogy a megváltozott rendszer új minisztériumával *együttműködni* kezdtem, s nem (mint akkor divatos volt) ellene szervezkedni. Bizonyára ezért hagytak ki az ekkor alakult különféle (akkor új) szakmai szervezkedésekből, a művelődési otthonok ilyen-olyan típusú szövetségeiből és a *Kultúraterjesztők Kamarájából*. Elszigetelt lettem azért is, mert fennem hangoztattam: *az új önkormányzatoknak az Intézet nem főnöke, csak partnere lehet; nem hivatalból lehetünk fontosak, hanem csak akkor, ha számukra szükséges mondanivalónk van*. De elszigetelt a szakma hangadóitól az Intézet strukturális átalakításának soha nem tagadott, hanem éppen hogy szétkürtölt szándéka, majd ennek sikertelenségét követően a Közösségszolgálat Alapítvány megalakítása (hiszen kapcsolatainkat és lehetőségeinket bizonyította). Elszigetelt az a parlamenti sajtótájékoztató, amelynek során egy akkor ellenzéki pártkatoná az Intézet privatizációjával vádolt engem és Makovecz Imrét, akinek csak annyi köze volt az egészhez, hogy egyik tanítványa tervezte a Corvin téri épület átépítési tervét, amiből (véltetően éppen ezért) csak egy kis körlépcső lett. Sajátos, hogy még Alapítványunk leépülése is elszigetelt, s nemcsak az abban közreműködőktől, hanem az ezen kárörvendezőktől is. Mindezen nem tagadható viszonyok ellenére számtalan polgármesterrel, jegyzővel, helyi önkormányzati képviselővel, népművelővel, könyvtárossal, tanárral, országos, regionális és helyi egyesületi vezetővel és aktivistával, ifjúsági referenssel, ifjúságsegítővel, fiatallal és gyerekekkel van rendezett és jó viszonyom. Az utóbbi évtizedben ez éltet.

Francia szakmai kapcsolataim

1980-tól kerültem kapcsolatba szakmám francia művelőivel. A Magyar Népművelők Egyesületének első szakmai útját vezettem oda, de intenzívvé és valódi együttműködéssé akkor vált ez a viszony, amikor megismerkedtünk *Paul Blin* normandiai népművelő barátunkkal. Számomra a legfontosabb az volt ebből, hogy *volt mihez viszonyítani* hazai szakmai állapotunkat, annak kívánatos fejlesztését. Innen honosítottam a települési gyer-

mek- és ifjúsági önkormányzatok módszerét, és innen nem sikerült honosítanom az egyesületi működtetésű ifjúsági-művelődési házakat (bár ez utóbbira éppen az IFOSZ keretében most teszek újra kísérletet). Kiváló szakmai kapcsolatokkal rendelkezem az FRMJC országos és több regionális szervezetében; alig tudom fékezni őket, hogy hazai kapcsolatokra találjanak – ám civilesített intézményrendszer híján egyelőre nincs kikkel.

1973–75 között az ELTE BTK kiegészítő képzésén főiskolainak minősülő korábbi végzettségemet egyetemire módosítottam. Miniszteri felkérésre 2001 tavaszától tagja vagyok a *Nemzeti Kulturális Alapprogram* Közművelődési Kollégiumának. Megkaptam a szokásos szakmai kitüntetések: *Szocialista Kultúráért* (1980), *Bessenyei Díj* (1989), a *Magyar Köztársasági Érdemrend Kiskeresztje* (1994). Legbüszkébb azonban a *Március 15. Emlékérem* (magándíj, 1984), a Hazafias Népfronttól Zalaszentlászló Faluházáért kapott *Kiváló Társadalmi Munkás* (1985) és *Kőröshegyi Millenniumi Oklevél* (2000) kitüntetésekre vagyok.

Vezetői koncepció

A pályázat megírása során nem kerülhetem meg azokat a hajdani szándékokat, amelyeket még a rendszerváltozás időszaka előtt, illetőleg azt követően fogalmaztam-fogalmaztunk meg az Intézetről. Nem kerülhetem meg azokat a terveket sem, amelyeket igazgatóhelyettesként próbáltam (ugyancsak másokkal együtt) megvalósítani. Értem, hogy azok döntő többségét túl- és meghaladta az idő; tudom azt is, hogy jelenleg *nem radikális műtét*hez keres a fenntartó megoldót (vagyis megértem, hogy a jelentős átalakításra még mindig nem értek meg a körülmények); belátom tehát, hogy ezen beosztásra pályázva *egy ilyen körülmények között lévő intézményt* kell felvállaljak. Vezetői koncepcióm utolsó fejezeteként azonban mégis felvázolok egy olyan kívánatos állapotot, amelyet *csak miniszteriális támogatás mellett, és hosszas előkészületek után lehet megtenni* abban reménykedve, hogy a megbízás elnyerése esetén a 2002-ben kezdődő új (helyesebben folytatódó) ciklusban *erre erő s idő egyaránt lesz*. Azokat a hangsúlyos cselekvéseket tehát, amelyeket véleményem szerint az első években meg kell oldani az Intézetben, (és amelyek megoldására szerződnek) egyidejűleg *előkészületeknek tekintem* egy majdani, egy generálisabb változásra, amelynek révén az Intézet munkája megújul(hat)na, és tevékenysége, teljesítménye elérhetné a kor kívánalmait. Az alábbiakban tehát először *az általam javasolt és gyors, egy-két éven belül megvalósítható hangsúlyváltásokat* írom körül, s csak azt követően vázolom fel a szerintem *ideális, egyidejűleg az új időknek megfelelő, ám felkészülést, fenntartói akaratot és elhatározást is kívánó*, és így néhány évig halasztható tennivalókat. Hogy ez utóbbiak hasonlótanak majd a tíz-egynéhány évvel ezelőtt elképzeltetekhez? – ez bizonyára nem véletlen.

Integráló szerep

Az Intézet egyre hangsúlytalanabb, egyre jellegtelenebb helyzetén föltétlenül változtatni kell. Ezt nem jogszabályokkal lehet elérni (hiszen azok jelenleg is kellő módon körülírják a tennivalókat), és nem oknyomozással kell (vagy az egyszerűbb megoldást választva személyekre és külső körülményekre mutogatva) megváltoztatni, hanem *el kell kezdeni a szakmai integráló szerepkör intézeti megszervezését és megvalósítását, a közművelődési, közösségi művelődési szakma elkülönülten cselekvő halmazainak egybe-szervezését.* Tudomásul kell veyük a '90 óta kialakult helyzetet: a közösségi művelődés intézményeinek, és az ebben érdekelt civil szervezetek önállósodottságát, egyidejűleg koordinálatlanságát és szétesettségét. Tudomásul kell veyük, egyidejűleg meg kell változtassuk az önkormányzati, a kht-sított, a magánkézben lévő, vagy civil irányítású művelődési otthonok sem egymáshoz, sem az esetleg még létező megyei művelődés-irányításhoz és módszertanhoz, sem az Intézethez nem kötődő viszonyát (e viszonyok hiányát tehát). Módosítani kell a népművelés és színonimái oktatásának egymással párhuzamos, sőt: egymással éppen hogy ellenséges állapotát. Úrrá kell legyünk azon a furcsa helyzeten, hogy e szakmában az egyéni érdekek védelmére jogosult szakszervezet szakmafejlesztő szerepet játszik (nyilván az előbbi, a valódi feladat helyett), s hogy éppen az Intézet funkcióiban tetszeleg. Párbeszédet kell teremtsünk a szakma különféle képpen gondolkodó csoportjai, a vélelmezett szekértáborok között, s fel kell számoljunk, hogy ebben éppen az Intézet az egyik legyen. Mércét kell teremtsünk a szakmai teljesítményre annál is inkább, mert manapság csak ráolvasással mondható, hogy melyik szakmai eljárás, megoldás, technika, módszer a „jó” vagy a „rossz”, s nem az adott helyzetek, állapotok, képességek, kívánalmak elemzését követően. Mindezek miatt elodázhatatlan a szakmai párbeszéd, az együttműködés, a gondolati rend, az azonosságok és különbözőségek feltárása, ismerete, rögzítése. Félreértés ne essék: nem a különvélemények eltüntetésére, nem az elvtelen egyetértés megteremtésére gondolok, pusztán e kicsi szakma erővonalainak elrendezésére a jobb helyi teljesítmény érdekében, és ezt segítve.

E cél érdekében az alábbi intézkedések megtételét tervezem:

– *Közösségi Művelődési Tanácsadó Kollégium* (a továbbiakban KMTK, bár a szervezet bárhogyan nevezhető) felállítását javaslom az Intézet mellett valamennyi, e szakmában érdekelt intézmény és civil szervezet vezetőjének részvételével. A szakma állapotát tisztázó, a helyzeteket elemző, fejlesztési és egyéb javaslattételre jogosító testület működését konzultatív tanács módjára képzelem el, amelyik döntéseit nem szükségképpen konszenzussal hozza, és a markáns különvélemények megfogalmazását (és mindezeknek a Szín-ben való közzétételét) nemcsak lehetővé, hanem kívánatossá is teszi. Gondolkodni kell arról, hogy e testület többségi egyetértése a későbbiekben pályázatok elnyerésekor, a díjak odaítélésekor stb. megha-

tározó lehessen, hiszen súlyát ezek növelhetik.

– *Intézeti Tanács:* a szakma közismert és köztiszteletben álló jeleiből létrehozott, a gyakorlat kívánalmait jól ismerő szakemberekből álló tanácsadó testület, amely munkájával az intézeti teljesítményt, az itt koordinált és szervezett fejlesztőmunkát segíti. Javaslataikat a Szín, mint az Intézet értesítője természetesen változtatás nélkül közli, ám javaslataik (vagy akár üléseik jegyzőkönyve) az intézeti honlapon is szerepeltethetők.

– *Képzési Tanács* valamennyi, a népművelő-képzésben szerepet játszó tanszék, civil szervezet stb. vezetőjének részvételével, az Intézet koordinálásában; célja a korszerű szakmai eljárásmodok oktatásba építése. Vezetője a KMTK tagja.

– *Civil Tanács* a közművelődés, a közösségi művelődés, a közösségfejlesztés civil szervezeteinek, az egyesületi működtetésű intézmények gondjainak folyamatos feltárására és megoldására, az ilyen típusú intézmények gyarapodására és működésének elősegítésére. Megállapításaik a Szín hasábjain, ill. (részletesen) a honlapon szerepeltetendők. Vezetője a KMTK tagja.

– *Ifjúsági Művelődési Tanács* a helyi, különösen a művelődési, közművelődési, közösségi folyamatokban való ifjúsági részvétel elősegítésére valamennyi, az ifjúságsegítésben országosan érdekelt intézmény és civil szervezet vezetőjével, különös tekintettel a fiatalok műkedvelő mozgalmakban, az intézményekben, ill. azok működtetésében való részvételére. Vezetője a KMTK tagja.

Ezeket (vagy más, a helyzet alaposabb ismeretében kialakított) szervezeteket az ősz elején meg lehet alakítani, és ettől kezdve az Intézettel együttműködve, az intézeti munkatársakkal közösen valósítanak meg szakmai integrációs, fejlesztési feladataikat. Összejöveleik helyszíne nem szükségképpen a Corvin tér, hanem lehetőleg olyan színhelyek, ahol valamilyen, a tárgyukkal összefüggő szakmai jelenség működik, létezik, születik, alakul; hogy egyidejűleg (a progresszív helyzeteket tanulmányozva) minél hamarabb létrejöjjön bennük a megértés, a valamilyen állapot vagy tevékenység megítélésének hasonlóágán kialakítható összhang.

A szakmai kezdeményezések intézete, a fejlesztőmunka műhelye

Én magam belülről jól és pontosan tudom, hogy mennyire nem jelennek meg az intézeti munkatársak teljesítményei mint *intézményi, tehát közös szakmai innovációk.* Oka bizonyára az, hogy mindezen kezdeményezéseknek nem az Intézet (és így áttételesen) a kulturális kormányzat a finanszírozója, hanem a munkatársak részvételével alakult különféle kulturális–szolgáltató egyesületek, amelyek különböző hazai és külföldi pályázatokból finanszírozzák tevékenységeiket, s amelyek így az innováció gazdájának tekinthető társaság neve alatt futnak, s válnak közismertté. E helyzet megoldása érdekében *növelni kell tehát a munkatársak kezdeményezéséből született szakmai innovációk intézeti támogatottságát* úgy, hogy ahhoz

ne csak a munkabérrel és a feladat lebonyolításához szükséges infrastruktúrával (iroda, telefon, a megbeszélések színhelye, postaköltség, esetleg gépkocsi stb.) járuljunk hozzá, hanem jelentős anyagiakkal, belső pályázati rendszerben megszerezhető, de a kulturális kormányzattól erre elkülönítetten kapott pénzzel is.

Bizonyos innovatív szakmai fejlesztőmunkák az Intézetől és munkatársaitól függetlenül szerte Magyarországon is szerveződnek. Ezekre közösen jellemző, hogy egymástól is jobbára elszigeteltek, tapasztalataik nem épülnek be a szakmai köztudatba, a szakma oktatásába, helyi eredményként *titokban maradnak* annál is inkább, mert a közművelődésben manapság nem értéknak, hanem nyüzsgésnek, magamutogatásnak ítélik a tevékenység-újítás. Meg kell oldani, hogy ezekhez (*anyagiakkal is*) társuljon az Intézet, és azok népszerűsítését, eredményeik mérését, közzétételét vállalja föl. Fel kell eleveníteni azt a már többször elvetélt kezdeményezést, hogy ezeket az Intézet falai között (műhely- napokon) bemutassák, dokumentálják, köztegyék (például a Szímben, de akár külön, e célból szerkesztett kiadványsorozatban, vagy az intézeti honlapon), s azt is, hogy eredményeiket a képző intézményekben mintaképpen oktassák. Elképzelhető azonban ezen innovációk helyszínén olyan tapasztalatcse-re-sorozatokat is, amelyeken a szakma képző tanárai, megyei vezetői, vezető módszertanosai, az érdekelt civil vagy szakmai szervezetek képviselői mellett az érdeklődő polgármesterek, jegyzők és érdeklődő népművelők is jelen vannak. E tárgyban alapos felmérést, majd (akár már az őszől kezdődőleg) folyamatos megvalósítást szervezhünk. A meglehetősen ortodox, a változtatásoktól ódzkodó szakmai közvélemény megváltoztatását elkezdve így lehet(ne) újra értéké tenni a kezdeményezést, az új megoldások és eljárások keresését, az innovatív gondolkodást (és akár a régen kitalált, de a szakmai amnézia miatt elfeledett megoldások honosítását) akár évenkénti egy, a fent körülírt KMTK által adományozott, jelentős összeggel járó *Közművelődési Innovációs Díjjal* is.

Mind ezek mellett azonban *szükségesnek látszik, hogy az Intézet szakmai alkalmazottai éppen az előbb emlegetett testületek által fontosnak ítélt szakmai területeken maguk is önálló innovációba fogjanak a közösségi művelődés lehetséges alternatíváinak megtalálására. Erre (a testületek által meghatározott területeken) belső pályázatokat lehetne szervezni, illetőleg belső pályázók híján külsős megvalósítókat kell keresni. Bár fontosnak tartom a korábbi (tehát a jelenleg is folyó szakmai megújítások), és a szerte Magyarországon folyó új kezdeményezések intézeti felkarolását, összegyűjtését, népszerűsítését, elemzését, dokumentálását és ajánlását, valóban megoldandó és komolyan megvalósítandó feladatként ez utóbbit, tehát a saját innovációk, újítások, kezdeményezések megvalósítását hangsúlyozom.*

Ilyen kiemelt feladat lehet:

– egy település, falusi térség esetén településcsoport kulturális-közösségi stratégiájának megalkotása, és a megvalósítás ütemezett elkezdése;

– helyi egyesületi konzorcium kezébe vett művelődési otthon működtetése, a működés folyamatos segítése, figyelése és elemzése;

– egy vidéki körzet kulturális – közösségi – gazdasági fejlesztésének megteremtése, beindítása, segítése, figyelése, elemzése és általánosítható tapasztalatainak ajánlása;

– helyi ifjúság (politika) i, ifjúságfejlesztési stratégiáknak az érdekeltekkel közös fogalmazása, és a munka ütemezett megkezdése;

– termelési ill. értékesítő szövetkezésre való képességfejlesztés információhiányos, hátrányos területeken;

– az információhoz való hozzájutás megteremtését követően az információval való élni tudás megteremtésének példái;

– többcélú intézmények és ezek működtetésének modellje nagyobb falvakban, kisvárosokban, nagyvárosi kerületekben;

– a szervezetek, intézmények, polgárok együttműködésre való képességének fejlesztéséből következő települési, vagy határon átnyúló együttműködés stb.

Érzelhetem talán, hogy az ebbéli szándékok (és meggyőződésem, hogy szükségletek) messze meghaladják a szűken értelmezett művelődési otthoni, intézményi tevékenységgel való foglalkozást, annak újítgatását, és ehelyett a polgárok aktivizálására, képességfejlesztésére, a szervezet- és intézményfejlesztésre teszik a hangsúlyt. Úgy és arra, ami felé hitem szerint a közművelődést, a művelődési otthonokat, ám az azokat segítő Magyar Művelődési Intézetet is alakítani kell.

Természetes, hogy az Intézet mindezt egymaga nem teheti, hogy ebben partnereket kell keresnie. A művelődési otthoni (nagyságrend szerinti) szervezetek, a képző intézmények, a különféle országos közösségi, közösségfejlesztő egyesületek, a más tárcák felügyeletéhez tartozó intézetek és intézmények mind potenciális partnereink lehetnek ebben annál is inkább, hiszen a fent felsorolt testületekben is tagok, közreműködők, s mindezen innovációk megfogalmazói/elfogadói. (Megjegyzem: e sorok írásakor fogalmam sincs, hogy mindehhez mennyi további (cél)támogatásra lenne szükség, mint ahogy azt sem tudom, hogy hasonló feladatokra az Intézet ma mennyit áldoz. Helyesebben: mennyit tud adni más feladatai maradéktalan ellátása mellett. De azt se tudom, hogy adna-e, ha lenne miből.)

Kutatási szükségletek

Az átalakult (szerintem leginkább magára hagyott, s a demagógoknak kiszolgáltatott, a polgárokat szolgáló teljesítményről leszoktatott, csak a mindenkori polgármesternek való megfeleléssel törődő) intézményrendszerrel alig van ismeretünk. Talán az intézmények pontos darabszámát tudjuk, ám ha a tevékenységszerkezetről van is (a statisztika alapján) összesítésünk, annak helyi társadalmi hatásáról, mobilizáló-képességéről, az érzékelt vagy a látni hiátusokról semmilyen fogalmunk sincs. Ezt meg kell oldjunk, hiszen e nélkül nem remélhető sem az okta-

tásban elhangzottak orientálása, sem a működő intézmények szakmai fejlesztése, munkájuk és teljesítményük megváltoztatása.

Nem tudom, hogy kutatás céljára az Intézet (illetőleg a kulturális kormányzat) jelenleg mennyit fordít illetőleg ad, és nem tudom megítélni azt sem, hogy mennyit kellene adjon. Bizonyos, hogy e feladat felvállalása csak akkor oldható meg, ha valaki fedezi az ezzel kapcsolatos kiadásokat, hiszen pályázni lehet egy-egy vagy akár több témával ide-oda, *de alapvető kutatási feladatokat, ezzel kapcsolatos hosszú távú stratégiát csak költségvetési (biztos) pénzből lehet tervezni.* Nem szükségképpen nagy kutatási osztályt képelek el, hanem néhány olyan kollegát, akik bár maguk is folytatnak elemző munkát, tulajdonképpen a koncepcionális tudás birtokosaként a külsősöket keresik, szervezik, mozgatják, akik gondoskodnak a feltárt állapotok minden érdekelt által való megismeréséről, és egyidejűleg el is számoltatják őket.

Szakmai módszer- és kéziratár

El kellene érni, hogy a közművelődési, a közösségi művelődési, a közösségfejlesztési tevékenységekről *kasztter és módszertani leírás* készüljön, amelyek eredeti (esetleg bővebben leírt) példányait a könyvtár, rövidített összeállításait a honlap meghatározott része, gyűrtűs könyv vagy kiadványsorozat teszi folyamatosan közzé. Még a '70-es években megfogalmaztuk ennek szükségességét (és nagy kár, hogy az akkori szűkkeblűség miatt ebből nem lett semmi!). A feladat megvalósításához természetesen most is némi ezzel foglalkozó szakértő személyzet és pénz kell. A kezdetekkor bizonyára szegényes és mulatságos, de kiéptésekor már tekintélyes, tiszteletet parancsoló (és persze indexelt, utalásokkal ellátott) módszertár civileledő, az önkormányzati önállóság növekedésével jellemezhető világunkban szinte nélkülözhetetlen. E nélkül minden tanult vagy önkéntes népművelő ott kezdi újra, ahol az elődje: a semmiből építkeznek. Régóta megfogalmazott szándék a *könyvtárosok '70-es években megjelent kézikönyve népművelési-közművelődési párijának* megfogalmazása és megjelentetése. Ma már látszik, hogy jelentős segítséget jelentett volna a '90-es évek elején különösen, ha átdolgozását folyamatosan végezte volna az a néhány szakember, aki az egészebe bele sem fogott.

Az Intézet tekintélyes anyagot tartalmazó, és minden korábbi szűkmarkúság és megszorítás ellenére jó állományú és jól is működő könyvtárának *kéziratára* feldolgozandó. Nincs pontos tudomásom arról, hogy ezek milyen mélységben feltártak, arra azonban emlékszem a '70-es évek derekától, hogy minden házi kiadvány egy példányát, minden körlevelet, minden megbízási szerződéssel készített szakanyagot mindenkinek le kellett adnia bizonyára abból a bölcs megfontolásból, hogy ott azokat összegyűjtsék, feltárják, őrzik és helyi olvasásra kölcsönöz- zék. Ha ez az előírás a kutatókra is vonatkozott, még jelentősebb az ott tárolt (általam most holtnak vélt érték), amelynek feldolgozása elengedhetetlen. Bizonyos, hogy

ez a munka nem fér bele hajszoltan dolgozó könyvtárosaink munkaidejébe, de a múlt iránti megbecsülés megérdemli azt a két-három évre alkalmazott néhány szakembert, akik ebben kommentált-annotált rendet tennének.

Szervezeti kérdések

Hogy a Hagyományok Háza létrejöttével az Intézetben *visszamaradó művészeti munkatársak osztályszerkezetével* mi legyen, azt nem tudom; sem az ott dolgozókat, sem struktúrájukat, sem teljesítményüket nem ismerem annyira, hogy róluk ill. ezekről a kérdésekről biztos álláspontom lenne. Egy biztos: a Hagyományok Háza megalakítása, és így az Intézetből egy meghatározott és markáns terület kiszakítása segíti a régen várt (megjegyzem: még a 70-es évek végén, a 80-as évek elején a Vitányi által „klinikásként nevezett”) intézeti profiltisztítást, amit (és ez talán kitűnt az eddigiekből, előéletemből, érdeklődésemből, elkötelezettségemből) az intézmények, a közösségi részvétel fejlesztése, a civil világ, pontos helyzetismeret, a szakértő képzés irányába szeretnék elhajlítani. Ugyancsak nincs pontos, naprakész információ a nemzetiségi, etnikai, határon kívüli ügyekkel foglalkozókról; ha ezekkel a kérdésekkel (avagy ezek mindegyikével) egyáltalán így, mintegy referatúraszerűen kell foglalkozni, túlzottan aprózódik a tennivaló. Megértem, hogy a '90-es évek elején miért építettük ki ekként a struktúrát, de nem értem meg, hogy *miért kellene megtartani ugyanúgy akkor, amikor ezekre önálló szervezetek alakultak, bizonyára jobb körülményekkel.* Ha a megpályázott megbízási feladatot én nyerem el, megígérhetem, hogy e két kérdésben alaposan tájékozodom, benyomásaimat az érdekeltekkel és a minisztériális szakemberekkel külön-külön, illetőleg együtt megvitatom, és velük egyetértésre (véltetően kompromisszumra) jutva alakítom ki álláspontomat, és akként cselekszem.

Bizonyos vagyok abban, hogy meg kell erősíteni az Intézet *szakmai oktatással foglalkozó* osztályát nemcsak azért, hogy a képző intézményekben folyó tevékenységet átlásuk, hanem hogy arra befolyással bírjunk. Szívesen vágnék bele (különösen minisztériumi bátorítást érezve) egy, az Intézet által vezérelt képzési-továbbképzési rendszer kialakításába, valamiféle házi (Köz)művelődési Akadémia létrehozásába nemcsak azért, mert az elképzelt integráló szerepkörből ez is következik, hanem azért is, mert vélhetően csak ilyen indirekt módon lehet befolyásunk az egyetemekre, főiskolákra. Ez utóbbira éppen az a Lipp Márta által szervezett akkreditált továbbképzés hívta föl a figyelmemet, amelyen hajdani nyitott házasság kezdeményezésünk nagy teret kapott; nem hittem volna, hogy ennyire eltűnt a szakmai köztudatból, s nem hittem azt sem, hogy hajdani megállapításaink manapság ennyire érdekesek és fontosak.

Létre kell hozni egy nemzetközi kapcsolatokat ápoló csoportot, mert megjelentek újra azok a funkciók, amelyeknek híján mi '91-ben közös erőből felszámoltuk azt. Bizonyára nem az útlevel- és vízumügyek intézése a fontos

esetükben immár, hanem az Intézetben folyó fejlesztő és oktató tevékenység nemzetközi képviselője, a közösségi művelődés nemzetközi kapcsolatainak ápolása (hiszen szakági szinten – mint például a közösségfejlesztés, az ifjúságsegítés esetében is – a nemzetközi kapcsolatok vélhetően kiépültek, s azok területén minden a rendjén van).

Valószínűleg nem főállásokkal, hanem megbízások (számla ellenében fizetett) szakemberekkel kell megerősíteni a fejlesztő típusú tevékenységeket részben a Közösségfejlesztési, részben a Művelődési Otthon osztályon, és feltehető, hogy a felnőttnevelési feladatokkal foglalkozó (leendő) munkatársakat külön szervezeti egységbe kell szervezni. Elképzelhető ezen a területen az is, hogy a kiemelten közhasznúnak minősített, vagy másképpen hiteles szervezetekkel *szerveződést kötve* valósítanánk meg közös (az Intézet szempontjából fontos) fejlesztéseket ill. egyéb tevékenységeket nemcsak azért, hogy a munkabérral takarékoskodjunk, hanem a funkciók társadalmiasítása végett is.

Itt kell megemlítenem az *Intézetben működő országos kulturális egyesületek és egyéb civil szervezetek ügyét* is, amelyek közül sokan intézeti alapterületen, telefonvonalon, az itteni infrastruktúrát használva dolgoznak, és tulajdonképpen éppen ezért, és éppen emiatt működőképesek. Valamikor, az 1994-'95-ben lefolytatott felülvizsgálata során arra kötelezt bennünket a Minisztérium, hogy tőlük helyiségbért és egyéb térítést szedjünk. Jobbára szabotáltuk ezt a parancsot abból a megfontolásból, hogy *e szervezetek a magyar közművelődés fontos, nélkülözhetetlen intézményei, és legalább az ekként való támogatottság kijár nekik.* Magam úgy gondolom, hogy – számukra fogalmazott kiemelten közhasznú minősítés vagy későbbi megállapodás alapján meghatározott bármi más megvalósulása esetén – automatikusan kaphassanak működési területet, postacímet, telefon- és Internet-vonalat, gondnoksági kiszolgálást stb. az Intézettől, amely támogatás éppen szükségességüket bizonyítja, ám a rájuk fordított költségeket térítse meg a kormányzat. A későbbiekben még visszatérek a szakma társadalmiasításának kérdésére; jelen esetben csak az első években szorgalmazandó-megvalósítandó magatartásomat érzékeltetem.

Az Intézet vezetését két *szakmai igazgatóhelyettes*tel képzelem el, akiknek kiválasztása, megbízása és irányítása bizonyára igazgatói feladatkör, pályázatom kedvező elbírálása esetén tehát az enyém. Nincsenek jelöltjeim e posztokra, ám azt rögzítem, hogy új szakember(ek) alkalmazását tervezem. Az egyik feladata a kutatás-fejlesztés, a másiké a megmaradt művészeti területek gondozása lenne. Csapatépítő habitusom miatt valószínűnek tartom, hogy nagy önállósággal és felelősséggel, de általam is átlátva intéznék dolgukat – de bizonyos vagyok abban, hogy erre alkalmas személyiségek esetén a közös vezetést valósíthatnánk meg, amelyben (szakterületüket érintően) nekik, az azon túli kérdésekben nekem lenne döntő szavam. Feltételezhető, hogy a gazdasági ügyekért felelős

kollega is alkotó módon társul mindehhez, amellyel beavatottsága megteremtődik, s a döntésekben való részvétel mértékű.

Az intézeti *osztályvezetői gyűlést* a praktikus megbeszélésekre, a bevezetendő intézeti *szakmai összejöveteleket* (amelyeken az osztályvezetőkön és a kötelező meghívottakon túl a főmunkatársak mellett bárki részt vehet) a szakmai részletkérdések megbeszélésére szánom. Meggyőződésem, hogy nem kell túlfecsegni a feladatokat, ha praktikus kérdésekről van szó, de meggyőződésem az is, hogy nem lehet eleget beszélni akkor, ha a szakma általános ügyeit boncolgatjuk. Ezek szétválasztása (s persze megvalósítása) fontos részletkérdés.

Az épület lehetőségei

Az épület földszintjének Corvin téri, a Fő utcával érintkező szakaszán (a mai, lepusztult Stúdióból és néhány irodából, a könyvtár egy részéből) hajdanán *kávéház*at, alája a pincébe *borozót*, a bejárattal megfeleltetett homlokzat népi együttes által használt túloldali földszintjére *kisvendéglőt* terveztünk 1993–94-ben azért, hogy az épületbe életet, a benne működő civil szervezeteknek találkozóhelyet, a kávéházban megbeszéléseket, felolvasó- és szonesteteket stb. szervezzünk. Az átépítés beruházási programjavaslatai (emlékezetem szerint a Makovecz-tanítvány *Túri Attila* építész önkéntes munkájából) elkészültek; ezt vélte „privatizációnak” parlamenti sajtótájékoztatóján annak idején Eörsi Mátyás képviselő úr. A megvalósításra befektetőt is találtunk; szándéka akkor akadt el, amikor nem kapott az akkori minisztériumtól 10 éves területhasználati garanciát. Az udvart *üvegtetővel* kívántuk befedni, hogy fűthető, és például kiállításokra, játszóházra, bálókra alkalmas legyen, a tetőtérben *szálláshelyeket* gondoltunk. Ha az *Intézet változatlanul a Corvin téri épület használója marad, e szándékokat szívesen fölleve-níteném* és átgondolnám; először talán egy építésszel, aztán egy beruházót keresve, végezetül a Minisztériummal megbeszélve – föltételezve, hogy erre bátorítást és biztatást kapok.

Egy esetleges változás előkészítése: helyi kulturális stratégiák készítésére való felkészülés, egyes intézeti funkciók társadalmiasítása

Feltételezett működésem második szakaszában, 2002. végén, 2003. elején (immár egy új országos költségvetés lehetőségeivel élve) az alábbi intézkedéseket képzelem el:

– valamennyi intézeti szakmódszertanos funkció társadalmiasítása úgy, hogy az azzal foglalkozó munkatársak az adott, esetleg az általuk megteremtett civil keretben folytatják tevékenységüket, de fizetésüket (legalább 2 évig, a szervezet önállóságának megteremtéséig) változatlanul megkapják;

– amely szervezetekkel az Intézet (utódszervezete?) közhasznúsági szerződést köt bizonyos feladatok garantált elvégzésére, amelynek fejében az előbb emlegetett fizetést és további, a feladatok ellátásához szükséges összeget kapnak;

Publikációs jegyzék

Válogatott bibliográfiámat a megjelenés időrendjében állítottam össze. Azokat a kiadványokat, amelyeket szerkesztőként jegyeztem, a megjelenés évének elejére csoportosítottam, s ha több volt belőlük, akkor azokat címük ábécé-rendjére figyelemmel soroltam.

- Vasszécse nyi beszélgetések. (Esettanulmány) Népművelési Értesítő, 1967/3. 230-246. old.
- Józsefvárosi Pódium. Népművelés, 1974/3. 37. old.
- Szegény igazgatók! Népművelés, 1975/3. 11-12. old.
- Közelharc, sok tételben. Élet és Irodalom, 1975. április 19. 9-10. old.
- Kis csatáink. Élet és Irodalom, 1975/28. 16. old.
- Művelődési otthonok Budapesten – ma és holnap. Kultúra és Közösség, 1975/4. 40-57. old.
- A jövő művelődési otthonainak funkciójáról. Budapesti Népművelő, 1976/1-2. 9-14. old.
- Közönséget? Közösséget! Színháztechnikai Fórum, 1976/4. 5-6. old.
- ...maradj a kaptafánál! Népművelés, 1976/11. 18-19. old.
- Tanulmányok a megyei művelődési központokról. (szerk.), Bp., 1977, Népműv. Int., 127 old.
- Asztalok és érdekek. Új Tükör, 1977. január 9. 45. old.
- Könyörgés közösségért. Élet és Irodalom, 1977. február 5. 16. old.
- Az aktív közösségi művelődés terei. Kultúra és Közösség, 1977/1. 55-58. old.
- Közönségből – közösséget. Új Tükör, 1977/4. 36-37. old.
- Előadás a 3. Színháztechnikai Napok (Gyula, 1977. május 26-28.) során. Színháztechnikai Fórum, 1977/3. 7-8. old.
- Szegény építésszek! Népművelés, 1977/6. 16-17. old.
- Művelődési otthon, de milyen? Minta (Salgótarján), 1977/7. 13-15. old.
- Intézményszervezeti tervek városban és falun. (szerk.), Bp., 1978, Népműv. Int., 60 old.
- Nyitott ház kísérletek 1976-1978. (szerk.), Bp., 1978. Népműv. Int., 51 old.
- Nyitott ház Királyerdőn. (Egy kísérlet részletei, 1.) Népművelés, 1978/10. 9-10. old.
- Nyitott ház Királyerdőn. (Egy kísérlet részletei, 3. Emberközelben) Népművelés, 1978/11. 16-17. old.
- Az épület. (szerk.), Bp., 1979, Népművelési Propagandairoda, (A közösségi művelődés terei)
- Nyitott ház Királyerdőn. (Egy kísérlet részletei 8. A továbbfejlesztés terve) Népművelés, 1979/4. 16-17. old.
- Tető az együttlét felett. Magyar Ifjúság, 1979/8. 27. old.
- Saját művelődési otthonunk. Budapest, 1979/5. 28-29. old.
- Hogy a közösség otthona legyen. Társadalmi ellenőrzés, társadalmi részvétel. Népművelés, 1979/7. 5-6. old.
- Hogy a közösség otthona legyen. Választási, szervezeti változatok. Népművelés, 1979/8. 11-12. old.
- Hogy a közösség otthona legyen. Példatár a feladatokról. Népművelés, 1979/9. 10-12. old.
- Fogalmak a szervezeti és működési szabályzatban. Népművelés, 1979/10. 22-23. old.
- A Magyar Népművelők Egyesülete alapításának dokumentumai. (szerk.), Bp., 1980, Népművelési Propagandairoda, 67 old.
- A művelődési otthonok szervezeti kérdései. (szerk.), Bp., 1980, Népműv. Int., 68 old.
- Hálózat, ellátás, szolgáltatás. (szerk.), Bp., 1981, Népműv. Int., 202 old.
- Művelődési otthoni tevékenység – művelődési otthoni hálózat. (szerk.), Bp., 1981, Népműv. Int., 155 old.

– az Intézetben visszamaradó oktatósszervező, szakmafejlesztő, kutatási részleg regionális rendszert kiépítve és működtetve a helyi (települési) kulturális stratégiák, helyi (települési, kistérségi) társadalmi revitalizációs és humán fejlesztési szándékok megvalósítására, egyidejűleg a közművelődés, a közösségi művelődés, a közösségfejlesztés országos stratégiai tervező-fejlesztő intézményévé válva (esetleg kht formájában?), vagy tárcaközi fenntartásúvá válva.

Ez a folyamat 2006-ra, megbízatásom lejártakor már kialakulhat, és begyakorlott állapotba kerül(het).

Már szakmai életpályám részletezését követően fel kellett volna vessem: vajon miért nem pályáztam meg eddig soha ezt a beosztást, s ha eddig nem tettem, most miért jelentkezem? A rendszerváltozás előtt eszembe sem jutott, hiszen ez a munkakör éppen a szakmai feladatoktól vont volna el. Nem voltam párttag, s különben sem bíztatott erre senki. Vitányi Iván ügyesen és bölcsen vezette a holgy, hogy úgy elnevezett székéből az Intézetet; s neki bizonyára eszébe sem volt engem immár bármi másra alkalmazni; hiszen renitens és engedetlen kollegának bizonyultam. A rendszerváltozás hónapjaiban, különösen '90 augusztusától bizony megfordult a fejemben ez. No nem az akkori (a maihoz egyébként hasonló) Intézet vezetését akartam és akartuk megszerezni, hanem annak szétdarabolásával egy új, kulturális stratégiával, helyi társadalmi-kulturális revitalizációval foglalkozó tárcaközi, a makovecziánus építésszeket, város-és településtervezőket is, de különösen közösségfejlesztőket foglalkoztató, regionális hálózatot kiépítő, állami támogatással működő, de jelentős bevételekkel is gazdálkodó non-profit szervezetet képzeltünk el. Ebből nem lett semmi, helyesebben csak egy torzó: a Közösségszolgálat Alapítvány. Ebbéli sikertelenségemben hogyan is pályáztam volna a jobbára változatlan struktúrájú Intézet élére?

Am hogy most mégis megteszem, annak semmi más oka nincs, mint hogy újból reményt látok egy kulturális stratégiákkal foglalkozó, a közösségi művelődést helyben tudatosan előre-tervező gyakorlat kialakulására, a művelődési otthonok társadalmiasítottág útján való megmentésére, a népművelési munkának az emberek igényeihez való igazítására, vagyis a megbízatásom második fázisában tervezettek megvalósíthatóságára. Meggyőződésem, hogy ha a fenntartóval együttműködve sikerül békés és alkotó viszonyokat teremteni az intézményen belül; ha sikerül fejlesztési, kutatási feladatok megoldásával, az oktatás befolyásolásával, a nemzetközi kapcsolatok tudatos építésével ismét fontos szervezetté tenni a Magyar Művelődési Intézetet, akkor előkészített állapotban kezdhethetjük el az országos és helyi kulturális, közösségi, humán stratégiákkal foglalkozó, valóban szükséges állami intézmény felépítését.

Jelenleg erre látok reményt és esélyt.

- "Nyitott ház" kísérlet: újabb munkatervek, 1981. (szerk.), Bp., 1981, Népműv. Int., 57 old.
- Tanulmányok a városi alapellátás problémájáról I.-II. (szerk.), Bp., 1981, Népműv. Int., 128 és 120 old.
- Kultúrbarázár vagy közösségi tér? Magyar Nemzet, 1981. január 11.
- Mindannyiunk művelődési otthona. Magyar Nemzet, 1981. május 24.
- A tematizált közösségi tér. Magyar Nemzet, 1981. július 5.
- Kié a művelődési otthon? Új Tükör, 1981/32. 46. old.
- Hiányaink. Városépítés, 1981/6. 7-8. old.
- Alapkövetelmények a művelődési otthonok tevékenységével és üzemeltetésével kapcsolatban, vitaanyag. (szerk.), Bp., 1982, Népműv. Int., 32 old.
- A kulturális ágazat és a művelődési otthonok fejlesztésének prognózisa. (szerk.), Bp., 1982, Népműv. Int. 144 old.
- Vitázva. Válogatás az utóbbi évek sajtóvitáiból. (vál. és szerk.), Bp., 1982, Népművelési Propagandairroda, 146 old. (Tallózó)
- A "nyitott ház" és vidéke 1.-4., Népművelés, 1982/2. 13. old., 1982/3. 10. old., 1982/4. 18-19. old., 1982/5. 18-19. old.
- Elaggott intézmény avagy virágzás a periferián? (Néhány gondolat a közösségi művelődésről) Alföld, 1983/5. 46-56. old.
- A közösségi művelődés fejlesztési alternatívái. Diskurzus (Pécs), 1984, október 4-11. old.
- Számárkóró és tulipán. (Búcsúcsokor az eszmecsere végén) Alföld, 1984/4. 60-65. old.
- Tanácskozás a művelődési otthonokról – előzetes hozzászólások I.-II. (szerk.), Bp., 1985, Népműv. Int., 156 és 160 old.
- Válogatás az Alföld közösségi művelődési vitájából. (vál. és szerk.), Bp., 1985, Múzsák, 131 old. (Tallózó)
- Faházza Zalában. Új Tükör, 1985/25. 12-13. old.
- Be(le)menjünk-e a nyitott házba? Kerekasztal-beszélgetés a művelődési ház, a közművelődés és a népművelő személyiségének reformjáról. Mozgó Világ, 1985/7. 22-30. old.
- Milyen csapat? Élet és Irodalom, 1985. július 5., 5. old.
- Köz – művelődés. Helyzetkép és megújulási lehetőség a közösségi művelődésben. Ifjúsági Szemle, 1985/6. 3-13. old. és 1986/2. 3-13. old.
- Remény, szelármányékban. TIT Műhely Füzetek. 1986/1. 97-122. old.
- A remény kevés. Új Forrás, 1986/1. 39-41. old.
- Mit tehetünk? - a művelődési otthonok megújításának lehetőségei. Hol-Mi? (Tatabánya), 1986/2. 4-20. old.
- Az önszerveződés feltételei és lehetőségei a falvakban. Városépítés 1986/4. 18. old.
- Művelődési otthonon innen és túl. Bp., 1987, Művelődéskutató Intézet, 105 old.
- Az önszerveződés feltételei és lehetőségei. A falu, 18. old.
- A művelődési otthonokról derülőtől. Népművelés, 1988/2. 14-16. old.
- Csonka önállóság. Népművelés, 1988/10. 38. old.
- Stagnálva és funkciótlannul. 360 fok – Közművelődés Csongrád megyében 1989/1. 13-24. old.
- Abnormális épesség. Népművelés, 1989/2. 26. old.
- Magánvilág. Népművelés, 1989/5. 9. old.
- Népművelő-bírátkó. Magyar Nemzet, 1989. június 27.
- Belénk ragadt szóvinágok. Népművelés, 1989/8. 12. old.
- Javaslat a városi közművelődés átalakítására. Kultúra és Közösség, 1989/5. 73-82. old.
- Kincs, ami nincs. Alföld, 1989/9. 89-90. old.
- Znorovszky Attila. Népművelés, 1989/10. 32. old.
- Rajtunk múlik! Magyar Nemzet, 1989. december 16.
- Gyökérterezs szennyvíztisztítás. Parola, 1990/1. 14. old.
- "Jézussal egy fedél alatt". Parola, 1990/2. 5. old.
- Szükség szerint. 360 fok – Közművelődés Csongrád megyében, 1990/2. 43-57. old.
- Új Szabadművelődési Konferencia. Kultúra és Közösség, 1990/3. 104-107. old.
- Szabad művelődést! Magyar Közigazgatás, 1990/6. 738-742. old.
- Szabad művelődést. Első kézből, 1990/8. melléklet 2-3. old.
- Az emberek részvételi lehetőségei. = Válság és kiút (Falukonferencia) Pécs, 1991, MTA RKK, 259-261. old.
- Helybéli bizalmat! Parola, 1991/1. 1-2. old.
- Falukonferencia. Parola, 1991/2. 9. old.
- Énekeljünk! Parola, 1991/3. 3. old.
- Új éveket köszöntő újévköszöntő. Parola, 1991/4. 3. old.
- Önmagát emésztő. Parola, 1991/4. 3. old.
- Tűnődés a szabadművelődés állapotáról. Kultúra és Közösség, 1991/4. 29-34. old.
- Önkormányzó társadalom. Röpirat, Bp., 1992, Közösségfejlesztők Egyesülete, 67 old. (Parola Füzetek)
- Nyolcvan falu. Parola, 1992/1. 1-2. old.
- Gyermekönkormányzatok. Parola, 1992/1. 14. old.
- Határok nélkül. Parola, 1992/2. 11. old.
- Gyermekönkormányzatokról. Parola, 1992/3. 20. old.
- Békés új esztendő! Parola, 1992/4. 1-2. old.
- A kisiskolákról. Parola, 1992/4. 18. old.
- Hajós-jelenség. Parola, 1993/3. 1-3. old.
- 30 éve kezdünk. Parola, 1993/4. 20. old.
- Napló lépésről lépésre: kisiskolák. Parola, 1993/1., 2., 3., 4., 6. ill. 1994/1., 3.
- Önkormányzó gyerekek. Parola, 1994/3. 17-19. old.
- Szükség szerint. = A Magyar Művelődési Intézet Évkönyve. 1993-1994, (szerk.: HALÁSZ Péter) Bp., 1994., Magyar Művelődési Intézet, 5-16. old.
- Közösségfejlesztési magatartásformák I.-IV. Parola, 1994/6. 1995/1., 2., 5.
- Az önkormányzatiság védelmében. Országépítő, 1997/3-4. 50-52. old.
- Fordítási hiba. Parola, 1998/4. 4-5. old. Némileg rövidítve közzétette a Magyar Nemzet is *Lelki plakáttagasztók* címen 1998. november 26-án.
- Közjogi kiskaté. Bp., 1998, Közösségszolgálat Alapítvány, 111 old.
- A szatmári fejlesztőmunka. I.-IV., Országépítő, 1998/1., 2., 3. és 1999/1.
- Szubjektív összefoglaló az utóbbi évtizedek magyarországi közösség- és településfejlesztéséről. (= Új Atlantisz felé, a 7. Velencei Nemzetközi Építészeti Biennálé katalógusa. Bp. 2000, 121 - 132. old., angolul is.)
- Határok nélkül (általában és konkrétan a határmenti együttműködésről). Zempléni Múzsá, 2001. február 8-31. old.
- Méltóságkereső. Bp., 2001, epl kiadó, 416 old.

A KULTÚRA MÉLTÓSÁGA – AVAGY MIÉRT POCSÉK A HAGYOMÁNYOS KULTÚRAKÖZVETÍTŐ INTÉZMÉNYRENDSZER PR-JE?

Elkeseredetten harcolunk azért, hogy a kultúra nagyobb támogatást kapjon az állami költségvetésből, s rendre alulmaradunk. Azt mondjuk, hogy a művelődési ház, könyvtár, múzeum, levéltár, a színház, a mozi és a többiek a kulturális alapellátáshoz tartoznak, mint az orvosi rendelő vagy az iskola vagy a szociális otthon. Panaszoljuk, hogy nem kerülnek be abba a felsorolásba, ami az önkormányzatok alapfeladatairól szól, s még kevesebb pénzt szánnak rá, mint a többiekre. Mondjuk, hogy a kultúra nélkülözhetetlen, a döntéshozók bölintanak, és adnak pénzt zászlószentelésre, ünnepi körmenetre, tűzijátékra, siker-költségvetést bemutató kiadványokra – mert a kultúra valóban fontos, s a hatalom jól is akarja használni. S ha azt mondjuk, hogy rogyadozik a múzeum, hogy nem jut könyvre pénz a könyvtárban, hogy barátságatlan rideg, kopott a művelődési ház, akkor az önkormányzatra mutatnak, az önkormányzat a kormányra, s mindketten felsorolják, hogy mi minden fontos dologra költötték a pénzt. Aztán bezárják a múzeumot, eladják a művelődési házat.

Követeljük, hogy a törvény ereje védje meg a közművelődés intézményeit az elidegenítés ellen, a privatizációtól, a vállalkozásba adástól, a közhasznú társaságként vagy egyesületként való működtetéstől. Hangoztatjuk, hogy közfeladatot látnak el, követeljük: álljanak a köz rendelkezésére mindig és mindenhol, és közpénzből finanszírozzák működésüket. Azt mondjuk, hogy a kultúra intézményei nem piacképesek. Ha a tőke beteszi szőrös lábát a kultúra szent csarnokába – mondjuk –, akkor vége a világnak, lásd kereskedelmi televíziókat, pornó kiadványokat, pop és rock zenét, meg a többieket.

Ezek mind nagy igazságok. A polgári társadalom kialakulásával létrejöttek az önálló szervezetként működő kulturális intézmények, s – a mi tájainkon – felvilágosult uralkodók ezeket maguk hozták létre, vagy támogatták, hogy a polgárosodó nemesség könyvtárat, akadémiát, színházat hozzon létre. Hozzá tartozik az elmúlt kétszáz év társadalomképéhez, hogy a közösség kulturális közvetítő intézményeket működtet és használ. A működtető és a használó nem esik egybe, mert az állam működteti és a polgárok egy része használja – de ebbe most nem érdemes belemenni. Az is egy nagy igazság tehát, hogy a polgár egyre kevésbé kér a gondoskodó államból, egyre kevésbé szereti, ha a központ ellátja kulturális javakkal. Részint önállóságát sérti, részint él a gyanúval, hogy aki ellát, az dönt is abban, hogy mivel lát el. Tehát nemcsak az van, hogy könyvtárat, múzeumot, művelődési otthont ad, hanem az is, hogy meghatározza, hogy ezek mire jók, mit tartalmazhatnak, mit tehetnek. A meghatározások részint szakmai természetűek, részint politikaiak. S nem lehet

tagadni, hogy aki fizet, az pettyegtet.

Megindultak tehát az intézményi önállósodási törekvések, színesebb, bonyolultabb lett a kulturális közvetítés világa, s persze hallatlanul kibővült az elektronika megszületésével. A rádió, televízió, számítógép, mobiltelefon, internet korában egészen más értelmű van a kulturális közvetítésnek, vagy ha tetszik a lakosság kulturális alapellátottságának. Ha tehát hirdetjük a kulturális esélyegyenlőség – szelídebben: esélyegyenlőtlenség mérséklése – követelményét, s ennek jegyében működő, anyagiakkal és szakemberekkel megfelelően ellátott intézményeket követelünk, akkor feltétlenül szerepeltessük a listán az elektronikus információhordozókat is. Persze, ha nem szerepeltetjük, akkor is ezek határozzák meg az információhoz jutás eszközeinek zömét.

Tudjuk azt, hogy a kulturális kiadások zömét (háromnegyedét) a lakosság vásárlásai jelentik, s csak ötöde az állami (önkormányzati) támogatás. Nem biztos, hogy ezért a 20%-ért cserében el kell viselni a teljes beleszólási jogot. A pillanatnyi hatalom egyébként is hajlamos a centralizációra, racionálisnak látszó érvek alapján: a kultúra fontos dolog, sokba kerül, nem lehet a pénzt szétaprózni, a központ szakértelmű kell a megfelelő allokációhoz. S ezzel együtt az értékválasztás nehéz feladatát is magára vállalja a központ, megmondja, hogy mi a támogatandó érték, s mi nem.

Lehet azt is tudni, hogy nem működik ez a központosító modell. A művészi élmény, az ismeret befogadása, újra alkotása magánügy, s a dolgok mindig másként alakulnak, mint ahogy azt a gondoskodó állam szeretné – ez a dolgok természetes rendje a kultúrában is.

Igaz, hogy a hagyományos kulturális közvetítő intézményrendszeren a lassú erózió jelei érzékelhetők. Tény, hogy egyre kevesebb pénz jut fenntartásukra, működtetésükre, mind a központ, mind a használók zsebéből. Tény az is, hogy az emberek szabad rendelkezésű idejük nagy részét a tévé (számítógép) képernyője előtt töltik (már persze, akinek van ilyen!). De az is tény, hogy a hagyományos intézményeket is használják az emberek, olvasók, amatőr csoportok, szakkörök, kiállítás látogatók, nézők formájában jelen vannak ezekben az intézményekben.

Nem úgy kell a pénzügyekben döntéshozóknál érvelni, hogy a kultúra fontos és szent dolog. Ez természetesen igaz, de nem ez az egyetlen igazság. Ahogy nem a tőkének való alávetettség szerint tagolódik a társadalom, úgy a piac sem mindenható. Tehát sem azt nem lehet mondani, hogy az állam fedezze az összes kulturális kiadást, se azt, hogy a piac majd eldönti, mire van szükség. Igaz az, hogy a kulturális kínálat megszervezésében szerepe van a közösségnek, mert nem lehet a dolgot a piacra bízni, s

igaz az, hogy a piac megkerülhetetlen, mert a kulturális javak áru és szolgáltatás formájában léteznek. Igaz az, hogy ez a közösség önbecsüléséhez hozzátartozik, hogy kulturális intézményeket tart fenn, de az is igaz, hogy rá kell bízni az emberekre a döntés és a választás jogát. Igaz az, hogy az értelmiségi elit ítélete alapján értéknek minősített javakat őrizni kell, de az is igaz, hogy csak a használhatóságuk mértékéig.

A harcban, amit a kultúraközvetítő intézmények fennmaradásukért folytatnak, tudomásul kell venni, hogy nem egyetlen igazság van. Nem elég törvényt hozni arra, hogy a kultúra fontos (hogyan lehet a törvényben kodifikálni a kultúra fogalmát?), nem elég követelni a jelenleg létező kulturális intézményrendszer fenntartását, működtetését, nem elég költségvetési pénzeket igényelni az alkalmazottak bérére, nem elég a köz szolgálatának szentségét harsogni. A használó, az igénybevevő döntései is fontosak, sőt a nem használói is. Nemcsak azért, mert a költségvetési pénz tőle származik, az igénybevevő egyharmad költségeit a teljes népesség állja. Hanem azért, mert ő a fontos. A kultúra minden: a nyelv, a viselkedés, a munka, az öröm – a teljes élet. S ezzel kapcsolatban mindenkinek megvan a saját kulturális politikája, mi az, amit elolvas, megnéz, meghallgat, megvesz, amit ajánl barátainak, amit fontosnak tart gyerekei számára. Saját hozzájutási taktikái, stratégiái vannak, amelyek között szerepel az állami finanszírozás követelése, az érték alapú támogatás, de nem fő hangsúllyal.

Azt kell tehát mondani, amit a használó úgy is tud: ezek jó dolgok, kellemesek – ezért fontosak. Jó dolog beülni a könyvtárba, akár csak valaminek utánanézni, mert fontossá vált, akár egy jó könyvet keresni, egyáltalán élni azzal, hogy hozzáértők segítenek eligazodni. Más élmény a múzeumban látni a múlt emlékeit, a természet csodáit, mint a tévében. Egészen más egy kép a kiállító terem falán, mint a képernyőn. Utánozhatatlan élmény a másokkal való találkozás a művelődési házban, akár 'csak úgy', akár közös éneklésben. Ezek a mai bonyolult, sokszínű, technikával teli világunknak is nélkülözhetetlen velejárói, mert az otthonról való kimozdulást, a más emberekkel való találkozást, az értékhierarchia megértését teszik lehetővé. Amikor azt mondjuk, hogy a kultúra fontos, akkor azt is kell mondani, hogy könyvtárba járni jó és hasznos. Amikor azt mondjuk, hogy az emberek alkotmányos joga a kultúrához való hozzáférés, akkor mondjuk azt is, hogy hozzáértők segítenek a társaságodra találásban. Amikor siránkozunk a kulturális tömegtermelésen, akkor mondjuk azt is, hogy léteznek időtálló és feledhetetlen művek.

A kultúra PR-je – a kultúra az elit művészet és tudomány értelmében – most nagyon rossz. Valami unalmasat, kötelező olvasmányt, érthetlenséget, 'fenn elzártságot' sugall, s vele szemben ott van a szörfözés, az internet, a mobil izgalmas, valóságos világa, a mindenható képernyő, amelyik a teljességet adja. Ezzel együtt az emberek egy része mégis használója a hagyományos kultúra-

közvetítő intézményrendszernek, s ez a rendszer részben jól is működik, létező sokaság a színházi néző, könyvtári olvasó, múzeumlátogató, amatőr csoporttag. Talán kevesebb, mint szeretnénk, talán nem jut el mindenkire, talán lehetne szélesebb az igénybevevők köre, vagy jobb a közvélekedés egésze az intézményekről. Ki kellene találni azt a PR tevékenységet, amelyik sugallja, hogy ez is része életünknek, hogy ez jó és hasznos dolog, hogy együtt létezik az elektronikával, hogy változik és alkalmazkodik a korhoz, hogy fontos az állami támogatás, és nagyon fontos a látogató. Hogy fontos a szakképzett munkaerő és nagyon fontos, hogy mindenki részt vehessen a tevékenységében. Hogy a látogató számára teljesen közömbös, hogy az állam, az önkormányzat, nonprofit szervezet, netán vállalkozás tartja fenn: számára a szolgáltatás minősége a döntő.

Arról nem is beszélve, hogy a nonprofit public relation tevékenységet könyvtárban találták fel – jól tudom?

Új beszédekkel kell tanulni a kultúráról szólva is. Nemcsak azt, hogy szent, fenséges, „fenn elzárt”, hanem azt is, hogy kellemes, sokféle, élményadó. A sokszínűség azt is jelenti, hogy a dologról magáról kell beszélni, a könyvről, a könyvtárról, a könyvesboltról, a művelődési otthonról, a klubról, a múzeumból, elmondani, hogy milyenek, mire valók, miért szeretetre méltók, mit nyer a használó velük. A beszédnek nemcsak arról – arról is – kell szólni, hogy tudásalapú társadalom felé haladunk, hogy egyre nagyobb a szabad rendelkezésű idő az emberiség számára, s ezt saját gyönyörűségére, emberi módon érdemes felhasználni, hanem azt is el kell beszélni, hogy mennyi minden áll rendelkezésre.

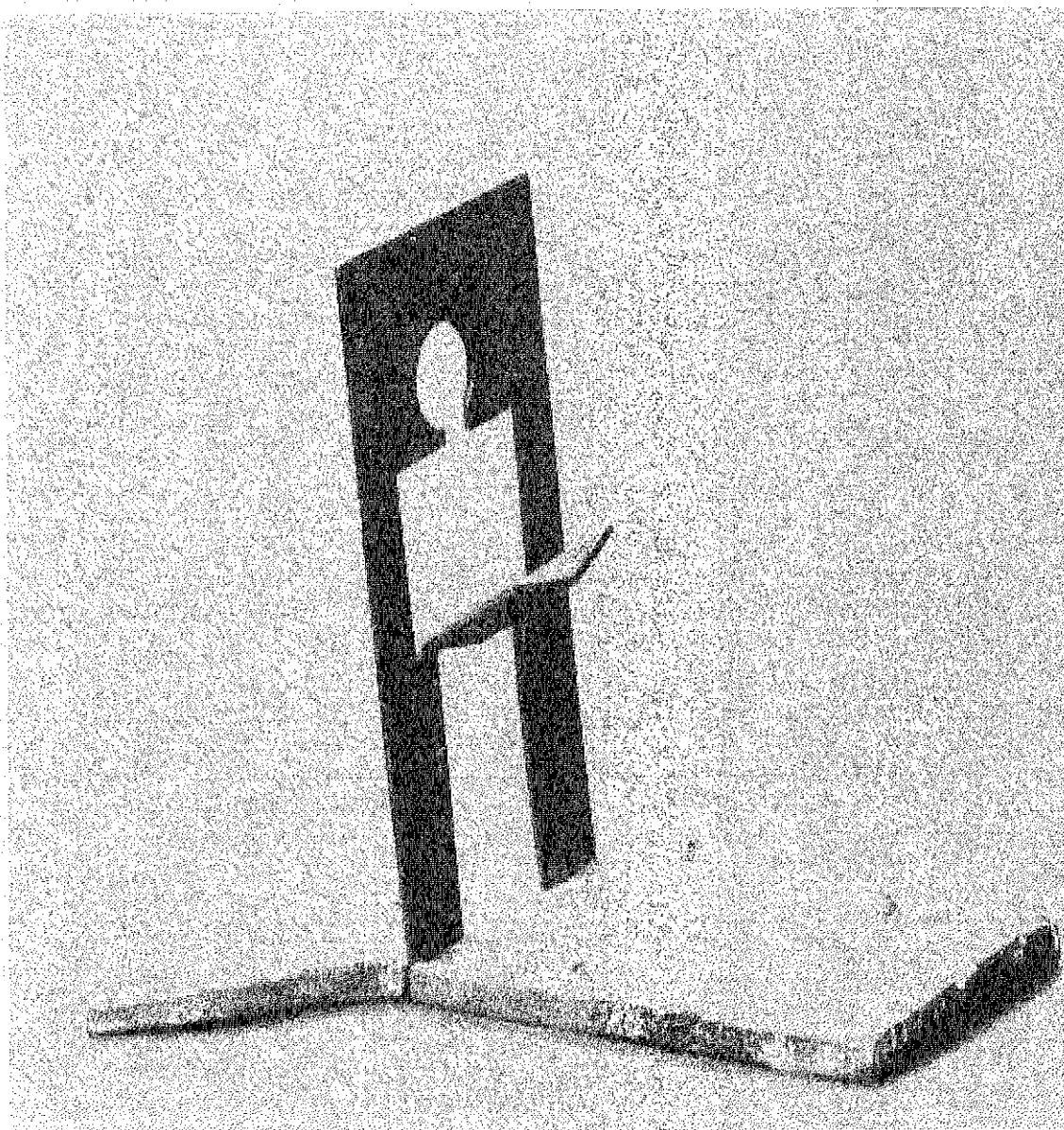
A tér kitüntetett pontjai a társadalmi nyilvánosság terei, s ezeket az ember mindig megszervezi magának: nevezetesen agórának, fórumnak, templomnak, piacteremnek, kocsmának. A modernitásban létrejött kultúraközvetítő intézmények is ezt a funkciót töltik be. De épp ezért, amikor az állam számára, s az állam által a használó számára is kötelezővé akarjuk tenni, gondoljunk arra, hogy a használó maga akarja alakítani. A kultúra méltósága nem azt jelenti, hogy törvény, kormányhatározat intézkedik róla (a méltóság persze megköveteli, hogy intézkedjen róla), hanem azt, hogy az ember magáénak érzi. Kell egy csapat, amelyik ezt a sokszínű együttest beilleszti a 21. század világába, a modern szervezetek közé. S ha valaha az is magától értetődő volt, hogy állami rendeleteket követeltünk az intézmények számára, ma annak kell világosnak lenni, hogy a piacon kell megélniük. Versenyben a többi szervezettel, a tér és az idő más kitüntetettjeivel a használó kegyeiért. S a használónak tudni kell, hogy nem méltatlanra pazarolja idejét és pénzét.

Természetesen vannak intézmények, amelyeknek kiváló a PR tevékenységük: a Fővárosi Állat és Növénykerttől a nagykanizsai Hevesi Művelődési Központig, a Szabó Ervin Könyvtártól a gyöngyösi Mátra Múzeumig – találmokra válogatva, sok ilyen van. Ezeknek jó híruk van, az a közvélekedés, vagy az az általános imázs, hogy ide jó

eljönni. Ha azt mondjuk, hogy vezetőik tehetségesek, akkor azt is állíthatjuk, hogy kiváló PR szakemberek (vagy ilyen munkatársaik vannak), anélkül, hogy nevén neveznénk ezt a tevékenységet. Meg kellene vizsgálni, hogy mi is az általánosítható a munkájukban, mert egy könyvtárat könnyebb jó hírbe hozni, mint a könyvtárba járást általában. Az egyik titok feltétlenül az, hogy az adott szervezet jól működik. A másik viszont az, hogy ezt hírül is tudja adni, el tudja fogadtatni használóival is, és a szélesebb vélekedői vagy véleményirányító körrel. S mint minden emberi cselekvésnél, itt is fel lehet tenni a kérdést, hogy ez mennyiben művészet, mennyiben tanulható mesterség. A tanulható részt érdemes leválasztani, s most már külön

mesterségként megtanítani.

Az elmondottak lényege valami olyasmi, hogy a kultúra méltóságát jó PR munkával lehet helyreállítani. Gyakorlatban ez azt jelenti, hogy nemcsak egy-egy rendezvényt, intézményt kell eladni, hanem a kultúra szóval koldulókat felváltani barátságos kapcsolatteremtőkkel, kultúraközvetítőkkel, akik arról beszélnek, hogy miért jó az, amit csinálnak. Jó és fontos használnak és fenntartónak, az államnak és az állampolgárnak egyaránt. A méltóság pedig jelenthet mosolyt is, kellemességet is – meg persze fenségességet is. A derű és az érték, a könnyedség és a fontosság, a sokszínűség és a minőség nem zárják ki egymást.

FELNŐTTOKTATÁS AZ AMERIKAI KÖZMŰVELŐDÉSI INTÉZMÉNYEKBEN – EGY MEGYE PÉLDÁJÁN

Amerikai útijegyzetek I.

Bevezető

Virginia állam Fairfax megyéjének egyik városában találtam házigazdám asztalán a megye közművelődési újságját, amely programokat kínált 2001. májustól augusztus végéig. Nagy érdeklődéssel kezdtem el olvasni, ugyanis a turisták azon népes csoportjába tartozom, akik nem tudják „otthon hagyni” munkahelyi ügyeiket, s a felkeresett országokban is lépten-nyomon szakmai kérdéseket „oldanak meg”, úton-útfélen döntéseket hoznak. Valahogy így voltam én is, amikor elolvastam ezt a tanulási tájékoztatót. Elhatároztam, hogy ennek a kiadványnak a segítségével mutatom be az amerikai közművelődési intézményhálózat egyik szolgáltatástípusát, a felnőtt- és közösségi oktatást (*Adult and Community Education, ACE*). A bemutatáshoz a tartalomleírás és tartalomleírás módszerét választottam, arra gondolva, hogy így tudom leginkább segíteni azoknak a szakembereknek a munkáját, akik hasonló hazai kiadványokon dolgoznak. A hiányzó adatokat az Internet segítségével könnyen pótolni tudtam. Írásom azoknak is hasznos lehet, akik felnőttoktatási rendszerek kiépítésén, integrált megyei szolgáltatások kialakításán dolgoznak.

I. Hálózati együttműködés – a felnőttek tanulását támogató szolgáltatások

A felnőttoktatást végző intézmények, szolgáltatók hálózati együttműködésére épül ennek a megyének (*Fairfax County*) felnőttoktatási tanfolyami kínálata. A kiadványban 58 képző intézmény, illetve további 14 idősközpont (*Senior Center*) és 6 regionális könyvtár szerepel. Az alábbi intézménytípusok vesznek részt az együttműködésben: középiskolák, közösségi központok, szomszédsági központok, egyházi oktatási központok, munkaügyi tanácsadók és egyéb állami oktatási intézmények.

Hogyan tájékozódhat a tanfolyami kínálatról a lakosság?

A koordinációt végző tanulási központ (*Fairfax County Public Schools*, a továbbiakban *FCPS*) négy hónap teljes megyei kínálatát tartalmazó, 64 oldalas, magazin méretű kiadványt készített a megye iskolarendszeren kívüli tanfolyami kínálatáról. A tájékoztatót ingyenesen, postán kapja meg valamennyi háztartás. Március közepén már a postaládában volt a 2001. májustól augusztusig szóló tanfolyami kínálat. Természetesen szóróanyag formájában is terjesztik valamennyi érintett felnőttoktatási intézményben, oktatási tanácsadó-központban. Ennek a tavaszi-nyári tanfolyami katalógusnak színes borítólapján egy mosolygós arcú nő tanulótársával a vérnyomásmérést gyakorolja. Szimbóluma és jelmondata is van a hálózat-

nak: egy sárgás-pirosas csillagban kulcslyuk, benne kulcs, amelyet a nagybetűkkel felírt „tanulás” szóval lehet elfordítani. Mellette a jelmondat: *A tanulás a te kulcsod a fényes jövőhöz*. Természetesen a felnőttoktatási koordinációs központ címe, telefonja és honlapja is szerepel a címlapon. A borítólapon feltüntették, hogy a kiadvány a megye lakosai számára készült, használt papírból, s újrahasznosításra ismételtlen összegyűjtik a kidobott példányokat.

Hogyan lehet beiratkozni?

Öt felnőttképzési regisztrációs központban (*Adult and Community Education Registration Center*) történik a beiratkozás. A regisztrációs központok területi elv szerint szerveződnek, így a jelentkezők a számukra legközelebbi, vagy közlekedési szempontból a legkényelmesebben megközelíthető helyen tudnak beiratkozni.

A regisztrációs központokat a koordinációt végző intézmény (*FCPS*) fogja össze. Valamennyi jelentkező egyékes regisztrációs lapot tölt ki (*Registration Form*) a beiratkozási központokban, s egységesen az *FCPS* bankszámlájára történik a képzési díj befizetése. (A képzés megkezdése előtt hét nappal kell legkésőbb befizetni a tandíjat, s beküldeni a regisztrációs lapot.) A regisztrációs lap számítógépes feldolgozásra készült, amelyen külön meg kell jelölni, hogy a jelentkező megyei lakos-e, avagy sem. Számomra nagyon szimpatikus, hogy működtetnek egy úgynevezett szolidaritási alapot az alacsony fizetésű, szegény, de tanulni akaró felnőttek számára. A jelentkezési lapon arra is van lehetőség, hogy a jelentkező 1 dollárral többet fizessen, s ezzel támogassa az alapítványt. Nyilvánvalóan nem az összeg a fontos, hanem a szolidaritás kinyilvánítása.

A kiadvány nagyon szemléletes, könnyen értelmezhető ábrákkal mutatja be a beiratkozással kapcsolatos összes tudnivalót. Részletezi, hogy mit kell tenni annak, aki telefonon, aki faxon, aki levélben s aki személyesen kíván beiratkozni. Stilizált térképek mutatják a regisztrációs központok helyét azoknak, akik személyesen akarják intézni a beiratkozást. A telefonon történő beiratkozáshoz külön telefonvonal áll rendelkezésére a tájékoztatót kérőknek, s azoknak, akik már döntöttek, s regisztráltatni akarják magukat, hogy ne kelljen sokáig várni a vonalra. Természetesen a telefonok fogadásának idejét is pontosan feltüntetik. Vállalkozások, cégek beiratkozását külön intézik, s arról is pontos tájékoztatás olvasható a kiadványban.

Milyen alapinformációkat kap egy tanulni szándékozó felnőtt a tanfolyamokról?

A beiratkozás rendszere egy nagyon pontos, egységesí-

tett, és ugyanakkor nagyon egyszerű tanfolyami leírási rendre épül. A kiadványban szereplő valamennyi tanfolyamról az alábbi 15 alapinformáció található azonos sorrendben, azonos helyen:

- a képzés sorszáma,
- elnevezése,
- a képzés tartalmának rövid – öt-hat szavas – leírása,
- egy képzési alkalom maximális időtartama (pl. 2 óra),
- a képzési alkalmak száma összesen (pl. 8 alkalom),
- a képzés teljes költsége,
- tanfolyami díj (*tuition*),
- eszközhasználati díj (*user fee*),
- a kiválasztott csoport száma (a regisztrációs lapon rangsorolni lehet),
- a képzés kezdésének időpontja,
- a hét azon napja, amikor a képzés zajlik,
- a kezdési időpont (óra),
- a képzés helyszíne,
- a tanterem száma, jele,
- a tanár neve.

A befizetett *tandíj visszafizetésének* is előre leírt, pontos szabályai vannak. Visszafizetésnél eleve levonnak adminisztrációs költséget (általában 10 dollárt).

Az általános tudnivalók címszó alatt felhívják a tanulni akaró felnőttek figyelmét arra, hogy minél előbb regisztráltassák magukat, mert így biztosan helyet kapnak a kiválasztott csoportban. Az is fontos, hogy legyenek jelen az első tanfolyami órán, mert további értesítést, tájékoztatást már csak ott kapnak, s ott véglegesítik a beiratkozást is.

A felnőttoktatás célcsoportja a 18 évesnél idősebb helyi lakosság. A megyén kívüli jelentkezőknek magasabb tanfolyami díjat kell fizetni. Általában 10 dollárral több a díj.

Azt is jelzi a kiadvány, hogy a beiratkozásnál elkért személyes adatokat az adatvédelmi törvény (*Privacy Protection Act, 1976*) előírásai szerint kezelik.

A tanítási szüneteket is pontos dátummal, előre felsorolják, pedig mindenki által ismert nemzeti ünnepnapokról van szó.

A sérült emberek támogatása

Emberi jogokkal kapcsolatos tájékoztatás is szerepel a kiadványban. Arra a kérdésre, hogy *ki regisztráltathatja magát*, a válasz: mindenki, nemre, fajra, vallásra, származásra és fizikai egészségi állapotára való tekintet nélkül. A képzésszervezők kérése, hogy a mozgássérültek és mindenki, akire a sérült emberekről szóló törvény (*Americans with Disabilities Act – ADA*) kiterjed, két héttel előbb jelezze regisztrációs szándékát, hogy megfelelő helyet találjanak számára, s biztosított legyen a képzési helyszín megközelíthetősége.

Az idősek tanulási kedvezményei

Az idősek tanulók tanfolyami díjkedvezményt kérhetnek. A 60 éves kor felettieknek csak a tandíj felét kell megfizetni, viszont számukra is kötelező a tankönyvek és az eszközhasználati díj teljes összegének megfizetése. A

nehéz anyagi helyzetben lévő idős emberek kérhetik a tandíj egészének elengedését is, de a tankönyveket akkor is maguknak kell megvásárolniuk. Az idősek tanulók számára külön központok is rendelkezésre állnak. Címlista mutatja azokat az intézményeket, idős központokat (*Senior Centers*), ahol elsősorban számukra nyújtanak szolgáltatásokat.

A veteránok tanulási kedvezményei

Egész oldalas hirdetés tájékoztatja a korábban katonai szolgálatot teljesítőket a nekik szóló képzési kedvezményekről. A veteránoknak 24 olyan szakképzést hirdetnek ebben a megyei újságban, amelyeket a nekik járó különleges kedvezmények alapján vehetik igénybe. 1944-ben a híres Montgomery-féle „GI Bill” szabályozta jogilag a katonaságból leszerelt veteránok kedvezményes oktatását. Ennek a jogszabálynak köszönhetően a második világháború óta több mint húszmillió veterán tanulhatott tovább jelentős állami anyagi támogatás igénybevételével. Külön jogszabály tartalmazza a veteránok képzésében résztvevő oktatási szervezetek támogatását és kötelezettségeit (*The Veterans Job Training Act*). Ebben a kiadványban – ezeknek a jogszabályoknak megfelelően – külön tájékoztatás olvasható arról, hogy melyik kormányzati hivatalhoz kell fordulniuk a veteránoknak ahhoz, hogy megkapják a tanulási kedvezmények igénybevételére jogosító igazolást, ha még nem rendelkeznek ilyennel. Ennek az igazolásnak a birtokában tudják kedvezményesen regisztráltatni magukat a tanfolyamokra. A veteránok ügyeivel foglalkozó minisztérium (*Department of Veterans' Affairs*) adja ki a nekik szóló képzési kedvezményt (*VA Education Benefits*). A továbbképzési szolgáltatók bizonyítványt és engedélyt kapnak arra, hogy veteránokat oktathassanak, s igénybe vehessék az erre elkülönített állami pénzforszákat.

A bevándorlók és az angolul gyengén beszélők képzése

Speciális nyelvi programon vehetnek részt azok, akik újonnan érkeztek az Egyesült Államokba, és még nem beszélnek jól angolul. Az angol, mint második nyelv elnevezésű, országos képzési program tesztírással kezdődik, s a szintfelmérő után osztják csoportokba a jelentkezőket. Az emigrációs dokumentumok bemutatásával itt is lehet tandíjkedvezményt kérni. Hétvégén nyelvi laboratóriumot is igénybe vehetnek a tanulók. A kiadványban önkénteseket is toboroznak, akik tanárként kívánnak segíteni ebben a programban. Ehhez a nyelvi képzéshez kapcsolják az új bevándorlók számára szervezett állampolgársági ismeretek oktatását is a sikeres vizsga letételéhez.

Ezek a nyelvtanfolyamokon 60 év felettiak nem vehetnek részt, számukra más nyelvi kurzusok vannak.

Tanácsadás, tanulást támogató programok

Tanácsadó központok (*Educational Counseling Services – ACE*) segítik a bizonytalanlankodó, de tanulni vágyó felnőtteket tanulással kapcsolatos döntéseik meghozatalában. Ebben a megyében az alábbi hat intézmény végez tanácsadó munkát a területi ellátás szempontjai szerint: három felnőttképzési központ, két foglalkoztatási központ, és egy egyházi képességfejlesztő központ.

A támogató programok célcsoportjai: gyermeküket egyedül nevelő szülők, a lakóhelyüktől távol dolgozó ingázók, veteránok, segítséget kérő felnőtt tanulók és sérült emberek, akiknek a képzéseken való teljes értékű részvételhez speciális segítség kell.

Nálunk ismeretlen tanácsadási forma a tandíjfizetési terv összeállítás. Néhány képzésnél gyermekmegőrzési szolgálat működtetésével segítik a szülőket.

Működtetnek egy 24 órás tanulási információs vonalat is, amelyen állandóan lehet érdeklődni a képzésekről és a tananyagról. A legnagyobb létszámú képzéstípusoknak, például a nyelvtanfolyamoknak külön telefonszámuk van.

Új típusú tanácsadó rendszert is létrehoztak „Új karrier forrásközpont” elnevezéssel. Ez a tanulás, álláskeresés, pénzügyi és szociális tanácsadás integrált egysége.

Egyéb praktikus figyelmességek is vannak a katalógusban. Figyelmeztetik például a felnőtt tanulókat arra is, hogy hagyjanak elegendő időt a parkolásra, hogy ne készenek el az órától, s ezzel ne zavarják a többieket.

A helyi kábeltévék szerepe a tanfolyami oktatásban

A felnőttek tanulását ebben a megyében három kábeltévézés csatorna segíti. A programokról a *Fine Tuning* című heti, ingyenes, helyi televíziós újságból, a könyvtárakban, valamint az Internetről lehet tájékozódni. Telefonos információs vonal is működik, amelyen keresztül az egyes tanfolyamok kábeltévézés programjairól adnak felvilágosítást.

II. Milyen felnőttoktatási-közművelődési tanfolyamokat választhatnak a tanulni szándékozók?

Azonnal az *Indexszel*, a tanfolyamok betűrendes felsorolásával kezdődik a tájékoztató, így, aki pontosan tudja, hogy milyen tanfolyamot keres, annak nem kell végiglapoznia az egészet. A tanulni szándékozó felnőttek és idős emberek több mint 200 féle tanfolyamra jelentkezhetnek ebben a májustól augusztusig tartó időszakban.

A felnőttképzés keretében folytatható tanfolyami kínálat az alábbi főbb típusokat tartalmazza:

– Szakmai bizonyítványt adó képzések (*Certificate Programs*)

– Sikeres vállalkozói tevékenységet segítő képzések (*Smart Business Seminars*)

– Művészeti és ismeretterjesztő tanfolyamok

– Nyelvtanulás, jelbeszéd és idegen nyelvek

– Hobby és barkács-tanfolyamok

– Középiskola (főiskola) befejezését segítő tanfolyamok (*Adult High School Completion Programs*)

– Tanonc képzés (*Apprenticeship*), szakmunkások gyakorlati képzése különböző munkahelyeken.

A művészeti és ismeretterjesztő, valamint a hobby- és barkács-tanfolyamok címszó alatt szerepelnek azok a tanfolyamok, amelyeket nálunk szinte kizárólag a közművelődési intézményhálózatban lehet tanulni: virágkötészet, süteménydíszítés, főzés, kozmetika, festés, rajzolás, hímzés, kosárfonás, karikatúra-rajzolás, porcelánfestés, hor-

golás és kötés, fényképezés, szőnyegszövés, üvegfestés, kertészkedés, egészség a családban, meditáció.

Az alábbi tanfolyamokat még nem nagyon kínálják a mi képzési piacunkon: a kutya egészséges etetése, zárjavítás, légkondicionálás, elsősegély, aura olvasás, arckifejezések leolvasása, társadalombiztosítás megtervezése, autószerelés és autópórolás, életjáradék tervezése, a jó külső kinézet megtervezése, székfonás, kínai festés és írás, kertés és környezettervezés, speciális vizuális hatások tervezése a lakásban, képkeretezés, asztali szökőkút tervezése, családfakutatás, kalligráfia, keleti szőnyegek és magabiztos nyilvános beszéd.

Következtetések, javaslatok

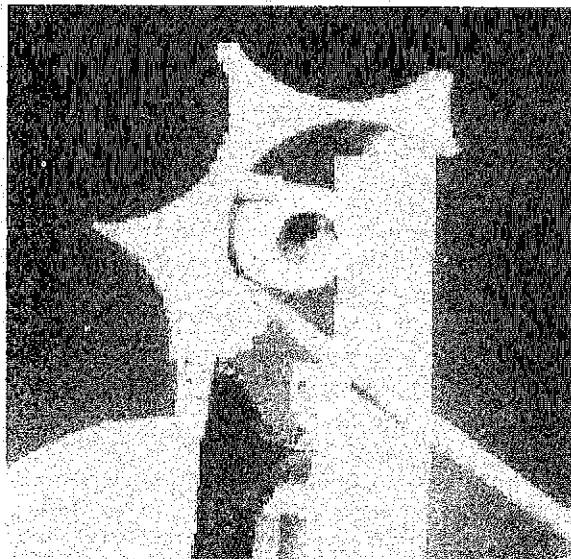
Az amerikai közművelődési-felnőttoktatási intézményhálózat napi gyakorlatát, szervezési elveit, finanszírozási struktúráit feltétlenül érdemes lenne alaposabban tanulmányoznunk. A pragmatizmust, a tanuló-központú tájékoztatót, a gondos, pontos információadást, a felesleges szövegektől, a tájékoztató füzetek szövirágoktól mentes előállítását minél előbb itthon is alkalmazni kellene.

Ennél azonban még lényegesebb kérdés, hogy itthon hiányoznak az integrált, valamennyi intézménytípust érintő területi felnőttoktatási együttműködések az állami, önkormányzati pénzeket használó felnőttoktatási szolgáltatók között.

Hasonlóan nagyobb szerepet és támogatást kaphatna a felnőttek tanulását segítő tanácsadása, valamint az egyéni tanulást támogató multimédiás rendszerek kiépítése.

Úgy látom, hogy a tanulni szándékozó felnőtteknek jelenleg még mindig csak az a válasz adható, amikor tanulási lehetőségeikről érdeklődnek, amit „illetékes elvtárs” mondott a reklamálóknak a nyolcvanas évek kabinéretájában: tanfolyam van, csak „... sokféle kell menni”.

Forrás: Adult and Community Education – Classes etc – Fairfax County Public Schools – 2001. May-August.

ÉRTÉKŐRZÉS, ÉRTÉKTEREMTÉS ÉS A KÖZMŰVELŐDÉSI INTÉZMÉNYEK*

Hogyha azt kérdezné az ember az itt jelenlévő kedves kollégáktól, hogy mi a véleményük az értékőrzés, értéktérítés helyzetéről, állapotáról ma a kultúrában, akkor az a gyanúm, hogy ahányan vagyunk, annyiféle választ adnánk rá. És ez azért van, mert rendkívül bonyolult az a társadalmi állapot, amiben vagyunk. S nagyon-nagyon sokféle nézet él.

Én arra a feladatra próbálok vállalkozni, hogy vázolom az értékekhez való viszony szerint kialakult véleménycsoportokat. Aztán arra szeretnék kitérni, hogy véleményem szerint a közművelődésnek mi a legfontosabb feladata ebben az állapotban.

Hat véleményt írtam össze, hogy a hetedik az magam lehessen. Talán ezért is hatot. Lehetne bizonyára tizenkettőt meg hármát, itt nem a csoportosítás a fontos, inkább a tendenciákat szeretném csak jelölni.

Az első véleményre azt lehetne mondani, hogy értékfeltő. Ez a vélemény az egész magyar kultúra jelen állapotában, fejlődésében és azon belül a közművelődésben is a legfontosabb bajt annak tartja, hogy az értékek halványulóban vannak, veszendőben vannak, elmúlik azoknak az értékeknek a stabilitása, feltöltő ereje, amik – 10, 20, 30 évvel, ki hogy ítéli meg, de – néhány évtizeddel korábban sokkal erősebben meghatározták az emberi törekvéseket, az emberi erkölcsöt. Sőt, az sem egyértelmű, hogy mit tartunk értékeknek, és miért fontos ez a világunkban. Ennek az értékfeltő véleménynek a megnyilvánulása volt a közelmúltban, amit a Zámbo Jimmy körül kialakult helyzet felvetett, hogy nincsenek példaképek, és hogy a televízióból, és az RTL műsorából ismert pop énekes a példakép. Nagyon sokan ezt úgy fogalmazzák meg, hogy a fiataloknak nincsen példaképük, nem jelennek meg olyan személyiségek, akikre figyelnének a fiatalok. Ehelyett csak a média által sugalmazott divatjelenségek után mennek, aminek nincs értékvonatkozása az ő életükre. Az értékfeltő magatartásra talán a példakép hiányának megfogalmazása a legjellemzőbb. S hogy a média annyira eluralkodik az életünkön, hogy a televízió nőnek fel generációk. Miközben a televízió egy hallatlan mértékben elszemélytelenített, uniformizált, sablonos, az egész világon egyformává csiszolt, jellegtelen kultúrát önt rá a fiatalokra. Ezen belül aztán az értékek eltűnnek, nem érvényesülnek, nem hatnak a fiatalokra. Az értékfeltő nézet média ellenes, mert érzékeli az elszemélytelenítést, az eljellegtelenítést, a minél könnyebben és minél nagyobb tömeg számára fogyaszthatóvá tétel elvét. Minél jellegtelenebb valami, annál több embernek lehet eladni, és annál nagyobb tömeg számára fogyasztható. Ez akkor is

áll, ha aztán egészen más módon az árut mégis karakteresé teszik valamilyen fogással.

Hadd mondjak másodikként egy homlokegyenest másik felfogást, amit azzal tudnék összefoglalni, hogy végre vége van az izlésterornak, hogy végre a kultúrában is megérkezett a szabadság, végre az állam nem szól bele abba, hogy ki mit szeret, mert mindenfajta állami beavatkozás veszélyes, káros, mert nem engedi kibontakozni a helyi adottságokat vagy az egyéni adottságokat, a sajátos réteggkulturákat. Ennek a felfogásnak egyik fő képviselője György Péter esztéta. A posztmodern és liberális nézetrendszerek pedig Babarcsi Eszter. Aki egyrészt azt mondja, hogy a kis körök, sajátos életkori adottságok, társadalmi beágyazódások kulturális mozgalmái a jövő. Fontosnak tartják, hogy a homoszexuálisoknak az USA egyik államában saját televíziójuk van, mert hogy ez a réteggkultúra több oldalról meghatározott és speciális. Vagy a gördeszkás kultúrát szokták mondani. Hogy az ilyen kis-kultúrák önmegfogalmazódásáé a jövő. És ezt az önmegfogalmazódást gátolja minden külső beavatkozás. Az egyetlen dolog, hogy ezt az önmegfogalmazódást segítsük, ezt lendítsük előre. Ez jellemzi ezt a nézetrendszert. És György Péter egyszer vitában személyesen nekem szegve is mondta, hogy aki harminc éves elmúlt, az már olyan dolgokról beszél, amit a harminc év alattiak nem is értenek. Azt mondta, hogy amikor arról beszélünk, hogy a kultúra érték, s az értékek veszélyben vannak, akkor a fiatalok ezt egyáltalán nem is értik. Azt mondta, hogy úgy ahogy vagyunk, a fejünk fölé kellene húzni egy nagy épületet, és kiírni rá, hogy múzeum, mert ez már a múlt. És a jövő az egészen másról szól. A fiatalok egészen másról beszélnek, és nem is értik azt, hogy mi egyáltalán mit akarunk, vagy miért aggódunk, amikor ez egy szabad, hihetetlenül gazdag információs lehetőséget adó világ. Ezt a nézetrendszert az erősíti, hogy kétségtelenül soha emberek ilyen könnyen, és ennyiféle információhoz nem jutottak, mint ma juthatnak. Kétségtelen, hogy óriási érték a hallatlan információs gazdagság, ami ma rendelkezésünkre áll. Múltkor azt hallottam egy előadásban, hogy néhány száz évvel ezelőtt elképzelhető, hogy egész életében nem látott annyi vizuális jelet egy ember, mint ma egyetlen egy nap alatt. Ennek persze megvan a hátránya is. Az információs gazdagságnak van veszélye is, de mindenképpen óriási érték is.

A harmadik csoportba sorolnám azt a véleményt, amelyik a problémát a közvetítő rendszer gyengeségében látja. Tehát, hogy mindig is voltak értékproblémák a világon, mozgás mindig is volt ezen a területen, de voltak erős intézmények, amik képviselték és megjelenítették az értéket. Leginkább a múlt egyházaira gondolhatunk, amik érvényt adtak annak az értékrendnek, ami a társa-

*A közművelődési változások című konferencián – Tata 2001. április 24-25. – elhangzott előadás szerkesztett változata

dalom számára fontos volt. És hogy ma a legfőbb probléma az, hogy nincsenek vagy gyengülnek az intézmények, amelyek megfogható kulturális értékeket hatékonyan, érvényesen tudnának adni, sugallni. Azt hiszem, ebben nagy igazság van. Nemrég adták át a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központi épületének egy teljesen új részletét, nagyon javasolom mindenkinek, hogy menjen el, és nézze meg, ha nem akar éppen könyvet kölcsönözni, akkor is. Az ember egy-egy ilyen mai igények szerint átalakult szép, esztétikus, modern, kényelmes, praktikus kitalált intézményben érzi, sejti, hogy milyen lenne az élet, ha ilyen intézményeink lennének. A kecskeméti Megyei Könyvtár is hasonló. Lehet, hogy van még ilyen az országban, én ezt a kettőt ismerem egy kicsit közelebbről. Csodálatos, hogy milyen szép tud lenni egy kulturális intézmény, ha a mai igényeknek megfelel. A kulturális intézmények nagy része szakadt, öreg, fáradt, egy elmúlt időszakot idéző, nem ad kedvet, nem vonzza az embert, miközben a sörbároktól elkezdve a benzinkutakig mind modernnek, szépek, csillognak-villognak, vonzzák az embereket, a fiatalokat. Nagyon-nagyon kevés új, vonzó, ízléses, kedvet teremtő közművelődési intézmény létezik az országban. Énnekem Budakalász jut eszembe és Csurgó, és szerencsére azért van néhány új, de nagyon-nagyon kevés az egész országban. Szóval vannak fokozatok abban, hogy mennyire lehet rossz a közművelődési intézményrendszer. Most jártunk Erdélyben intézeti tanulmányi úton, ott mondták a kollégáink, hogy ebben az évben Hargita megyében két művelődési ház dőlt össze. A mi-enknél van tehát még rosszabb helyzet is, de akkor is nagyon nagy a probléma. Nem kellően működnek az intézményeink ahhoz, hogy ebben a mai hallatlan nagy kulturális versenyben helyt tudjunk állni. Nagyon nagy kulturális verseny van, a multimédiás moziktól elkezdve a televízióig, és a képeslapokig, ami igényes, szép, modern és csábító. Ebben a versenyben a mi épületi felszereltségünk, azért remélem még versenyképes, de maga a megjelenés, a kondíciónk, a háttérünk az nem versenyképes általában, tisztelet a szerény kivételnek. A harmadik vélemény a bajok forrását tehát a közvetítő rendszer gyengeségében itéli meg.

Van egy negyedik nézetrendszer, hogy megint egy pozitívabbat mondjak. Ez azt mondja, hogy a nemzeti kultúra erősödésének hasonló kora még nem volt, hogy a szocializmusban idegen elveket, gyökértelen eszméket erőszakoltak ránk, és ez okozza a válságot. Ezzel szemben vállalható eszmények állítására van szükség, ahogy a mostani kormány cselekvései, elképzelései nagyon-nagyon sok módon és sok formában erősítik a nemzeti kulturális identitást, és a nemzeti kulturális értékeket. Itt gondoljunk a Nemzeti Színháztól kezdve a Hagyományok Háza létrehozásán át a Károlyi Palota kulturális központig. A Károlyi Palota az ország egyik legszebb épülete, s most rendbe hozták kívülről belülről, minden részletében, felszereltségében. Egy igazán jó és szép kulturális intézmény. Ez óriási nagy érték. De hát gondolhatunk a milleniumi

ünnepségsorozatra, a legkisebb falu zászlóadásától a 2001. augusztus 19-20-án a Kultúrával a nyugat kapujában országos gála ünnepségéig bezáróan. Hallatlan gazdagságát találjuk a rendezvényeknek, könyv- film- intézmény létrehozási folyamatban vagyunk. Mindez egészen biztos, hogy a nemzeti kulturális értékek megerősödésében valóban egy megújulást, egy lendületet hozott.

Ötödik fajta véleménycsoportnak mondanám az értékek társadalmon belüli helyzetének a szociológikus megközelítését. Ennek képviselői sem a kulturális intézményrendszerben, sem az értékrendszerben nem látnak nagy problémákat, csak abban, hogy a társadalmon belül egyre élesebbek a szakadékok, amik elválasztják azokat, akik hozzájutnak a kulturális értékekhez, azoktól, akik egyre silányabb, egyre gyengébb tömegtermékekhez jutnak csak hozzá. Tehát tulajdonképpen szociális vonalak mentén lévő egyre erősebb és egyre szélesebbé váló szakadék kialakulásában látják a fő problémát. A piacosodás, ami a kultúra terén is valamilyen mértékben bekövetkezett, ezt erősíti. A piacosodás sok-sok kulturális területen élénkület hozott, több a komolyzenei esemény, mint volt korábban, több a képzőművészeti kiállítás, mint korábban, de egyre vékonyabb az a réteg, aki ezt a többit használja és élvezi. Egyre kevesebben jutnak hozzá, a viszonylag többhöz. Én azt hiszem, hogy e mögött a nézet mögött is hallatlanul nagy igazság van. A mai magyar társadalom kulturális problémáinak egyik legnagyobbika az elit kultúra és a tömeg kultúra egyre radikálisabb szétválása és távolodása egymástól. És amit az egyik legsúlyosabb problémának tartok, hogy nincs egy igazán áttütő társadalmi program ennek a problémának a kezelésére. Én legalábbis nem tudok. A felnőttoktatáshoz tartozhatna leginkább ez az egész kérdéskör, a volt dolgozók iskolája, ami az egyik legfontosabb eszköz lehetne a kulturális szakadékok csökkentésében, de ez az egyik legjobban meggyengült intézményrendszer Magyarországon. Egy korábbi, tavalyi adatban hallottam Csoma Gyulától – aki ezzel a legmagasabb fokon és legszakosítottan foglalkozik évtizedek óta, mint az Országos Közoktatási Intézet Felnőtt Oktatási Osztályának a vezetője és kutatója –, hogy a felnőttek általános iskolájába 3600 ember jár. Miközben százezreknek lenne szüksége rá, hogy befejezzék a nyolc osztályt, vagy leküzdjék a funkcionális analfabétizmus állapotát. Az egyik legfontosabb feladatnak tartanám, hogy hozzájussanak a meglévő értékeinkhez azok, akik eddig nagyon-nagyon részlegesen jutottak hozzá. A lehetőséget valahogy meg kellene, hogy teremtsük. Ez a felnőttoktatáson túlmutató problémakör elvezetne az egyik legsúlyosabb társadalmi, nem csak kulturális, hanem politikai problémánkhoz is, s ez a cigánykérdés.

A hatodik nézet a tradicionalizmus és a modernizmus összefüggésében fogalmazza meg a problémákat. Ennek példája Lipp Márta Hatvanban animált ifjúságkutatása, amelynek célja egy ifjúsági kulturális modern kidolgozása. A megfontolandó véleményt megfogalmazó kutatási eredmény, hogy a fiatalok családkövetők, miközben mo-

dermeknek látszanak, kopasz fejjel vagy divatos ruhában járnak, divatos zenét hallgatnak, tehát úgy tűnik, hogy egy modern korban nőttek fel, és egy modern kornak a kultúráját képviselik, miközben nagyon is tradicionálisak, és nagyon is családkövetők, és tulajdonképpen az egyetlen viselkedési minta, amit követni tudnak, az a családból jön. A család viszont nem nagyon ad ebben az átalakult világban érvényes, követhető mintákat. A napokban olvastam, hogy az utolsó néhány generáció alatt az életmódban, erkölcsben, közfelfogásban lényegesen nagyobb átalakulás zajlott le, mint az azt megelőző több mint ezer év alatt. Van benne valami igazság. Most ebben a nagyon radikálisan átalakult világban egy hagyományosan működő és hagyományos értékrendet közvetítő család jó, ha családi háttérnek megvan, legalább ez megvan, és ez óriási érték természetesen, de nem biztos, hogy kielégítő, elegendő segítséget és elegendő felvérteztséget tud adni ebben a bonyolult, modern világban. Ebben a nézetkörben el lehetne mondani, hogy a mi iskolánk sem várta fel a mai világra megfelelő mértékben. És itt aztán megint lehetne beszélni arról, hogy a média viszont még a családra épített tradicionális értékrendet is durván rombolja.

Ezzel elértem a hetedik nézethez, az utolsóhoz. Ami a véleményem szerint döntően fontos, az az, hogy tudnunk kell, hogy mennyire ellentmondásos folyamatok zajlanak körülöttünk a világban és a kultúrában, miközben sok szempontból nagyon pozitív folyamatok is zajlanak a kultúrában. Soha ilyen káosz nem volt az emberek fejében, mióta ember létezik, és soha ennyire kevés segítséget nem kaptak ahhoz, hogy ezt a rendetlenséget megkíséreljék valami módon elrendezni. Tehát negatív és pozitív folyamatok egyszerre zajlanak körülöttünk. Hihetetlenül ellentmondásos tendenciák érvényesülnek. Véleményem szerint a mi számunkra a legfontosabb az, hogy tudjuk, hogy egy rendkívül sokrétű, nagyon diffúz és sokféle mutató mai állapotban kell a munkánkat végezni. S ehhez jó tudni, hogy mindegyik elmondott nézetrendszerben van igazság. A maga nézőpontjából mindegyiknek megvan az igaza.

Tehát a mai értékőrző-teremtő munkában mindenfajta nézetrendszernek helye van. Én azt gondolom, hogy az értékteremtő és őrző munkánkban az értéket „lehozni” kívánó műveltség felfogásnak is megvan a helye. És ebben az ellentmondásos világban igazából helyben lehet és helyben kell eldönteni, hogy mire van szükség. Az értékteremtő munkánkban tehát ez az érték-közvetítő, átadó funkció, mondjuk így felvilágosító, ismeretterjesztő funkció lehet az egyik irány. Egy másik nagyon fontos, a jövő és az értékteremtés szempontjából kiemelkedő jelentőségű funkció, amely hozzám a legközelebb áll, ez az érték-szervesítő és orientáló funkció. Nem biztos, hogy a szervesítő szó a legszerencsésebb, de nem találtam jobbat. Ez a súlyos hátrányokkal is járó modernizációs folyamatoknak megpróbálja valamifajta ellensúlyát megteremteni, a kulturális tevékenységet személyessé és aktívvá tenni. Ez

utóbbit a kiscsoportok fontosságának indokolásaként már évtizedek óta megtalálhatjuk a szakirodalomban. De a mai jelentősége még nagyobb. Szóval a passzív, befogadó gyakorlattal szemben igenis egy aktív tevékenységet kell állítani. Például az amatőr művészeti csoportokat. Vagy a klubokat. Hadd tegyem ehhez hozzá, hogy a művészet valamikor az emberek életében szinte majdnem kizárólag aktív tevékenység volt, éneklés, mesemondás, faragás, hímzés formájában. Ma az ember ül, és nézi a televíziót. Nagyon fontos egy interaktív beszélgetés. Az információk rendezését lehetővé tevő funkció gyakorlására a klubok, a közösségek. Ebben a nagy rendezetlenségben és nagy káoszban egymásnak segíteni a dolgok és az értékek elrendezésében.

Ha az előbb azt mondtam, hogy az értékteremtő funkciók közül hozzám a szervesítő áll a legközelebb, akkor most is azt mondhatom, hogy hozzám nagyon közel áll a helyi értékteremtés. Egy helyi festő helyi kiállítása helyi érték, helyben érték, és helyben fontos. És talán az egyik legfontosabb közművelődési gondolat az, hogy a mi tevékenységünkben hallatlanul sok olyan elem van, aminek nincs piaci értéke, ami a helyi embereknek fontos, és a saját helyi identitásuk erősödik ezáltal.

És akkor még arról néhány gondolatot, hogy hogy áll ma ez az értékteremtő munka. Én azt hiszem, hogy nem áll olyan rosszul. Igenis bajok is vannak egyfelől, de másfelől szerencsére például a Kultúra a nyugat kapujában minden helyi, megyei rendezvénye, és az országos bemutatói is azt mutatják, hogy hihetetlenül gazdagok vagyunk. Nagyon sok közvetlen, személyes tevékenységet is lehetővé tevő értékes csoport van. Különösen, ha a civil szervezetek, önszerveződő közösségek hallatlanul nagy számát is tekintetbe vesszük, akkor úgy gondolom, nincsen nagy baj. Az értékőrző és értékteremtő tevékenység létező. Igenis folyik, s látható, és egyre láthatóbb lesz az eredménye.

Ami a mostani tanácskozásunk szempontjából fontos és döntő, hogy milyen fajta intézménytípusok és gazdálkodási formák, milyen lehetőséget adnak ennek az értékteremtő munkának. Azért jöttünk össze, hogy ezt tisztázzuk. És én nem csak a szervezeti kereteket tartanám fontosnak, hanem a helyi közművelődési rendeleteket, és a helyi közművelődési stratégiát. Óvári István beszélt már az országos közművelődési stratégiáról. Véleményem szerint a közművelődés egy helyi fejlesztő, előre+mutató és értékteremtő stratégia kérdése, ami megfogalmazódik a közművelődési rendeletben is. Kérdés, hogy megtörténik-e helyben a kultúránk szervesítő, értékőrző, értékteremtő stratégiájának a megfogalmazása. Az intézményben, az önkormányzatnál, vagy a civil szervezetek által működtetett közművelődési tanácsban. Tehát, tudjuk-e, hogy mit akarunk, merre megyünk. És a második kérdés az, hogy annak milyen szervezeti keret felel meg.

KÖZMŰVELŐDÉSI VÁLTOZÁSOK

Kerekasztal-beszélgetés*

A beszélgetésben részt vettek:

Borbáth Erika, a Magyar Művelődési Intézet igazgató-helyettese, a konferencia rendezője,

Halmi Gáborné, a szekszárdi Babits Mihály Művelődési Ház és Gyermek Ház igazgatója,

Kereszti Ferenc, a Magyar Művelődési Intézet Művelődésszervezeti és Felnőttnevelési osztályának vezetője,

Szabó Irma, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Közművelődési Főosztályának főtanácsosa,

Varga Melinda, az egri Művészetek Háza igazgatója.

A beszélgetést vezette: Mátyus Aliz, a Szín főszerkesztője.

Mátyus Aliz: – A kétnapos tatabányai konferencián elhangzottak összegezésére összehívott beszélgetésünket Rockenbauer Zoltán kultuszminiszter úrnak a Népszabadság Kultúra rovatában 2001. május 25-én megjelent megállapításával szeretném nyitni. A miniszter úr szerint koncepcióváltásra van szükség a művelődési házakkal kapcsolatban. Úgy véli: a kistélepléseken nagyon fontos szerepet tölthetnek be a többfunkciós közművelődési intézmények, a nagyobb városokban azonban meg kell találni új funkciójukat. Kérdezem tehát, hogy az elmúlt tíz év alatt lezajlott társadalmi változásokkal milyen összefüggést mutat a közművelődés, s hogy mi a helyzet a közművelődési koncepció változásával. Valamint, hogy ebben milyen módon különböztetendő meg, hogy falvak vagy városok művelődési intézményeiről van szó.

Varga Melinda: – Úgy gondolom, hogy az intézményekben már túl vagyunk a koncepcióváltáson. Ha csak most kezdenék hozzá, akkor már régen elkéstünk volna. Azok az úgynevezett üres házak már rég kifulladtak, ha nem mentek keresztül váltásokon. Az igaz, hogy más-más koncepcióra van szükség a falvakban és a városokban. Nyilvánvalóan a település határozza meg, milyen irányba fejlődnek a közművelődési terek és intézmények.

Halmi Gáborné: – Ezt a gondolatot szeretném folytatni. A társadalmi változások másképp alakultak, mint ahogy az a rendszerváltás idején felülről látszott. Nagyon sok szempontból megtörtént a váltás. Az igazi kérdés az, hogy a helyi társadalom és a helyi szakmai képződmény, az intézmény és annak munkatársai megtalálták-e a közös cselekvési lehetőséget. Nagyon sok helyütt megtalálták, függetlenül attól, hogy városról vagy kistéleplésről van szó. Pontosabban: annyiban fontos a településtípus, hogy a kisebb falvakban sok helyen nem volt meg a szakmaiság, illetve nem volt olyan értelmiségi réteg, aki a szakmaiságot képviselte volna. Mert ha mindkettő jelen volt

– s erre nagyon sok jó példát tudunk mondani az országban –, igenis ezek a házak a társadalmi változásokkal együtt megtalálták az új funkciójukat. Nem mondom, hogy ez végleges, és azt sem, hogy nem kell újabb koncepciókat kitermelni és végiggondolni a jövőre nézve. De ennek valóságalapja kell legyen, számba kell venni, mi történt, s hol tart a folyamat. S ha változtatni akarunk, akkor ahhoz meg kell keresni a társadalmi támogatottságot, a forrásokat és a helyszíneket. Nagyon sarkosnak érzem generálisan kimondani, hogy mindenütt koncepcióváltásra van szükség.

Szabó Irma: – A többfunkciójú intézmények működését a közoktatási törvény 33. paragrafusa valójában nem tudja szabályozni. Amit szabályoz, azt igen behatárolt módon teszi, és nem ad keretet a rugalmas, a helyi sajátosságoknak megfelelő működéshez. Tehát ha koncepcióváltásról beszélünk, én azt is értem ez alatt, hogy rugalmasabban kell szabályozni. Lehet, hogy ez a két szó látzólag ellentmond egymásnak, de a művelődési intézményrendszerrel ezt tartom nagyon fontosnak. Csak akkor jogosult az eltérő gondolkodásmód a kistélepléseken és a nagyvárosokban, ha ez az esélyegyenlőséggel van összefüggésben. Ebben a viszonylatban valóban másképpen működnek most is az intézmények, és másképp is kell működniük, de a lehetőségeket is ehhez kell szabni.

Borbáth Erika: – Amik elhangzottak, azok találkoznak az én gondolkodásommal. Egyetlen dolgot viszont nagyon fontosnak tartok hangsúlyozni: a közművelődés olyan tevékenység, amelyet csak a helyi társadalom keretei között, a helyi társadalom elvárásai alapján lehet eredményesen megvalósítani. Nyilvánvaló, hogy ehhez szükség van szabályozókra, objektív környezetre. Halmi Zsuzsa azt mondta, hogy igenis szükség van koncepcióra. Én sem gondolom, hogy nincsen szükség rá. De a koncepciónak nem szabad egyoldalú tapasztalati rendszeren alapulnia, hanem szintetizálnia és rendszereznie kell azt a sokféleséget, amely a közművelődési intézményekben, szervezetekben együtt zajlik. Mert egy művelődési intézményben jelen van a művészet, a szolgáltatás, a rekreáció, a szociális tevékenység, és fontos jellemzője, amiről ritkán beszélünk, pedig nagyon fontos: hogy az egy találkozóhely. Egy koncepcióban mindennek benne kell lennie. És rendkívül veszélyesnek tartom szembeállítani a kistéleplést és a várost. Egyrészt teljesen természetes, hogy szakmai körben településben gondolkodunk, mert a közművelődési tevékenység az adott település közösségi tevékenysége. S ezzel eleve azt mondjuk, hogy nemcsak város és község között kell különbséget tenni, hanem a háromezer kétszáz önkormányzat gyakorlatilag valamilyen módon különbözik a saját tevékenységében. Ugyanakkor óriási veszély rejlik ebben az üzenetben. Az elmúlt tíz évben pontosan a kistéleplések voltak azok, ahol az anyagi

*A Szín kerekasztal-beszélgetése 2001. május 31-én, a Tatabányai (április 24-25-én) megrendezett konferencia tapasztalatainak összegzésére.

hiányokra hivatkozva először elküldték a szakembert, aztán bezárták az intézményt, és éppen a mostani revitalizációs pályázatokban lehet olvasni, hogy „mióta megszűnt a művelődési ház, elveszett a településünk múltja, s nincsen jövőképünk”. Ezekről a dolgokról így együtt kell gondolkodni. Nehogy az új koncepció felvetésében egy olyan rutinszerű vélekedés kapjon hangot, hogy a mostanit meg kell szüntetni. Ezért tartom nagyon veszélyesnek ezt felvetni. S ezért gondolom azt, hogy nekünk a szakmában tudnunk kell bizonyítani sok mindent, tulajdonképpen egy érdekképviselőt kell ellátnunk, és fel kell mutatnunk, mi minden működik együtt egy közművelődési intézményben.

Kereszti Ferenc: – Szabó Irmához hasonlóan a rugalmas szabályozás elvét vallom én is, mert sok helyütt a rendszerváltozást követően olyan emberek kerültek a hatalomba, az önkormányzatokhoz, akiknek nem volt tapasztalatuk. A közművelődésben is részben új emberek vannak, és sokszor nem tudják, mihez kezdjenek. Ez főleg kisebb településeken jellemző. Nekik lenne szükségük valamilyen irányelvekre, amelyek bizonyos fokú szabadságot is adnak. Természetesen rengeteg típusú település van, és mind egyéni sajátosságokkal rendelkeznek. Hogy csak egy példával támasszam alá a mondandómat: a teleház egy kistelepeülésen rendkívül hasznos, ugyanakkor Budapesten szinte elképzelhetetlen, hogy meg lehessen csinálni. Valószínű, hogy a társadalmi fejlődés során kialakulnak még olyan intézmények, s talán vannak is, amelyekről esetleg nem is tudunk, amelyek bizonyos körben igen nagy szerepet töltenek be, más környezetben pedig teljesen használhatatlanok.

Borbáth Erika: – A városokban is működnek internetkocsma és internetkaszinók, s hasonló találkozóhelyek. Annak helyben kell kialakulnia, hogy mindezt hogyan nevezik. Mindegy, hogy teleház vagy nem, de az információszolgáltatásra, a globalizált világra való rálátásra szükség van, s ezt leginkább az elektronikus sajtó képes közvetíteni. Van olyan réteg, amely csakis ezen keresztül célozható meg. S ezt nagyon jól tudja a szolgáltató rendszer is. A városokban a funkciójuk más a nyilvános internettel felszerelt helyeknek. Ez is szakmai feladat lehet, hogy erre odafigyeljünk.

Kereszti Ferenc: – Egyszerűbb példa, hogy a pályázatokat ma már interneten is le lehet tölteni. Aki a pályázatkíró szomszédjában lakik, az nyilván bemegy és elkéri az űrlapot. Egy vidéki faluban nagyon hatásos, hogy lehozhatja interneten, nem kell utazni, és nincs postaköltség. Ezzel kapcsolatban szeretném még megemlíteni: egy ismerősöm részt vett egy világkörűl úton, és mindenhol küldött e-mailt az ismerősöknek. Azt mondta, hogy Amerikában nagy bajban volt, mert ott nincsenek internetkávézók, mert mindenkinek otthon van bekötve az internet. Szegényebb országokban sokkal könnyebb volt nyilvános internetező lehetőséget találni.

Varga Melinda: – Kapcsolódnék ahhoz a kérdéshez, hogy város vagy falu, kistelepeülés vagy nagytelepeülés.

Úgy gondolom, kis falvakban soha nem volt még ennyire szükség a jól ellátott közösségi vagy művelődési házra, mint most. A fiataloknak természetesen egyszerűbb be-menni a városba szórakozni. De a kistelepeüléseken mindenféle szervezeti és intézményi háttér nélkül élnek az emberek, tehát sokkal több funkciót kell betöltenie egy művelődési háznak, mint a szakosodott városi intézményeknek. Ha jól működik a helyi intézmény, valóban fejlesztik, és technikai fejlődés tapasztalható, akkor ott maradnak az emberek. Úgy gondolom, a legnagyobb cél még most is a fiatalok és az értelmiség megtartása a kistelepeüléseken. Ez többek között úgy érhető el, hogy maradjanak ott, és nézzenek szét a saját művelődési házukban, de csak akkor, ha az igényeiknek megfelel. Tehát ma még nagyobb szükség van ezekre a házakra, mint volt bármikor.

Halmi Gáborné: – Még egy gondolatot szeretnék hozzátenni a specializációhoz, az általános közösségi térként és közművelődési központként működtethető intézményekről: számba kell venni, hogy melyek az alapvető közművelődési feladatok, amelyeket a mai társadalom igényel, elvár. Ezt egyszerűen le lehet írni. Emellett azt is számba kell venni, hogy mi az, ami ehhez rendelkezésre áll, és mi az, ami nem. Az a tapasztalatom, hogy a településeken nagyon jól megfér egymás mellett az általános közösségi tér és a specializált művelődési intézmény, a művészetek háza vagy a táncház. Minél nagyobb a település, annál specializáltabb lehet az intézményrendszer. De ez nem helyettesítheti az alapot, azt a bizonyos közösségi tér típusú intézményt. Olyan is előfordul, hogy valahol éppen a közösségi tér típusú intézmény van meg, de semmi másra nem jó az infrastruktúra, hiányzik a művészi önkifejezés, a művészeti nevelés lehetősége, hiányoznak specializált oktatótermek, értem ez alatt az informatikát és az internetet. Az lenne jó, ha mindez párhuzamosan létezne az igényekhez, a helyi lehetőségekhez mérten. Ezután lehetne dönteni arról, hogy melyik településen milyen irányú legyen a fejlesztés. Nagy kérdés: mi az, ami az önkormányzatoknak kötelező feladat, és mi az, ami felvállalt. Jelenleg azon a településen él a közművelődési intézmény, és ott elégedettek a település polgárai, ahol megtörtént a különböző funkciók összekapcsolódása. Nem tudom, hogy ezt központilag lehet-e érzékelni. Nyilvánvalóan nem, ehhez sok-sok alapidokumentum kellene. De csak ebből lehet elindulni.

Szabó Irma: – Én is úgy gondolom, hogy a településen nem az intézményi keret az elsődleges, hanem az, hogy milyen tevékenységet művelnek. Ezért nem értek egyet azokkal az áramlatokkal, amelyek bizonyos formákat vagy szervezetet elsődlegesnek hirdetnek. Így indult a népfőiskola, a teleház és a többi. Mind nagyon fontos. De nem szabad, hogy most elsőbbséget élvezzen mondjuk egy hagyományos önkormányzati fenntartású művelődési házzal, vagy egy kht. formájában működtetett közösségi házzal szemben. Az oka és a célja fontos, és az, hogy ezeket miért hozták létre. A gazdaságosságot a szó több értelmé-

ben is érvényesíteni kell, tehát ha több pénzt takarít meg a fenntartó, ha kevesebbet kell ráfordítani, az már eredmény. De a gazdaságosság szellemi értelemben is fontos, azt hatékonyságnak nevezzük.

Halmi Gáborné: – Elhangzott itt két varázsszó: a hatékonyság és a gazdaságosság. Mindkettő megkerülhetetlen, bármely szakmának a képviselői ülnek is egy asztal körül. De megalapozott vizsgálatok nélkül ezek ugyanúgy vannak, mint ha valamiről azt mondjuk, hogy nagyon jó, mert néhány helyen sikeres volt. Bizonyos szervezeti formákról elterjedt, hogy gazdaságosak. De e megállapítások mögött nincsenek számok. A konferencián is elhangzott: nézzük meg, milyen arányban támogatja az önkormányzat bizonyos településeken a kht-t vagy a hagyományos intézményt, és kiderült, hogy nincs különbség. A lényeg a finanszírozás technikájában, a szerződés tartalmában van. Ha egy önkormányzat hatékony intézményt akar támogatni úgy, hogy az valóban a helyi társadalomfejlesztés és a közművelődés célját szolgálja, ezt kell végiggondolnia. A forma megválasztása csak ezek után történhet.

Borbáth Erika: – A gazdaságossághoz és a hatékonysághoz hozzá kell tenni a gazdasági szférából vett harmadik kifejezést is: a befektetést. Mert a hatékonyság és gazdaságosság nem létezik befektetés nélkül. Akárki legyen a befektető, akár magánszemély, akár önkormányzat, akár az állam, ha azt akarja, hogy ebben az országban jól érezzék magukat az emberek, hogy kötődhessenek egy településhez, hogy otthon érezhessék magukat valahol, ehhez befektetésre van szükség, függetlenül a formáktól. Ezért nagyon komolyan kell vizsgálnunk azokat a változásokat, amelyek megtörténtek, és szerintem most, az elmúlt tíz év után lehet először igazán értékelni azt, hogy mi is történt. Mára talán összegyűlt annyi tapasztalat, hogy már általánosabb érvényű következtetéseket lehet levonni.

Halmi Gáborné: – Nagyon fontos a befektetések sorrendje. Ha egy településen a fejlesztési koncepció a probléma, az számomra azt jelzi, hogy hiányzik a közösség, a meghatározó közéleti ember, vagy a szakember. Itt az első lépés a befektetés. A mi szakmánk professzió. Rendelkezésünkre állnak olyan alapismeretek, mint a társadalomfelmérésének lehetősége, a szociológia, a közösség- és településfejlesztési módszerek; lehet, hogy nem mindannyiunknak komplexen, de ma Magyarországon megvannak az ismeretek beszerzéséhez a szükséges szervezetek és a szakemberek. Egy önkormányzat akkor teszi jól, ha megnézi: a településen, vagy a közvetlen közelében van-e olyan szervezet vagy szakember, aki segíteni tud. A szakember kimegy a településre, felméri az adottságokat, feltérképezi a hagyományokat, a történelmet, az emberekben rejlő energiákat, és addig segít, amíg a közös jövőkép kialakul. Ha ebben a folyamatban többen vesznek részt, mert be tudta vonni – éppen az ismert módszerek segítségével – a településen élő emberek egy bizonyos körét, legyen az az értelmiség, vagy a képviselőtestület, legyenek akár a településen élő, tapasztalatokkal rendelkező idősebb vagy fiatalabb szakemberek, akkor együtt alakíthat-

nak egy falufejlesztő egyesületet, s az majd létrehozza a maga intézményét. A befektetés első lépcsője mindenképpen a helyi akarat, a települési jövőkép kialakítása. Lehet, hogy ez hosszabb folyamat. De nem sok ahhoz, hogy aztán már ne kívülről kelljen várni a pénzeket, a szakembert, hanem belülről fejlődjen ki minden. Ha pedig nincsen helyi szakember, akkor a folyamat végén már pontosan tudják majd, hogy milyen tevékenységre szeretnének alkalmazni valakit. S úgy már ki lehet írni a pályázatot, vagy közművelődés iránt érdeklődő helybeli embert célirányosan lehet kiképezni. Ez nyilván növelné az értelmiség helyben maradásának esélyét, a falu megtartó erejét, és sok egyéb pozitívuma is lenne.

Mátyus Aliz: – A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztérium revitalizációs pályázata művelődési házak megújulását segíti elő. Szakfelügyeleti rendszere a közművelődési intézményeket fenntartó önkormányzatok munkájáról ad képet. Mindkét területen halmozódik az ismeret és a tapasztalat. A szakfelügyelők felügyeleti munkájuk során maguk is nagy tapasztalati anyagra alapozott szellemi tőkét halmoznak fel, s óhatatlanul is információhordozók, amire nagy a szükség, hiszen máig is vannak olyan polgármesterek, akik a közművelődésről csak azt tudják, hogy viszi a pénzt. Bért kell fizetni a művelődési ház igazgatójának, s pénzbe kerülnek a rendezvények. Nincs tudásuk olyan közművelődési szakemberről, aki akár a település fejlesztési koncepcióját is segíthet kialakítani, aki a település problémáinak a megoldásában is segít.

Borbáth Erika: – Azt tapasztalom, hogy minden településen, ahol nem működik közművelődési intézmény, mert bezárt, s leépültek a közösségek, megfogalmazzák a hiányt. Az önkormányzat általában csak akkor teszi ezt, ha szükség van rá, például, hogy revitalizációs pályázaton induljanak. Ritkán fordul elő, amikor a hiány sem fogalmazódik meg; azon a legnehezebb segíteni. Erre a hiányra kell szerveződni, s akkor majd kialakul a településfejlesztési és a kulturális koncepció.

Halmi Gáborné: – Nagyon jó kiindulási pont a hiány. Csak az a kérdés, hogy ki és miből ismeri fel. Ahhoz kell egy szerencsés település, ahol ugyan leépülés van, de éppen úgy állt össze a képviselő testület, hogy észreveszik a problémákat, az elvándorlást, belátják, mindez azért van, mert helyben nem tudnak a fiatal, az idős, a nemzetiségi vagy valamelyik más réteg számára megélhetési és közművelődési lehetőségeket, jövőképet biztosítani. S akkor a testület kezd valamit. A jó szakfelügyelő is meg tudja határozni a problémát. Akkor megvan a kiindulási pont. Ha ez megtörtént, már a fejlesztésre kell terveket készíteni. Annak az alapigazságnak kellene minél több helyen hangot adnunk, hogy a kultúra eszköz. Valószínű, hogy nagyon sokféle – akár gazdasági természetű problémából adódó – hiány megoldását is ezen a területen lehet megtalálni. Ez nagyon kevés helyen jut eszükbe a helyi vezetőknek.

Szabó Irma: – A szakfelügyeleti vizsgálathoz szeretnék néhány adalékot hozzátenni. Én egy szakfelügyelői cso-

port koordinátora is voltam. Nyolcvan településre terjedt ki a vizsgálat, amelyet a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztérium Közművelődési Főosztálya indított a közművelődési problémák okainak feltárására. Az a tapasztalatom, hogy az egyik legjobban megtérülő befektetés volt. Éppen azért, mert a felügyelet összetett dolog. Amellett, hogy megállapítja a hiányokat, rávilágít arra, hogyan lehet a közművelődési feladat ellátása a településfejlesztés eszköze. A jó szakfelügyelők – inkább szakemberek – aztán mentorai lesznek a településeknek. Tehát egy- és két-éves kapcsolatokról is be tudunk számolni, amikor mint egy köldökzsinóron, úgy kapcsolódik össze a település a szakértővel. Hogy ezek a vizsgálati anyagok hogyan hasznosulnak? Most jutunk el ennek megállapításához. A vizsgálat nyolcvan településen készült, s mintegy negyven helyen akkor jött létre szakértői segítséggel a helyi rendelet. Ez már hatalmas eredmény. Az is kiderült, hogy a legtöbb helyen a polgármester nem azért nem tett semmit, mert nem akart, vagy pénzkidobásnak tartja a közművelődést, hanem egyszerűen nem tudja, merre induljon. A vizsgálati anyag ebben is segít, ha partnerként elfogadják a szakértőt. Az persze már személyfüggő, hogy a szakértő tudása olyan-e, hogy elismerést vív ki.

Varga Melinda: – Még pár szó a hiányról, s a közművelődés és az önkormányzatok érdekes kapcsolatáról. Egy konkrét példa: egy kistelepülésen az önkormányzat nem fejlesztette a közművelődést, nem fejlesztette a művelődési házat, nem fordított rá pénzt, de nagyon sokat költött a fürdőre. Ezért a külföldi és a hazai turistáknak közkedvelt pihenőhelye lett. S egyszer csak a lakosság észrevette, hogy a turisták szeretnének valamit csinálni délután és este. Emiatt elkezdtek a kis csoportokat fejleszteni, civil közösségek jöttek létre, s ma már fantasztikus fesztiválokat rendeznek. Ebből kinőtt egy olyan közművelődési mag és tevékenység, ami egész évben megmaradt a faluban. Az is érdekes, hogy a gazdasági hiány katalizálta a kulturális eseményeket. Mindez nagyon meggyőzte a polgármestert és az egész hivatalt arról, hogy a kultúra valóban fontos, mert megtartó, egzisztenciát (is) biztosító ereje van.

Halmi Gáborné: – A rendszerváltás óta eltelt tíz év, most megérett az idő arra, hogy létrehozzunk egy modell-tárat. Ennek a modell-tárnak azt kellene tartalmaznia, hogy hányféle működtetési típusú intézmény vagy szervezet van – mert intézményt sem mondok feltétlenül –, melyiknek mi a sajátossága, specialitása, s miben azonosak a feladataik. A beszélgetés elején felmerült: mi az alapfeladat, mit kell megoldanunk? Számba kell venni, hogy melyek azok a kompetenciák, képességek és tudások, amelyek szükségeltetnek hozzá. Ne határozzuk meg, hogy ez milyen típusú értelmiségi, pedagógus vagy szakirányban képzett ember, mert az is lehet, hogy van helyben alkalmas ember, és beletanul valaki. Minden lehetőség nyitott. Nagyon fontos, hogy ez a modell-tár ne csak nekünk álljon rendelkezésünkre, hanem a fenntartóknak is legyen kézikönyve, amiben benne van, hogy mit jelent

az infrastruktúra, mik az elvárások, mik az alapkövetelmények, és melyek a finanszírozás lehetőségei. Megint csak azt mondom, egymás mellé kell tenni a tapasztalatokat: melyek a pozitív példák, melyek a negatívak, s melyek az azonosságok. Tehát a választás lehetőségét kínáljuk fel, s ezt a mi szakmánk tudja megtenni elsősorban. Mert nincs közöttünk nézetkülönbség.

Mátyus Aliz: – Tehát nincs arról szó, hogy a közművelődés bizonyos helyeken kht-ba kényszerül? S hogy a közművelődés értékei vesznek el emiatt?

Szabó Irma: – A kht-vá alakulás mesterségesen kiélezett téma volt egy időben. Ha a szervezet megújításában – mint minden újbán – benne van a jobb működés lehetősége, akkor ennek szabad utat kell engedni. Itt csak akkor van gond, ha politikai síkra terelődik a kérdés. Néhány kht-val kapcsolatban ez volt a helyzet. Pedig az a lényeg, hogy egy szervezeti forma mögött mi áll, illetve milyen célból jön létre.

Borbáth Erika: – Ma még nem mindenki látja a lehetőségeit. Ezért nagyon jó ötlet, hogy egy példátarat kellene összeállítanunk. Az önkormányzatok többségéről jót lehet elmondani. A normatívnál lényegesen többet áldoznak a művelődésre. S ez főképpen a közgyűjteményekben és a közművelődésben realizálódik. Sok helyen mégis éppen a takarékosági szempontokra hivatkozva kívánnak szervezeti formát változtatni. Az a mi feladatunk, hogy a döntéshozók választhassanak, de ne elsősorban aszerint, hogy nekik mi kerül a legkevesebbe, hanem azt vehessék észre, hogy nekik mi a leghatékonyabb befektetés.

Kereszti Ferenc: – Arról szólnék, hogy a szervezeti forma mitől változik. Van, ahol a közművelődési intézmény dolgozói határozzák el, mert jobbnak látják a változtatást. Viszont van, ahol az önkormányzat és a közművelődési intézmény között olyan feszítőerők működnek, hogy egyszerűen nincs más kiút, változtatni kell. Valóban nagy szükség lenne egy javaslat-tárra. Az utóbbi időben elég sok művelődési ház vezetőjével beszéltem. Épp tegnap egy nagy múltú, VI. kerületi művelődési ház igazgatójával. Azt mondta, örülne, ha tudnánk segíteni, mert a kerületükben nincs az önkormányzat által fenntartott közművelődési intézmény. Ők jól működnek, de valahogy lebegnek a levegőben, mert a korábbi fenntartó már nem foglalkozik velük. Ellátják önmagukat, de nem tudják, meddig képesek rá. Kérdeztem tőle, hogy van-e a kerületnek közművelődési rendelete. Nem tudta. Abban maradtunk, utánaéz, s belátta azt is, hogy jó lenne közművelődési megállapodást kötni a kerülettel, mert semmilyen támogatáshoz nem jutnak hivatalosan. Csak akkor jutnak esetenként pénzhez, ha a csoportjaik pályáznak. Ez így esetleges és bizonytalan. Örült, hogy felhívtam a figyelmét a törvény bizonyos pontjaira. Sok művelődési házban nem tudják, hogy milyen lehetőségeik vannak.

Halmi Gáborné: – Ehhez kapcsolódva szeretném elmondani: nagyon fontos a közművelődési rendelet, mindannyian tudunk példákat mondani rá, hogy miért jó, de

szerintem még fontosabb a rendeletet megelőző koncepció. Mert tapasztalatom szerint rendeletekből is többféle van. Amikor mi készítettük, megpróbáltunk kollégáknál tájékozódni, hogy máshol miként van. S egészen szélsőséges a rendeletalkotás a koncepcióhoz képest. A koncepciónak más a tétje, abban mindent a valóságnak megfelelően lehet felvázolni, lehet tényeket rögzíteni, jövőképet leírni. A közművelődési rendelet már más, mert az önkormányzati rendelet, amely egyben kötelezettségeket is megfogalmaz. Olyan elemei vannak, amelyek a finanszírozásra is kihatnak. Természetesen a testületekben azonnal viták alakulnak ki, hogy keretszabályozást, vagy részletes szabályozást készítsenek. Az a tapasztalat, hogy inkább azért maradnak a keretekenél, mert a részletes szabályozás mögé oda kellene tenni a konkrét megvalósulási formákat, a finanszírozást. Azért mondtam ezt el, mert úgy tűnik, egyetértünk abban, hogy egy minta- vagy modelltárnak kellene létrejönnie. A közművelődési rendeletek tapasztalatait is nagyon hasznos lenne leírni. Hiszen van, ahol még ezután fogják kidolgozni.

Mátyus Aliz: – Városi intézmények gondolhatnák-e arra, hogy azzal alapozzák meg a fennmaradásukat, hogy valamilyen tipikusan városi probléma kezelését vállalják? Például az ifjúságnak a kallódó részével kezdenek foglalkozni, esetleg kht formájában, pályázati pénzekkel.

Szabó Irma: – Én egy önkormányzati fenntartású intézmény-hálózatot tartok ideálisnak, bizonyos feladatokat pedig lassan el civil szervezetek, egyesületek közművelődési megállapodás formájában. És akkor olyan lesz, mint egy nagy háló, talán nagyobb a meritésük, és a tevékenységük is gazdagabb.

Varga Melinda: – Miért akar egy város kht-t? Egy városnak, amíg nincs meg a terve, hogy milyen város akar lenni, addig nem szabad semmiféle szervezeti átalakítást elvégeznie. Ugyanis nem tudja, hogy milyen feladatot adjon annak az új szervezetnek. A másik probléma, hogy soha nem jelent megtakarítást a kht-vá való átalakítás. Ha elkészül valamikor ez a bizonyos példatár, hogy milyen szervezetek vannak, le kellene írni azt is, hogy melyik formának mik az előnyei és a hátránya. Sokszor nem egy ritmusban gondolkodik egy képviselő-testület: a helyi rendeletemet nem úgy alkotják meg, hogy legalább a saját kht-juknak megfelelő legyen. Gondolok itt a helyi adókra. Egy kht-nak jelentős vállalkozási bevételre kell szert tennie, s ha a város helyi rendelete miatt adósságokba keveredik, akkor veszteséges lesz. Egy-egy településen vannak olyan jogalkotási anomáliák, hogy nem látnak tovább az aznapi problémáknál. Ha kht-t csinálók, akkor körültekintően meg kell nézni, hogy melyek azok a rendeletek, szabályozók, amelyek könnyítik vagy nehezítik a működését. A gazdaságosságra visszatérve: ha egy kht elkezd jól működni, akkor a képviselő-testület vagy a gazdálkodási bizottság automatikusan csökkenti a támogatási összeget. Pedig egy szépen felfelé ívelő szakasz ezáltal megtörik. S akkor azt mondják: nem működik a kht. Pedig működik, és ha jól, akkor érdemes fejleszteni. Rá-

adásul nincs egyedül üdvözítő megoldás. De abban már megegyezett a szakma, hogy minden kht-nak, intézménynek a helyi viszonyokra, sajátosságokra kell épülnie.

Halmi Gáborné: – Igazából egész rendszereknek kell működniük, s ezeknél az alap mindig a feladat és a funkció. A kht-nál is mindig ez a kiindulási alap, hogy milyen feladatra, milyen funkcióra akarok létrehozni egy intézményt. Szekszárdról jöttem. A kilencvenes évek elején a helyzetünkben adódóan és ösztönösen nyitottunk a civil szervezetek felé. Amikor kezdtek annyira megerősödni, hogy önálló házat kértek maguknak a településen, mindenki azt gondolta, tiltakozni fogunk. Nem így történt. Mi is támogattuk. Azóta is ezzel a módszerrel élünk; hogy ma már az egyházaknak, a német kisebbségi önkormányzatnak és a fiataloknak is van helyük, és éppen mi állunk sorba az önkormányzatnál, hogy kicsi a ház, nagyobb kellene. Mert ezzel egy pozitív folyamatot generáltunk. Onnan indultam ki és oda akarok visszatérni, hogy mindez települési szinten kell átlátni. Egy településen belül is működhet több forma. Segíthetik egymást, ha jó a viszony, infrastrukturálisan, szakmailag, nagyon sokféle módon. Az lenne nagyon fontos, hogyha létrejön ez a bizonyos modell, akkor egyforma kérdések legyenek. Ugyanazon kérdések alapján kell vizsgáldni, s nagyon fontos lenne a jogi előnyök és hátrányok figyelembevétele is: hogy hol tart ennek a területnek a szabályozása. Mert még egyszer mondom, a választás lehetőségét kell felkínálni az önkormányzatoknak és a használóknak.

Borbáth Erika: – Körülbelül ezt a metódust követtük akkor, amikor a tatai konferenciára készülve összeállítottunk egy kérdéssort, és azt elküldtük a vállalkozói intézményeknek, a kht-knak, az alapítványi és az önkormányzati intézményeknek, hogy ugyanazokra a kérdésekre próbáljanak válaszolni. Mert szerintem egy folyamatosan költségvetési formában működő intézmény életében is történtek igen komoly gazdálkodási változások. Nem csak a jogszabályokat követően, hanem a bevétel és kiadás arányát és a kiadások belső arányát illetően is. És változások történnek a tevékenységben is. Azt szoktam mondani, hogy a huszonöt éve működő nyugdíjasklub sem ugyanaz, mint ami huszonöt évvel ezelőtt volt. Mert nem csak az emberek változtak, hanem a problémák is, amelyekről ott szó esik.

Mátyus Aliz: – Talán érdemes elgondolkodni azon, hogy egy kultúrpolitika hova teszi a hangsúlyokat. Inkább támogatja a profikat, az elitet, vagy a közművelődés támogatásával a tömeget. Akkor, amikor az anyagiak tekintetében már szétvált a társadalom, keskeny fenttel, jelentős lenttel, a közművelődésnek megvan-e rá a módja, hogy a lentre is koncentráljon, valóságos esélyeket teremtve, s hogy megteremtse egy az anyagitól eltérő nyújtást, annak társadalmi presztizsével együtt.

Halmi Gáborné: – Az, hogy éppen a kultúrának melyik szeletét finanszírozza vagy preferálja akár a kormányzat, akár egy település, azt is jelzi mindig, hogy mennyi ismerete van róla. Mert amíg a kultúrának bizo-

nyos területei pontosan le vannak írva, látható a finanszírozási részük, ismertek a szakmai kereteik, a közművelődés és annak a legalsóbb rétegei már nagyon nehezen írhatók körül. Arról is gyakran beszélünk, hogy amikor új intézmények jönnek létre a revitalizáció kapcsán, arra lehet igazán jól normatívát adni, ami megfogható és forintosítható. A Kulturális Központok Országos Szövetségének találkozóján beszélünk arról, hogy meg tudjuk mondani, hogy ha van a településnek egy jól működő közösségi színtere, ennek mik a fizikai, térbeli követelményei, milyen a szakember-ellátottsága, és így jobban megfogható. Az is nagyon fontos, hogy az Európai Unióban már sok helyütt felismerték az élethosszig tartó tanulás fontosságát. Ebben a félévben a szociális munkás szakon tanítottam Szekszárdon. A téma az időskorúak művelődésszervezése volt. S amikor elkezdtem ehhez irodalmat keresni, láttam, milyen szegényes. Oda akarok kilyukadni: meg lehet-e fogalmazni, hogy az ember teljes életéhez minden életkorban mi minden szükségeltetik, s ennek milyen fontos és lényegi eleme a közművelődés. Hogy a saját életemnek a fizikai, anyagi, szellemi, mentális, közösségi igényei hogyan biztosíthatók egész életen át. Ez nehéz feladat, de meg kellene próbálni.

Borbáth Erika: – Két dolog jutott eszembe erről. Egyrésztől az értékítélet, hogy mire helyeződik a hangsúly: a közösségre vagy az egyénre. A másik fontos dolog pedig, hogy mi mennyi információt adunk, s a döntéshozóknak és a helyi vagy országos művelődéspolitikai kialakításában résztvevőknek mennyi az információjuk. Mikor tizenöt évvel ezelőtt Dániában jártunk, megkérdeztük: hogyan lehet, hogy itt minden népfőiskolát ennyire támogatnak? Erre kedvesen mosolyogva megszólalt a kísérőnk: nálunk nincs olyan ember a parlamentben, aki ne lett volna népfőiskolás. Ez is egy kulturális örökség, s ezzel is tudni kell élni. Ha valaki nem él a kultúra bizonyos szeletével, nem érintette, akkor számára úgy tűnik, hogy az nincsen, hiába adok neki mindenféle anyagot és információt.

Varga Melinda: – Budapest és vidék viszonyának problémájához, ennek kapcsán a kultúra hozzáférhetőségéhez szólnék. S ebbe beleértem azt is, hogy hogyan valósul meg az amatőr művészeti csoportok támogatottsága, s azt is, hogy a kulturális kincshez, ami Budapesten felhalmozódik, hogyan tud hozzáférni egy vidéki ember, függetlenül attól, értelmiségi-e avagy nem, szereti-e a színházat, a zenét, a néptáncot. A vidéki kulturális közvetítő feladata az is, hogy a kulturális komfortosság érzését megadja a vidéken lakóknak. Ne kelljen mindig Budapestre utazniuk, ha színházi előadást akarnak látni, vagy koncertet hallgatni. Nekünk vidéken színháznak, zeneakadémiának és mindennek kell lennünk. Ehhez viszont olyanfajta közvetítést kell megvalósítanunk – s ez szerintem kulcskérdés –, hogy több évre szóló kulturális támogatást tudjunk magunkénak. Tehát tudjam azt, hogy ebben az évben mennyi a pénzem, s mennyi lesz jövőre. Ez nem illuzórikus. Ha a többéves országos költségvetési tendenciát nézzük, gondolom, ez már a kultúrában is megvalósítható.

Európában nagyon sok országban úgy dolgoznak a kulturális közvetítők, hogy egy fesztivál vagy programsorozat megrendezéséhez két évre garantált költségvetésük van. Biztosítani kellene tudni azt a kultúrát, amelyet ma senki nem szponzorál. A sztárok és a tömegkultúra leszorítja a porondról. Ha egy világsztár lép fel, annak nincs problémája. Szponzorálják, a jegyeket is magas áron tudják adni, mert van egy réteg, amelyik képes megfizetni. A tömegkultúrának megvan a közönsége, eladható. Közkultúrának nevezném azt a fajta kultúrát, amihez a legnehezebb hozzáférniük az embereknek. A kulturális közvetítő intézmények ugyanis ezt nem tudják elhozni Pestről, és más vidéki városokból. A nem világsztár művészeket, akiket nem szponzorál senki. S akik nem lesznek meghívhatók annak a háromszáz embernek a jegybevételéből, akik a közönség lennének.

Szabó Irma: – Úgy hiszem, mint szerintem mindenki, hogy elit kultúrára nagyon nagy szükség van, de ez csak a piramis csúcsa. És régen a piramisra nem az utolsó követ tették fel legelőször. Tehát meg kell alapozni. S ezt csak úgy lehet, ha a közművelődési tevékenység a jelenleginél is magasabb támogatottságban részesül. Ezt anyagilag is, de az irányítás tekintetében is értem. Most készül a 2006-ig szóló közművelődési stratégia. Ha ezt jól csináljuk meg, akkor van esélyünk. Jankovics Marcell, a Nemzeti Kulturális Alap vezetője említette ezt a piramis-hasonlatot, s hogy az alapokat kell a közművelődésben segíteni. Reméljük, a közreműködésünkkel ez így lesz. Az ágazati irányításra feladatok várnak. Az együttműködéshez pedig megvan az elméleti útmutató is. Trencsényi László miskolci egyetemi docens mondta az egyik előadásán, hogy „a kultúra csak azért is egységes”. Karácsony Sándor szerint „attól még dolgozhatunk együtt, hogy nem vagyunk egyformák”. Ha a kettőt ötvözzük, akkor a kulcsunk megvan az együttműködéshez. A különböző ágazatok együttműködése azért fontos, mert a közművelődés többszektörű tevékenység. Most ugyan külön ágazatot képvisel a kulturális, az oktatási, s az ifjúsági és sportminisztérium vagy a vidékfejlesztési minisztérium, valahogy mégis el kellene érniük, hogy ezek a közművelődés és a köz műveltségének érdekében összefogjanak. Legyen párbeszéd. És innen levezethető a jogharmonizáció. Ha konkrét példát nézünk: a többfunkciós intézmények sem tudják igazán betölteni a funkciójukat éppen a gyakran egymásnak elmentmondó jogszabályok és rendelkezések miatt. Ha ebben előre tudnánk lépni valamelyest, akkor a köz műveltségéért sokat tehetünk.

Kereszti Ferenc: – Az elit- és a közkultúra kapcsán jutott eszembe: teljesen egyetérték Irmával, a piramis alját kell megépíteni, és úgy érzem, most nem éppen ez a tendencia. A kis csoportoknak egyre nehezebb pályázatokon nyerni. Mert nézzük például a népművészetet. Évek óta úgy írják ki a pályázatokat, hogy koreográfiát díjaznak, arra lehet pályázni. Holott egy falusi néptáncosportnak csizmára lenne szüksége, tánctanárt kellene fizetniük. S az utóbbi években a Nemzeti Kulturális Alapnál is alig

van olyan pályázat, amelyre kis civil szervezetek nevezhetnek. És ebből a szempontból is fontosak a rendeletek. Azt mondtad, Irma, hogy általában az önkormányzatok nem mernek hozzányúlni, tehát ehhez kellene nekik segítség, ez az egyik oldal. Elvileg ez a jegyző feladata volna, de ha a közművelődési szakember nem segít, akkor a jegyző soha az életben nem fogja megcsinálni. Másrészt sok önkormányzat paternalista módon kezeli a kultúrát, és azt mondja: jobb ha ez nincs annyira szabályozva, mert akkor én mondom meg, mi legyen. Jöjjenek csak hozzám, ha valamit akarnak, s akkor én eldöntöm, adok-e vagy nem.

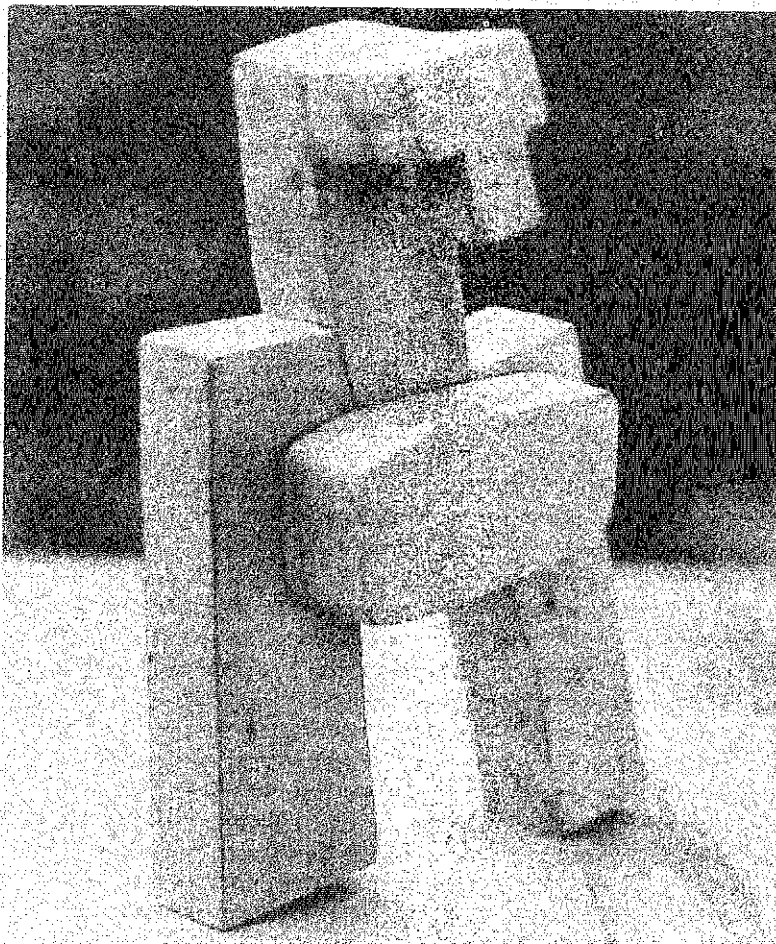
Halmi Gáborné: – Most jutott eszembe, hogy két fontos élményem is volt az elmúlt időszakban a kultúra folyamatosságával és a meglévő közös kulturális alapok felhasználásának szükségességével kapcsolatban. A megyei jogú városok kulturális bizottságainak volt Szolnokon egy találkozásuk, és Poszler György volt a vendég. Arról beszélt, hogy a humán kultúra háttérbe szorul, s milyen problémáink vannak, mert nem beszélünk azonos nyelvet. Előtte egy másik alkalommal, a Kultúrákövetők Társaságának konferenciáján pedig arról szölkünk, hogy a természettudományos kultúra mennyire háttérbe szorult. Most pedig megegyeztünk abban: a probléma az, hogy van ma egy technikai-informatikai kultúra, ami nagyon előre tört, csak nincs mögötte alap, a közös nyelv, a tradíció, a folyamatosság, amitől együtt tudnánk tervezni.

Az igazi veszély nem is az, hogy különváljak elitkultúra és tömegkultúra, hanem az, hogy a meglévő értékek bennmaradnak-e a rendszerben, vagy sem. Ez nem lehet politika tárgya, mert aki ezt kiveszi alólunk vagy engedi elveszni, az igazán nagy hiányt teremt. – De ez nagyon nagy tét. Abban maradtunk: ha elveszítjük a közös gyökereket, a közös nyelvet, a közös tenni akarást, az nagyon nagy felelősség.

Borbáth Erika: – Egyfolytában a kultúrákövetők szakember felelősségéről beszélünk. Azt gondolom, nem csak az ő felelőssége fogalmazható meg. Mert mi akarhatunk nagyon sok mindent. Sokszor mondják, hogy nem vagyunk offenzívában. Azt gondolom, hogy a szakma a helyi harcok offenzívájában elvész, egyedivé válik sok esetben. Mert kinek-kinek otthon meg kell küzdenie azért, hogy az ő – a település érdekeit szem előtt tartó – tevékenysége megmaradhasson valahogy. Sokszor már úgy tűnik, hogy ez csak egyéni ambíció. De pontosan azok az emberek teszik ezt egyéni ambícióvá, akik a döntéshozó felelősségét másképp értelmezik. Tehát nem csak a szakma a felelős.

Mátyus Aliz: – Szép számban hagytunk szálakat elvarratlanul a beszélgetés során, de sikerült körülmünk bizonyos dolgokat. Körvonalazódtak konkrét munkák is. Mindenkinek köszönöm a beszélgetést.

Sághy Erna

A NÉPI IPARMŰVÉSZETI TÁRGYAK ZSÚRIZÉSÉNEK ÁLTALÁNOS SZEMPONTJAI ÉS AZOK ALKALMAZÁSA A NÉPVISELETES BABÁK BÍRÁLATÁNÁL*

A népművészet – népi iparművészet terminológiája évtizedek óta, a mai napig vita tárgya.¹ Már magát a népművészet szót is két – tágabb és szűkebb – értelemben használta a kutatás. Tágabb értelemben a díszítőművészet mellett a népzene, néptáncot, népköltészetet, a szokások jó részét is magába foglalja. Szűkebb értelemben a népi díszítőművészetet értik rajta. Ezúttal, ha a népművészetet emlegetem, az utóbbit értem rajta, ezen is a parasztság hagyományos tárgydíszítő kultúráját, mely virágkorát a XIX. században élte. Klasszikus korszaka kb. a század közepéig tart, majd az 1880-as évekkel zárul a kivirágzás, kiszínesedés ideje. Ezután a hanyatlás, elsekélyesedés következik, mely a mélypontját a két háború között érte el.

A népművészet alkotói társadalmi-gazdasági és – ennek megfelelően – művészeti vonatkozásban különböző kategóriákba sorolhatók. Az egyik csoport, mely az alkotómunkát a családon belül gyakorolta. Ezek közül kivált egy másik csoport, amely már szélesebb körnek is dolgozott, többnyire ellenszolgáltatásként. A harmadik csoportba pedig azok a mesteremberek tartoztak, akik hivatásosan készítették hagyományos díszített tárgyakat.

Valamennyi csoportot kötötte a hagyomány, melybe belenőttek, melynek formáit, színeit, motívumait generációkban sajátították el. Ennek a hagyománynak a megtartását a közösség ellenőrizte, s ha ízlésének nem felelt meg, akkor elvetette, bár a hagyomány és a közösség ellenőrző szerepe nem egyformán jelentkezett minden csoportnál. Legerősebb a családon belül dolgozóknál volt, már szabadabban alkothattak a nagyobb közösségeknek dolgozók, s a legtöbb különböző hatást pedig a hivatásos alkotók munkái foglalták magukba.

De mégis, a népi díszítőművészet mesterei egy viszonylag egységes kultúrájú paraszti társadalom művészi igényét szolgálták. Ösztönösen alkottak, de a hagyományokra és a közösség ízlésére, megnyilatkozására támaszkodtak.

A népi iparművészet sokat vitatott kategóriája sem egyszerre jött létre valami rendelettel az 1950-es évek elején, csak a terminust használjuk így az 1952-es győri konferencia óta. Előzményei azonban az előző korokban többé-kevésbé már kialakultak.

Így például a népi díszítőművészet alkotásainak áruvá válása az iparosok révén már évszázadokkal korábban

megkezdődött, de a századfordulótól a házi és az ún. családi iparban is egyre nagyobb területet követelt magának. A társadalmi-gazdasági változások egyre kisebb területre szűkítették a saját használatra készített díszes tárgyakat, ugyanakkor a városi lakosság ilyen irányú igénye kezdett jelentkezni.

Az ösztönző alkotás két támasztékával – vagy korlátjával – együtt, amit a hagyomány és a közösségi ízlés jelentett, nagyon megkopott.

Az a művészeti ág, melyet ma népi iparművészetnek nevezünk, nem a történeti népművészet egyenes és spontán folytatása, hanem a történelmi örökség tudatos vállalásán és továbbfejlesztésén alapul, melynek alakításában igen sokan vettek és vesznek részt, melyet Ortutay Gyula így fogalmazott meg:

„...A mi népi iparművészetünk most már nem azonos azzal, ami a régibb, a hagyományos volt. Sokkal magasabb tudatossági fokon, sokkal nagyobb szervező intézkedésekkel, a személyiség sokkal határozottabb kibontakozásával, tehát az egyéni ízlések, az egyéni javaslatok, az egyéni ötletek gazdagabb alakításával” kell az új úton járnunk. S az ösztönös alkotásból a tudatosba való átlépés nagyon nehéz feladat. A szervezethez elősegítésére alakult ki egy egész intézményhálózat az 50-es években, melynek egy része némi átalakulásokkal, de ma is működik.

A történeti népművészetben – mint láttuk – az alkotó tevékenység formálását, orientálását, a produkció szelektálását a hagyományörző közösség végezte el saját esztétikai normái szerint. Ezek a normák persze változtak időrelődőre és végső soron ennek köszönhetjük a népművészetben a stílusok, a formák, a díszítő motívumok és változataik hosszú sorát.

Napjaink népi iparművészetében ezzel szemben hármas szűrőrendszer érvényesül; az alkotó saját kontrollja, a NIT Bíráló Bizottsága, valamint a vásárlók, a felhasználók értékítélete. Az alkotó önkontrollját egyénisége, tehetsége, felkészültsége, ismeretei, emberi tulajdonságai határozzák meg, melyek egyénenként nagyon eltérőek. A vásárlók, a „befogadók” köre széles, társadalmilag heterogén, melyben az egyének iskolázottsága, műveltsége nagyon egyenetlen, itt tehát közösségi szűrő csak áttételesen érvényesülhet. Ezért rendkívül fontos feladata és nagy felelőssége van a NIT Bíráló Bizottságának, melynek a művészeti és a szakmai kontroll feladatát vállalnia kell. Az évi mintegy 7000 alkotás, voltaképpen prototípus bírálattal orientálja az alkotókat, befolyásolja a népi iparművészet ágazatainak alakulását, fejlődését. Támogathat és visszaszoríthat irányzatokat, preferálhat tárgfyéleléseket, előrelendítheti egyes műfajok fejlődését, vagy megakadályozhatja divatjamúlt, értékét veszített tárgycsoportok

*Az előadás elhangzott 2000. szeptember 29-én Győrött, a IV. Közép-Európai Babakonferencián, és 2001. március 30-án Egerben, a „Viseletek régen és ma” című Országos Népművészeti Konferencián.

¹ Az előadás forrásként felhasználta az 1974-es pécsi Országos Népművészeti Konferencia előadásait, valamint a NIT-nél 1985-ben kézirat gyanánt megjelent bírálati szempontokat.

újratermelését. Végző soron napjainkban a zsűri látja el a közösségi szűrő szerepét, e feladat elvégzéséhez azonban – a konvencionális művészeti normák mellett – ki kellett alakítania a megítélés alapvető elveit és normáit.

Minden népi iparművészeti alkotás első és legfontosabb kritériuma az, hogy valamilyen módon képviselje, folytassa a népművészet történeti hagyományát, formavilágát, színeit, díszítő motívumait, vagy ezek harmonikus felhasználásával készüljön új tárgy, új alkotás. Bármilyen irányba is indul el a tervező, az alkotó, az alap, a forrás változatlan kell legyen: a történeti, néprajzi hagyomány. E hagyomány összetevő elemeinek, formáinak, stílusainak, ízlésvilágának kell tükröződnie a tárgyakon. Minden alkotásban érvényesülnie kell a népművészet esztétikai normáinak, melyek közül a legfontosabbak: a forma és a díszítmény harmóniája, a felületek díszítésének arányossága, az alkalmazott motívumok összehangolása, a táji jelleg érvényesítése, a színek hagyományos és harmonikus felhasználása, valamint a motívumok, stílusok és az alkalmazott technika egyeztetése. Sokan abba a hibába esnek, hogy ezeket a törvényszerűségeket figyelmen kívül hagyják. Nem szólva most a népművészettől teljesen idegen formák és díszítmények alkalmazásáról – ez eleve kizáró ok, a leggyakoribb probléma a nem megfelelően kiválasztott forma, a kikristályosodott arányok be nem tartása, a díszítmények helytelen alkalmazása, a túldíszítettség, vagy ellenkezőleg: a hagyományos díszítmény túlságos leegyszerűsítése, szétbontása, elszegényítése, vagy a történeti stílusok erőltetett keveredése.

Külön meg kell említeni az alkalmazott technikát is, mert az a népi iparművészetnek is sarkalatos kérdése. A történeti népművészet minden területén a stílushoz és a felhasználáshoz, valamint az anyaghoz leginkább illeszkedő technika csiszolódott ki a generációk kezén, s mi ezt örököltük. Jól tudjuk azonban, hogy a népi iparművészet nemcsak alkotó munka, hanem termelő tevékenység is. Amíg a hagyományos népművészet változataiban élt, a népi iparművészet sorozatokban, amit már nem lehet csak kézműves technológiával előállítani. A modern technológia alkalmazásának azonban határt szab a tárgyak jellege, hagyományaik, kézműves technológiai jellegzetességeik, egykori és jelenlegi funkciójuk. Megengedett például a mechanikai szövőszék és a varrógép használata a textileknél, de minden olyan anyagot és technológiát, mely esztétikai torzulást eredményez, azt elszegényíti, mívségét tompítja, el kell utasítanunk.

A népi iparművészeti alkotások kritériumai között nem elhanyagolható a használat, a funkció sem. Öncélú alkotásnak semmilyen művészetben nincs helye. A történeti népművészetben a tárgyak szorosan tapadnak a használat életmódjához, igényeihez. Ezek megváltozása a tárgyak formáját, jellegét és funkcióját gyakran módosította. Ez a törvényszerűség napjaink népi iparművészetében is érvényes. A tárgyaknak a mai ember életében is meg kell találniuk a helyüket, hosszabb távon csak a mindennapok kultúrájába való beilleszkedés biztosítja a népi iparművé-

szet folyamatos fejlődését. Ezen túlmenően a népi iparművészeti alkotásoknak – mint minden művészeti alkotásnak – alapfunkciója az esztétikai élményszerzés, a szépség, a harmónia iránti vágy kielégítése. Ez mindkét tárgycsoport esetében – dísz tárgyak és az alkalmazott népi iparművészet tárgyai – így van.

A népi iparművészeti tárgyaknak még egy lényegi jellemzője van: az alkalmazott technika és a kivitel minősége. Nagyon fontos szempont, hogy a készítő az anyaghoz, a stílushoz igazodó, azt jellemző technikát alkalmazott-e, és azt hogyan tette. Minden tárgy készítésénél az alkalmazott technika által lehetővé tett legjobb minőséget kívánjuk meg, akkor is, ha tudjuk, hogy a történeti hagyományt képviselő népművészeti gyűjteményekben hanyagul készített, durván megmunkált, nem a legjobban kivitelezett tárgyak is előfordulnak. A mai ember esztétikai igénye kifogástalan minőségben előállított tárgyakat kíván.

A népi iparművészet korunk egyik művészeti iránya, mely a múltban gyökerezik, és számos vonatkozásban a jövő felé mutat. Művészeti folyamat, mely a társadalommal együtt alakul, változik, hol belső törvényszerűségeit követve, hol a „világkultúra” áramlataitól befolyásolva. Ezért a népi iparművészet már nem ugyanaz, mint akár tíz évvel ezelőtt is volt. Módosultak a vele szemben támasztott igények, változtak maguk az alkotók is. Vannak, akik a régebbi történeti stílusok elfelejtett formáit és díszítményeit fedezik fel újra, és alkalmazásukkal szándékoznak készíteni modern tárgyakat. Vannak, akik az iparművészet modern áramlatai formanyelvén akarnak megszólalni, megint mások a mai ember konkrét szükségleteihez, divatigényeihez kívánnak közel menni alkotásaikkal. Ez az a küzdelem, mely minden művészetet jellemez, és jellemezni fog a jövőben is. E törekvések jegyében gyakran nagyon szép munkák születnek, melyek egy-egy szakágban a továbbfejlődés egyik lehetséges útját mutatják. Mások szakútcának bizonyulnak, de számos tanulsággal szolgálnak a társaknak, a tanítványoknak, a követőknek.

Nézzük meg röviden azt, hogy az elmondottak miként jelentkeznek a népviseletes babák esetében!

A népviseletes babák készítésének nincsenek a távoli múltban gyökerező hagyományai. A különböző területeken eltérő időben, de törvényszerűen bekövetkező „kivetkőzés”, a polgári viselet elterjedése egy idő után előhívta azt az igényt, hogy a viseleteket meg kell öröközni, s ennek jó eszköze lett a baba. Szerepe volt benne a gyönyögbokrétá mozgalomnak, de a több helyen megjelenő kereskedelem is indukálta. Virágzóvá az 1930-as évektől vált a magyar népi iparművészetnek ez az új hajtása.

A népi iparművészeti szakágak között nem csak újdonsága miatt foglal el speciális helyet a népviseletes baba, hanem a készítéséhez szükséges speciális ismeretanyag sokrétősége okán is. Aki babát akar készíteni, annak kell értenie a textilszobrászathoz, minden részletében ismerenie kell az adott népviseletet, korszak, életkor és alkalom szerint, meg kell találni a helyes arányokat, a meg-

felelő anyagokat. Tudnia kell szabni-varrni, hímezni. Értetni kell az ékszer, a főkötő és a lábbeli készítéshez. De éppen ez a sokrétűség teszi a babakészítést rendkívül izgalmas feladattá.

Természetesen nem csak egyedi babákat lehet készíteni, hanem szériákat is, hiszen a kereslet megkívánja, de ez sem jelenthet igénytelenséget. Egy árusításra szánt, a nagyközönség kiszolgálására készített babát is lehet sorozatban is úgy elkészíteni, hogy ne váljon ízléstelen bővlivá. Kisebb, egyszerűbb öltözékű babát is lehet ízlésesen és hitelesen felöltöztetni. Ez elsősorban az alkotó belső igényességén és ízlésén múlik. Mert a népviseleti babakészítésnél is – mint minden népi iparművészeti szakágnál az alapok hármasságát követelményét mindig szem előtt kell tartani. Ezek: a hagyomány, a tehetség és a mesterségbeli tudás.

A népi iparművészetnek – noha napjainkban egyre inkább nyit az iparművészet felé – továbbra is meghatározó alapja a történeti hagyomány. Napjaink népi iparművészeti alkotásai legyenek esztétikailag nyitottak, legyenek érzékenyek az új iránt, de sohase veszítsék el a népművészet hagyományban gyökerező értékeit. Népviseletes babák esetében tehát a legfontosabb követelmény a néprajzi hitelesség.

A tehetség szintén nagyon fontos – ilyen összetett feladat esetében, mint a babakészítés –, hiszen nélküle nincs igazi alkotó munka. A képességet lehet fejleszteni, kell is folyamatosan tanulni minden alkotónak, de egyik alkotó sem nélkülözheti a tehetséget, ha valóban értékes tárgyat akar előállítani.

A harmadik alappillér a mesterségbeli tudás, a tárgy művészsége. Minden szakágnak kialakultak azok a kézműves technikái, melyek meghatározó jelleggel látják el a népművészeti tárgyakat. A jövőben alkotóknak és bírálóknak még szigorúbban kell ragaszkodni ehhez a művészséghez, amely meghatározza a tárgy értékét. Mint ahogy nem szabad megfélemlíteni az adott tárgy meghatározó, hagyományos jellemzőiről sem.

Egy népviseletes baba esetében a bírálatnál alapkövetelmény a textil babatest és babafej, esetleg a szolid, a magyar arckaraktertől nem elütő nem fényes és agyonfestett porcelán.

Igen fontosak a test és a fej arányai, melynél figyelembe kell venni az adott népcsoport antropológiai sajátosságait is.

Általános probléma, hogy egyébként szép öltözetek műanyag, nagyfejű, csecsemőt formázó játékbabákon jelennek meg, amelyek még a hiteles öltözet jellegét is elveszik, arányait teljesen felborítják, így semmiképpen sem zsúrizhatók.

Nem csak magának a babának, hanem a ruházat arányait is szem előtt kell tartani. Az eredeti viseletet a baba testfelépítéséhez kell lekicsinyíteni. Egy törpe testhez illesztett óriási babafej ízléstelenül nagy főkötőket eredményez. Arról nem beszélve, hogy akkor sem lesz belőle öregasszony, ha fekete főkötőt adnak rá. Mint ahogy az is

groteszk, hogyha egy kisfiúra bajuszt festve próbálunk belőle vőlegényt csinálni.

A ruházatnál nem csak az egyes öltözetdarabok, hanem a díszítmények megfelelő kicsinyítéséről is gondoskodni kell.

Rendkívül fontosak a megfelelő haj- és fejviseletek is, hiszen azok viselőjükről mindent elárulnak.

Ugyancsak több figyelmet kellene szentelni a viselethez illő lábbelik kialakítására is, hiszen azok is a viselet szerves részét képezik.

Szintén gondosabban kellene egyes esetekben az ékszereket is elkészíteni, nem csak esetlegesen egy akármilyen gyöngyöt a baba nyakába biggyeszteni. Hiszen a paraszti öltözködésben minden egyes részletnek megvoltak a maguk pontos szabályai és funkciói.

A hagyományos viseletekben semmi sem szerepelt feleslegesen vagy véletlenül, mindennek megvolt a maga szerepe és jelzése.

Amennyiben életképszerűen jeleníti meg az alkotó a babát, nagyon figyeljen a kiegészítő tárgyakra is. Például egy ünneplő ruhába öltöztetett asszony kezébe ne adjon kosarat, hiszen azt sosem vitt a templomba. Leginkább imakönyv volt a kezében. A cserép- és szőtteskiegészítők-nél is figyelembe kell venni a táji sajátosságokat.

Nem szabad figyelmen kívül hagyni az alsó ruházatot sem, mert az képezi a felső ruha vázát. Ha nem pontosan van készítve, a ruha nem kapja meg a kívánt formát.

Ha babacsoportot készít az alkotó, mindig figyeljen arra, hogy az együtt szereplő babák ruhái egyaránt ugyanazt az időszakot képviseljék!

Minden esetben rendkívül fontos a kivitelezés minikéntje és minősége! Akár egy trehányul megvarrt kötény is tönkre teheti az összhatást. Minden részletet gondosan kell elkészíteni, csak így jöhet létre igényes, minősíthető alkotás. Ügyelni kell arra is, hogy csak akkor alkalmazunk varrógépet, ha abban a korszakban az a népcsoport már használta. Azt sem szabad elfeledni, hogy az a tárgy, ami zsúri elé kerül, az mintadarab, és például szolgál mások számára is. Ha egy gondatlanul elkészített, pontatlan, hiteltelen babát lezsúriznánk, az megállíthatatlan lavinát, visszafordíthatatlan színvonalromlást idézhetne elő. Pedig éppen a színvonal az, amire a magyar népi iparművészet méltán büszke lehet, s példaértékű lehetne Európában.

S ne feledjük: a tárgyalakotó népművészet, a népi iparművészet olyan művészeti folyamat, amely a nemzeti kultúra nélkülözhetetlen része, művészeti anyanyelvünk, a nemzeti kulturális örökség összetevője, identitástudatunk erősítője, ezért megőrzése, a társadalom kulturális igényei érdekében történő továbbfejlesztése alapvető feladat mindannyiunk számára.

A KÖZMŰVELŐDÉSI FELADATELLÁTÁS ORSZÁGOS SZAKFELÜGYELETÉNEK MŰKÖDÉSI TAPASZTALATAI

A közművelődési feladatellátás országos szakfelügyeletének kialakításáról és működtetéséről az 1997. évi CXL. törvény rendelkezik.

A törvény 88. § i) pontja szerint a miniszter közművelődési ágazati irányító hatásköre kiterjed arra is, hogy szakfelügyelet keretében ellenőrizze a törvény előírásainak, a közművelődési intézmények tevékenységére vonatkozó egyéb jogszabályoknak, szakmai követelményeknek a betartását és a központi támogatások felhasználását.

A települési önkormányzat kötelező feladata a helyi közművelődési tevékenység támogatása. A települési önkormányzat a helyi társadalom művelődési érdekeinek és kulturális szükségleteinek figyelembevételével a törvény és a helyi lehetőségek, sajátosságok alapján rendeletben határozza meg, hogy a törvény 76. §-ában felsoroltakból mit, milyen konkrét formában, módon és mértékben lát el.

Az önkormányzati közművelődési rendelet tartalmazza az önkormányzat saját feladatait, az általa fenntartott közösségi szintér, közművelődési intézmény feladatait, illetve közművelődési megállapodás keretében végrehajtásra áttartott feladatokat.

Tehát az önkormányzati rendelet végrehajtásában egy időben több feladatellátó vesz részt. A törvény előírásai szerint a helyi önkormányzatok, az általuk fenntartott, működtetett közösségi szinterek, közművelődési intézmények, valamint az önkormányzati feladatok megvalósítását közművelődési megállapodás keretében végző jogi személyek és magánszemélyek tekinthetők feladatellátóknak.

A közművelődési feladatellátás országos szakfelügyelete az 5/1999. (III. 26.) NKÖM rendelet alapján működik.

A rendelet hatálya kiterjed a fentebb részletezett feladatellátókra, a közösségi szinterek és a közművelődési intézmények szakfelügyeletére.

A szakfelügyeleti rendszer működtetésének célja

- 1.) a közművelődési tevékenységek ágazati irányításának megvalósítása,
- 2.) a közművelődési feladatellátók, intézmény, közösségi szintert fenntartók, működtetők, illetve az intézményekben, szinterekben közművelődési feladatokat ellátók közvetlen szakmai segítése,
- 3.) a központi irányítás, szakigazgatás fejlesztést célzó döntéseinek előkészítéséhez szükséges információk, tapasztalatok gyűjtése, felhasználása,
- 4.) a közművelődési szakértők felkészültségének, tudásának, innovatív képességének minél szélesebb körben történő hasznosítása.

A szakfelügyelet feladatai

– Ellenőrzi a közművelődési feladatellátásra, a közös

ségi szinterek, közművelődési intézmények működésére, tevékenységére vonatkozó jogszabályi rendelkezések végrehajtását, érvényesülésük módját, a szakmai követelmények betartását és a központi támogatások rendeltetésszerű felhasználását;

– értékeli a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény 76. §-a alapján a helyi önkormányzati közművelődési rendeletben rögzített kötelező feladatok megvalósulását;

– értékeli a feladatellátók és az intézmények közötti együttműködést, és javaslatot tesz az együttműködés fejlesztésére;

– vizsgálja a feladatellátáshoz, a közösségi szinterek és a közművelődési intézmények működéséhez szükséges személyi, létesítményi, tárgyi, pénzügyi feltételeket;

– ellenőrzi az egyes közművelődési munkakörök betöltéséhez szükséges képesítési feltételek, foglalkoztatási előírások, valamint a közművelődési továbbképzés és minősített szakmai továbbképzés követelményeinek teljesítését;

– feltárja a végzett munkában tapasztalt eredményeket és a fogyatékoságokat, azokról jelentést tesz a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Közművelődési Főosztályának.

A közművelődési feladatellátás országos szakfelügyeletét a NKÖM Közművelődési Főosztálya vezető szakfelügyelő foglalkoztatásával szervezi és irányítja.

A szakfelügyelet működtetésének költségeit a NKÖM éves költségvetésében, fejezeti kezelésű előirányzatként biztosítja. A szakfelügyeleti rendszer működtetésének tervezett költsége (személyi és dologi kiadások együtt) az 1999-es és a 2000-es költségvetési évben évente 45 millió Ft.

A NKÖM Közművelődési Főosztálya vezetőjének irányításával a vezető szakfelügyelő éves program alapján megbízást ad a szakfelügyeletet ellátó szakértőknek, előkészíti, szervezi és irányítja munkájukat. Gondoskodik arról, hogy a feladatellátó, fenntartó, működtető megfelelő tájékoztatást kapjon a munka megkezdéséről, végzéséről és eredményeiről.

A szakfelügyelet működésével kapcsolatos pénzügyi lebonyolítási feladatokat a Magyar Művelődési Intézet látja el a vezető szakfelügyelővel együttműködve.

A szakfelügyeleti munkát a kulturális szakértők működésének engedélyezéséről szóló 17/1997. (IV. 18.) MKM rendelet 1. számú mellékletének 6. pontjában szereplő közművelődési szakterületen szakértői tevékenységet folytatók köréből esetenkénti megbízással foglalkoztatott szakértők végzik. (2001-től a 18/2000. (XII. 18.) NKÖM rendelet.)

Az országos szakértői listára ez ideig 138 közművelődési szakember kérte sikeresen felvételét. Ha figyelembe vesszük, hogy 1997-ben csak 27 fős volt a szakértői lista, látható, hogy a megindult szakfelügyeleti munka és a végrehajtott vizsgálat jelentéséért járó tisztes megbízási díj értelmet adott a szakértői működési engedély megszerzésének. Értelmes, valóban a legjobb szakmai képességet igénylő munka révén lehet fizetés-kiegészítő jövedelmet szerezni egyre nagyobb számú kollégának. Az 1999 és 2000-ben megvalósult, illetve folyamatban lévő 239 vizsgálatban 114 szakértő kapott megbízást.

A folyamatosan beinduló vizsgálati programok során minden közművelődési szakértő foglalkoztatására sor kerül.

A szakfelügyelet éves programja ugyan naptári évre szól, de tekintettel az 1999-es második félévi beindulásra, és a működési előirányzat felhasználhatóságának és elszámolási határidejének évközi időpontjára, a programok folyamatosak, és az egyik évről a másik évre áthúzódóak.

A közművelődési feladatellátás országos szakfelügyeletének 1999-es, illetve 2000. évi programja

A szakfelügyeleti vizsgálatok 1999. május hónapban indultak. Addig az előkészületi munkák folytak: a szakértői kör előzetes felkérése, tájékoztatásuk; a működési rend rögzítése; az MMI felkészítése; a vizsgálati szempontok kialakítása, stb.

A program és ütemezése:

1.) A megyei közművelődési szolgáltatást, tanácsadást ellátó intézmények helyzetének, tevékenységének, és a tevékenység hatásának vizsgálata – 19 megye és a főváros (1999-2000).

2.) Az 1999. és 2000. évi reorganizációs pályázaton támogatott települések teljeskörű általános szakfelügyeleti vizsgálata (1999-2000-2001).

3.) A NKÖM „közművelődési intézmények reorganizációja” pályázatára beérkezett pályázatok 2000. évi előzetes helyszíni vizsgálata. (Valamennyi település, ill. intézmény esetében.)

4.) A volt munkahelyi szakszervezeti intézmények működésének vizsgálata, különös tekintettel az önkormányzati feladatellátásban való részvételre (1999-2000).

5.) A többfunkciós intézmények működésének vizsgálata, különös tekintettel az önkormányzati közművelődési feladatellátásban való részvételre (1999-2000).

6.) Általános Művelődési Központok vizsgálata azokon a helyeken, ahol az alapító okiratban közművelődési tevékenység van rögzítve (1999–2000).

7.) Országos társadalmi szervezetek részére a NKÖM fejezeti kezelésű előirányzatából pályázati úton juttatott működési támogatások rendeltetésszerű felhasználásának ellenőrzése.

8.) A NKÖM fejezeti kezelésű előirányzatából támogatásban részesített, kiemelt rendezvényeket szervező és lebonyolító szervezetek körében a támogatás rendeltetésszerű felhasználásának ellenőrzése.

9.) Önkormányzati igény alapján indított vizsgálatok. (Folyamatosan)

10.) Ad-hoc célvizsgálatok. (Folyamatosan)

11.) Intézmény, szintér nélküli 1500 lakoson felüli települések közművelődési feladatellátása a következő hátrányos helyzetű megyékben: Szabolcs-Szatmár-Bereg, Borsod-Abaúj-Zemplén, Nógrád (2000-től folyamatosan).

A 2000. év legkiterjedtebb szakfelügyeleti programja a helyi önkormányzati közművelődési intézmények reorganizációját (eredeti, Hámori miniszter úr által kapott nevén: „revitalizációját”) elősegíteni kívánó 1999. évi a NKÖM pályázatán támogatást nyert önkormányzatok közművelődési feladatellátásának szakfelügyelete volt.

A túlnyomórészt hátrányos helyzetű kistelepüléseken élők művelődési lehetőségeinek javítására, mégpedig alapvető feltételeinek megteremtéséhez biztosította a tárca a 100 millió Ft-os reorganizációs előirányzatot. Az összegből érdekeltség-növelő pályázat útján az önhibájukon kívül közművelődési intézményeik működtetését szüneteltető önkormányzatok fejlesztési programjának támogatása valósult meg.

A pályázatra 332 reorganizációs program érkezett, összesen 2 037 810 000 Ft támogatást kérve. A támogatási összeg „túlzott elaprózódását” megelőzendő választotta ki az Értékelő Bizottság és hagyta jóvá a minisztérium felső vezetése azt a 73, önrészben jelentős erőfeszítést mutató, legrászorultabb települést, amely 1999-ben támogatásban részesült.

A tárca vezetésének ez a kezdeményezése ágazati szempontból azért bír különös jelentőséggel, mert államigazgatási eszközökkel reagált egy olyan szakmapolitikai kérdésre, mely a közelmúltban sokszor hamis, meddő szakmai és politikai vita tárgyát képezte. Mármost: meg kell-e akadályozni ennek az anakronisztikus, egy letűnt kor politikai eszmeiségét jelképező intézményhálózatnak a lepusztulását, vagy menteni kell minden értéket, ami a helyi lakosság közösségi művelődését tovább szolgálhatja – főleg akkor, amikor nincs mivel helyettesíteni.

A reorganizációs program indításának másik nagy jelentősége az, hogy precedenst teremtett egy új ágazati felelősség megnyilvánulásával. Ugyanis emberemlékezet óta nem volt példa arra, hogy a művelődési tárca a fejezeti kezelésű költségvetési előirányzatából a települési önkormányzatok részére fejlesztési támogatást biztosítson. Erre nagy szükség volt, mert az intézmények felújítását, netán új intézmény építését megvalósítani kizárólag saját erőből és a helyi önkormányzatok címzett támogatási rendszerén belül, meglehetősen szerény mértékben és szűk körben sikerült.

Jelentős eredménynek számít az is, hogy ha a legtöbb támogatott intézmény nem is lett sokkal korszerűbb, esztétikusabb, sok helyen elemi civilizációs feltételeket sikerült elérni, komfortosabbá tenni a közösségi teret, vagy csak elhárítani az objektum felgyorsuló lepusztulását.

Nagy eredmény az is, hogy a segítség lendületet adott

a tenni akaró önkormányzatoknak, elismerést váltott ki körükben a segítő állami beavatkozás konkrét megnyilvánulása. Ez helyi elhatározásokat, tettekre készséget gerjesztett. A „van mivel elkezdni” biztonsága minden valószínűség szerint további helyi áldozatvállalásokat teremt, illetve új források keresését indukálja a folytatásra.

Valamennyi településen megélt a helyi kulturális élet, erősödött a lakossági aktivitás.

A szakfelügyeleti tapasztalatok azt is igazolták, hogy az önkormányzatok többsége nem gondatlanságból, közösségből hagyta leépülni az intézményeket, hanem a szűkös helyi fenntartási, fejlesztési lehetőségek miatti kényszerből következett be – főleg kistelepüléseken – a feltételek felgyorsult leromlása. Az is nyilvánvalóvá vált, hogy ahol szerencsésen találkozik a külső-központi segítség a helyi önkormányzati szándékkal, ott felszínre kerülnek lakossági érdekek, és teret kap a helyi művelődés fejlesztésével kapcsolatos érdekérvényesítés a lakosság szélesebb körében.

A települések döntő hányadában biztosították a folyamatos működés dologi előirányzatait, és megoldásokat kerestek a személyi feltételek biztosítására is (56 településen szakképzett foglalkoztatott van).

Egyértelműen a segítő szakfelügyeleti munka eredményének tudható be az, hogy az érintett 73 településből 58 helyen készült el a helyi közművelődési rendelet, holott 1999-ben még ez nem volt pályázati feltétel.

A revitalizációs pályázati programban kedvezményezett önkormányzatok közművelődési feladatellátását teljességgel és átfogóan vizsgálta az országos szakfelügyelet.

A program leglátványosabb sikert azon településeken hozott, ahol a saját forrásokat huzamosabb ideje gyűjtötték egy új intézmény építésére vagy bővítésére, korszerűsítésére, és más külső forrásokra is tudtak támaszkodni (pl. Területfejlesztési Tanács). Ezekben a településeken hosszú távon működőképes, korszerű, többfunkciós intézményt tudtak a helyi társadalom örömeire létrehozni. A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Csaroda és a Fejérmegyei Kálóz községben igazi ünnep volt az intézmény lakossági birtokba vétele, mindkét helyen a kulturális miniszter megítélésével került sor az avatásra.

Az 1999. évi reorganizációs program eredményessége, valamint a felerősödött érdeklődés és igény hatására a 2000. évi költségvetésben a reorganizációs előirányzat megkétszereződött. A 200 milliós keret terhére kiírt pályázatra 157 pályamunka érkezett be.

A 157 pályázatot benyújtott önkormányzatnál – a bírálatot megelőzően – helyszíni vizsgálatot végzett a szakfelügyelet, melynek célja az volt, hogy ellenőrizze a pályázati feltételeknek való megfelelést, és a helyszíni tapasztalatokkal segítse a szakbizottság döntés-előkészítő munkáját. A fényképekkel illusztrált rövid jelentések kötetben foglaltan jól segítettek a bizottság munkáját. A 2000. évi reorganizációs program nyertes települései körében a közművelődési feladatellátás vizsgálata folyamatban van.

A reorganizációs pályázatnak 2000-ben 67 támogatott

települése volt. Eddig 44 településen fejeződött be az általános, részletes szakfelügyeleti vizsgálat. A jelentések ellenőrzése, értékelése folyamatosan történik. Az ezek alapján elkészülő javaslatokkal a települések közművelődését biztosító vezetéshez visszakertül.

Az 1999-2000 év második jelentős programja az olyan településeken végzett általános és részletes szakfelügyeleti vizsgálat, ahol az önkormányzatok közművelődési feladatellátása általános művelődési központok fenntartásával, működtetésével valósul meg. A minden megyére kiterjedő vizsgálat szakmai koordinátora Szabó Irma, a NKÖM Közművelődési Főosztályának főtanácsosa.

Településenként egy közművelődési szakértő kapott megbízást; néhány nagyobb város – Baja, Győr, Ózd, Zalaegerszeg és Keszthely közművelődési életének feltérképezésére három, illetve az utóbbi esetben két fős munkacsoportok alakultak.

Egy vizsgálati szempontsor, egy az általános művelődési központok elméleti és jogszabályi vonatkozásaival megismertető tanulmány (Szabó Irma munkája), és az ezeket is megvitató értekezlet után vette kezdetét a szakfelügyeleti munka.

A vizsgálat folyamatos, az 1999–2000. évi tapasztalatokról összegző jelentés készült.

A jelentésre alapozva kell, hogy sor kerüljön az ágazati szakigazgatási feladatok és a speciális szakmai, módszertani tanácsadó és szolgáltató tevékenység formáinak meghatározására. Ebben az utóbbiban jelentős feladatok várnak a megyei szolgáltató, tanácsadó szervezetekre és a Magyar Művelődési Intézetre.

Részben a 2000. évi programhoz igazodó, de önmagában is egy tematikus egységet képviselő vállalkozása az országos szakfelügyeletnek, hogy megvizsgálja az 1970-es évek végén kialakult és 1981–1984 között megfigyelésre került 20 kiemelt kísérleti intézmény (általános művelődési központ) fejlődéstörténetének vizsgálatát. A „20-ak” közül 10 intézmény, illetve település beleesett az általános művelődési központokat fenntartó önkormányzatok feladatellátásának 2000. évi vizsgálati programjába, ezt kellett kiegészíteni 10 újonnan indított vizsgálattal 2000. IV. negyedévében. A vizsgálatok lezárultak. Az értékelés folyamatban van. Várhatóan rendkívül tanulságos lesz az ÁMK mozgalom élcsapata sorsának alakulását külön elemezni, mivel ezek az intézmények, illetve települések megkülönböztetett figyelmet, szakmai segítséget és szakmapolitikai bánásmódot élveztek a kísérlet idején.

Az 1999-ben és 2000-ben megvalósított szakfelügyeleti programok közül jelentőségét tekintve kiemelkedik a megyei önkormányzatok kötelező közművelődési szakmai tanácsadó és szolgáltató feladatellátásának vizsgálata.

Azért jelentős ez a program, mert a helyi önkormányzatok egy olyan körének feladatellátását kívánja áttekinteni, melynek hatékonysága lényegesen befolyásolni tudja a településeken folyó közművelődési élet minőségét, és a településeken túlmutató értéktöbblet létrehozásával táv-

latos térségfejlesztési funkciót tud ellátni.

Az 1994-ben módosított önkormányzati törvényben vált kötelező feladattá a megyei önkormányzatok részére a közművelődési szakmai tanácsadás és szolgáltatás. Ezt követően – kicsit megkéskéve – konkretizálta a kötelező feladat tartalmát és kívánt szervezeti formáját az 1997. évi kulturális törvény.

Sajátos és ellentmondásos időszakban születtek ezek a törvények. Akkor, amikor a feladatellátásra szakosodott intézményhálózat a legnagyobb válságát élte át. Ez a válság – a fenntartói-működtetői felelősség erejéből, erőtlenségéből származó szakmai konfliktus hol drámai, hol csillogó – évenként és megyénként eltérő intenzitású volt.

A közművelődési intézmény-„hálózat” egészét tekintve a megyei intézményrendszer élte át a legnagyobb legitimációs válságot és a leginkább látványos pozícióvesztést. Sorra alakultak át a korábbi megyei művelődési központok (több esetben a megyei önkormányzat és a megyeszékhely, megyei jogú város fenntartói társulási akaratának meggyengüléséből, megszűnéséből).

Ismertek a különböző – megyénként eltérő – szervezeti megoldási módok, kényszer-összevonások, profiltisztítások, funkcióbővülések.

A rendeződési folyamatok ma sem zárultak le. A megyék többségében ugyanakkor pozitív irányú változások tapasztalhatók. Ténykérdéssé vált, hogy a klasszikus megyei művelődési központ intézményi formát – időnkénti hezitálással – már csak 4-5 megyében akarják fenntartani, pedig az általános tapasztalatok szerint ezeknek az intézményeknek a tevékenységi, mennyiségi és minőségi mutatói a legstabilabbak.

Ugyanakkor az összevont intézményekből önálló intézményt kialakító megyék (vagy egyáltalán csak intézményt létrehozó megyék: Szabolcs-Szatmár-Bereg és Komárom megye) törekvése arra utal, hogy lényeges pozitív elmozdulás van az elmúlt évekhez képest szervezeti tekintetben és funkcionális kérdésekben egyaránt.

A vizsgálati részeredmények is azt igazolják, hogy a teljes szakmai leépülésnek – mely a megyei feladatellátásban tendenciózusan érzékelhető volt, az 1997. évi kulturális törvény megjelenése állított gátat, sőt hozzájárult, hogy visszafordíthatóvá váljon a negatív folyamat. Szeretnénk hinni abban, hogy a törvényalkotók józansága, szakmai elkötelezettsége és következetes szakmapolitikai törekvései ehhez hozzájárultak. Ez önmagában nem lett volna elegendő, kellett hozzá – több esetben – a megyei önkormányzati felelősség- és tehervállalás erősödése, és a helyi szakmai és civil környezet kiállása és szolidaritása.

Azokban a megyékben, ahol az önkormányzati szűklátókörűség és szűkkeblűség elsorvasztotta a megyei közművelődési feladatellátás intézményi hátterét – ezzel együtt formálissá tette a megyei kötelezettségeket –, felmérhetetlen károk származtak a megyei minőséget kifejező szakmai szervezettségben, a kapcsolatok koordinálásában, az értékközvetítésben, a szükségszerű egymásra utaltság – egymásra támaszkodás szükségességének bizonyításában.

Az eddigi vizsgálati eredmények alapján elmondhatjuk, hogy a 2000. évben gyakorlatilag minden megyében van a megyeiséget a közművelődés feladatrendszerével alakító és gazdagító intézmény. Eltérő kondíciókkal, de megközelítően azonos szakmai programmal.

Most, a vizsgálat tapasztalatainak összegzése után az a feladat, hogy ajánlásként meghatározzuk a feladatellátás legfontosabb tartalmi és szervezeti-infrastrukturális követelményeit, és minden szakigazgatási és szakmódszertani tanácsadó, szolgáltató központi erőt a kívánt és elvárt fejlesztési célkitűzéseknek megfelelően állítsunk csatornába.

Az eddigi tapasztalatok szerint a megyei önkormányzatok tisztségviselői és a hivatalok szakemberei (nem utolsósorban a megyei intézmények szakemberei) nyitottak a központi szakigazgatás tényfeltáráson, elemzésen alapuló ajánlásaira. A minisztérium és a megyei önkormányzatok közötti egyetértés és együttműködés javul, erősödik.

A megyei közművelődési szakmai tanácsadás és szolgáltatás országos összképéről, a tartalmi tevékenység helyzetéről készült összegző, összehasonlító értékelést minden érintett feladatellátónak rendelkezésére bocsátja a főosztály, és szakmai körben is indokolt a feldolgozása, megvitatása.

Befejeződött és összegző jelentésben értékelésre került a 10 Szakszervezeti és Munkahelyi Művelődési Intézmények Egyesületéhez tartozó intézmény, illetve szervezet általános szakfelügyeleti vizsgálata. A vizsgálat legfontosabb célkitűzése volt a kijelölt intézmények, illetve szervezetek (melyek megfelelően reprezentálták az egyesülethez tartozó intézményeket, illetve szervezeteket) működési körülményeinek feltárása, különös tekintettel a lakóterületi közművelődési alapellátás, szolgáltatás tekintetében.

A program 2001-ben folytatódik.

Egyéb megvalósult feladatok 1999-ben, illetve 2000-ben
a.) elkészültek a következő módszertani segédanyagok, dokumentumok:

- vizsgálati szempontok a települési önkormányzatok közművelődési feladatellátásának szakfelügyeletéhez (Óváry István),
- vizsgálati szempontok a megyei önkormányzatok közművelődési feladatellátásának szakfelügyeletéhez (Kiss László),
- vizsgálati szempontok az általános művelődési központokat működtető települések közművelődési szakfelügyeletéhez (Szabó Irma),
- módszertani levél a közművelődési szakfelügyelethez (Török József),
- összegző jelentés a megyei közművelődési feladatellátás tapasztalatairól (dr. Németh János),
- összegző jelentés az általános művelődési központokat fenntartó önkormányzatok közművelődési feladatellátásának vizsgálatáról (Szabó Irma),
- összegző jelentés a Szakszervezeti és Munkahelyi Művelődési Intézmények Egyesületéhez tartozó 10 intéz-

ményben végzett vizsgálat tapasztalatairól (Kaposvári Dénésné),

– összegző kimutatás az 1999. évi reorganizációs pályázat eredményéről (Kerekes László).

b.) elkészült a „Hagyományok Háza” létesítésének koncepciója (dr. Németh János)

c.) több szakfelügyeleti indító, illetve záró értékelő megbeszélésre került sor (pl.: Pest megye, Bács-Kiskun megye, Hajdú-Bihar megye, Borsod megye, Kecskemét Megyei Jogú Város, Veszprém Megyei Jogú Város, stb)

d.) országos és megyei szakmai fórumokon programban szerepelt a szakfelügyeleti munka tapasztalatának ismertetése (pl.: Salgótarján, Balatonalmádi, Pest megyei szakmai tanácskozás)

e.) két alkalommal került sor a szakfelügyeletben foglalkoztatott szakértők továbbképzésére az ÁMK-program indításánál Budapesten, illetve az összes foglalkoztatott részvételével Balatonszemesen, ahol a két napos tanácskozáson 100 szakértő vett részt.

A közművelődési szakfelügyelet 1999. és 2000. évi működésének legfontosabb számszerű adatai

1999-ben indult és a jelentés kiküldésével többségében 2000-ben zárult vizsgálatok száma: 94.

2000-ben 148 vizsgálat indult, ebből eddig jelentés kiküldésével zárult 80 vizsgálat.

2000-ben indult, ellenőrzésre váró, ki nem küldött jelentések száma: 53.

A 2000. évre tervezett tematikus programok közül nem valósult meg:

– az országos társadalmi szervezetek részére NKÖM fejezeti kezelésű előirányzatból, pályázati úton juttatott működési támogatások rendeltetészerű felhasználásának ellenőrzése,

– az intézmény, színtér nélküli, 1500 lakoson felüli települések közművelődési feladatellátásának vizsgálata a hátrányos helyzetű megyékben (elkészült a települések kijelölése – a megyei intézményekkel együttműködve),

– programszerűen nem került sor a többfunkciós intézmények működésének vizsgálatára (csak más vizsgálati programok keretén belül volt lehetőség ilyen jellegű feladatellátás vizsgálatára).

Összefoglalásul

Az országos szakfelügyelet munkájának megkezdését kísérő zavaró tényezők (elégtelen felkészültség, a minisztérium költözése, vezető szakfelügyelő későbbi megbízása) ellenére fontos eredménynek tartjuk, hogy beindult a központi kulturális igazgatás új, „intézményesült” eszköze, mellyel bővült az ágazat működésének befolyásolásában, a miniszter statutumában foglaltak megvalósításának eszköztárában.

Az ágazati kormányzati szintű érdekérvényesítéshez, a jogszabályalkotáshoz és a jogszabályok érvényesülésének szorgalmazásához, a központi forrásokból történő, fejlesztő

célú finanszírozáshoz és az országos intézményen keresztül (Magyar Művelődési Intézet) megvalósuló szakmai segítséghez társult most egy új eszköz: a szakfelügyelet.

Minőségileg és hatékonyságát tekintve külön értéket képviselő eszköz ez az ágazati irányítás kezében. Jogosítványai alapján közvetlenül tud beleavatkozni az önkormányzati feladatellátásba a helyszínen, a legértékesebb szakértői tudások tömeges kiejánlásával segítség, ellenőrzés, tájékozódás céljából.

Az eddigi tapasztalatok igazolják, hogy helyes döntés volt a jogszabályalkotók részéről a közművelődési szakfelügyelet létrehozása: a központi szakigazgatás gazdag információkhoz jutott, melyeket hasznosítani tud a terület fejlesztését szolgáló igazgatási feladataiban; az önkormányzati feladatellátók tényleges segítséget kaptak feladataik megvalósításához, és hasznosultak mindazon szakmai értékek, tapasztalatok, melyeket a közművelődési szakemberek, szakértők, szakfelügyelők képviselnek, és szeretnének a szakfelügyeleti munka során szerzett, bővülő tapasztalataikkal képviselni.

A szakfelügyelet 2001. évi programja

– A 2000. évi reorganizációs programban nyertes önkormányzatok közművelődési feladatellátásának vizsgálata,

– a 2001. évi reorganizációs program általános, részletes szakfelügyelete, illetve a pályázat résztvevőinek előzetes ellenőrzése,

– az intézmény, színtér nélküli, 1500 lakoson felüli települések közművelődési feladatellátásának vizsgálata 3 hátrányos helyzetű megyében (Szabolcs-Szatmár-Bereg, Borsod-Abaúj-Zemplén, Nógrád),

– a volt munkahelyi szakszervezeti intézmények, szervezetek működésének vizsgálata,

– az országos társadalmi szervezetek a NKÖM fejezeti kezelésű előirányzatából, pályázati úton történő működési támogatása rendeltetészerű felhasználásának ellenőrzése,

– a NKÖM fejezeti kezelésű előirányzatából támogatásban részesített kiemelt rendezvényeket szervező és lebonyolító szervezetek körében a támogatás rendeltetészerű felhasználásának ellenőrzése,

– önkormányzati igény alapján indított vizsgálatok,

– a Közművelődési Főosztály szakigazgatási munkájával összefüggő célvizsgálatok.

A KÖZMŰVELŐDÉSI HÁLÓZAT ÚJJÁÉPÍTÉSE, ÚJJÁSZERVEZÉSE

A pályázaton támogatást nyert észak-magyarországi településeken végzett szakfelületei vizsgálatok tapasztalatairól

Régióinkban a népesség csökkenése hosszú évek óta megállíthatatlan. Ez a tendencia leginkább a kistelepüléseken figyelhető meg, s közülük is bizonyosakat a többinél is jobban sújtja.

Ezekben a falvakban, községekben alakult ki – a rendszerváltás után – a legnagyobb arányú munkanélküliség, ami sok esetben a 20–30, de nem ritkán a 40–50 %-ot is elérte. Nehéz helyzetbe kerültek a kistelepülések önkormányzatai, hiszen a hirtelen rájuk zúdult gondokkal nem tudtak kellőképpen megküzdeni. Az óriásira nőtt munkanélküliség miatt megindult a falvak gazdasági ellehetetlenülése, illetve felerősödött a már korábban megkezdődött elvándorlás, s ezzel együtt a települések elöregedése.

Természetesen ez a változás az élet minden területére kihatott, így a falu társadalmának kulturális életére, szokásaira és magára az intézményrendszerre is. Az átalakulás egyik legnagyobb vesztese a közművelődés volt, beleértve az intézményrendszert, és az e területen dolgozó szakembereket egyaránt.

Mindezen megváltozott társadalmi, gazdasági és politikai viszonyok közepette igen nagy jelentőséggel bírt és bír az a tény, hogy hosszas viták, nehézségek és kompromisszumok közepette, de végül is megszületett a CXL/1997. évi törvény a Kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről. Azzal, hogy a törvény kimondta a kistelepülések számára a közösségi tér, a városok számára pedig a közművelődési intézmény biztosításának kötelezettségét, megszüntette a korábbi helyzet sugallta bizonytalanságot, illetve egyértelműsítette a szakma és az intézményrendszer fontosságát.

Jelentős és fontos döntés volt a törvény értelmében megalkotott 15/1998. (III. 31.) sz. MKM rendelet, amely érdeklétté tette az önkormányzatokat, hogy lehetőségeik szerint évről-évre többet fordítsanak a helyi közművelődésre.

Mindezek után a közművelődés területén az elmúlt évtizedek legnagyobb jelentőségű döntése volt a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma által 2000-ben kiírt revitalizációs pályázat.

Ez az összegszerűségében (2000-ben 200 millió Ft) nem túl nagy kerettel kiírt pályázat jóval túlnőtt a tényleges anyagi hasznán. Azt sugallta a kistelepüléseknek, hogy a tárca, a politika és a szakigazgatás fontosnak tartja a közművelődést, ezért segíti és támogatja az intézmények újraindítását. Sok helyen az egyébként is meglévő szándékot ennek hatására tett követte, s ma a két év tapasztalatát tekintve óriási előrelépésről számolhatunk be. A pályázat új, alkotó energiákat szabadított fel, óriási lehetőséget adva a kistelepülések közösségi művelődésének, a

humán kultúra és a település egészének fejlődéséhez.

Ennek megfelelően máris felépült, megszépült sok intézmény, ahol esztétikus környezetben, jó körülmények között nyílik lehetőség a falu lakóinak az egyéni és közösségi művelődési igényeik kielégítésére.

A revitalizációs pályázat két éves sikere egyértelműen bizonyítja a kezdeményezés helyességét, és az iránta meglévő komoly igényt. Mutatja egyúttal azt is, hogy a falvakban megvan az erő a saját sorsuk irányításához, igény a fejlődésre, az akarat, az összefogás a közös cél eléréséhez.

Természetesen a fejlesztés irányát, a közös célt befolyásolja a település fekvése, földrajzi elhelyezkedése csakúgy, mint gazdasági és művelődéstörténeti múltja, a lakosság összetétele és a meglévő intézményrendszer egyaránt.

I. A közművelődési hálózat újjáépítésére és újjászervezésére kiírt pályázat

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma 2000-ben is, a hátrányos helyzetű kistelepüléseken élők művelődési feltételeinek megteremtéséhez „A közművelődési hálózat újjáépítésére és újjászervezésére” pályázatot hirdetett, melyhez 200 millió forintot biztosított.

A felhívásra közel azonos számú település nyújtott be pályázatot, mint 1999-ben, és 68 részesült támogatásban.

A pályázati felhívásban foglalt feltételek azonosak voltak az előző évvel, azzal a különbséggel, hogy 2000-ben már a helyi, elfogadott közművelődési rendeletet is mellékelni kellett a pályázathoz.

Észak-Magyarország területéről (Nógrád, Heves, Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) 29 település részesült támogatásban.

Mivel a támogatási összeg duplája volt az 1999. évi lehetőségnek, de a nyertes pályázók száma közel hasonló volt az előbbi pályázathoz, a támogatási összeg átlagosan magasabb a 2000. évben. Ez azért jelentős, mert a települések a nagyobb támogatási összegből több feladatot tudtak, tudnak végrehajtani.

Átlagosan: Nógrád megye	4 település	3.250 eFt
Heves megye	1 település	5.000 eFt
B.-A.-Z. megye	12 település	3.270 eFt
Szabolcs-Sz.-B.	12 település	2.850 eFt

(1999-ben az egy településre jutó átlag támogatási összeg 1.400 eFt volt.)

1999-ben az elosztási mód, még ha igen körültekintően és differenciáltan támogatott egy-egy felújítási részprogramot, több esetben csak az újraélesztés első, de jelentős és eredményes mozzanatát idézte elő, a folyamat nem fejeződhetett be.

Az 1999. évi döntés folyamatában, de 2000-ben is, az alapvető szakmai és politikai dilemma az volt, hogy:

– több település kapjon támogatást, de kevesebbet, vagy

– kevesebb település kapjon támogatást, de többet.

A 2000. évi döntési folyamatnál ez a dilemma némileg feloldódott. Megállapítható, hogy (legalábbis az észak-magyarországi területen) a támogatással és az önrésszel a legtöbb település meg tudta, meg tudja oldani a kitűzött feladatokat. Azokon a településeken, ahol kevesebb támogatást kaptak, mint a pályázatban igényeltek, ott:

– vagy módosították, szerényebbé tették a felújítási tervet,

– vagy képviselőtestületi határozattal megemelték az önrészt,

– vagy az újraindítási programjukban elhagyták, illetve csökkentették az eszközbeszerzést, bízva az „érdekltség-növelő támogatás”-ban.

Előrelépés történt, hogy a pályázatban résztvevő településeken közművelődési szakértők előzetesen személyesen tájékoztatták a feltételekről, a támogatási kérelem indokoltságáról, s tapasztalataik alapján írásbeli javaslatot tettek a bíráló bizottságnak.

Az 1999. évhez viszonyítva a 2000. évben pozitív változás történt a támogatáshoz való hozzájutásban.

Korábban gondot okozott ugyanis, hogy a 217/1998. évi Kormányrendeletből adódó programfinanszírozás alapján az önkormányzatok utólagosan, az állami kincstáron keresztül, számlák alapján kapták meg a támogatási összeget.

2000-ben az önkormányzatok már előre megkapták – sajnos egyéb okok miatt csak októberben – az elnyert támogatást. Ez azért jelentős, mivel a nyertes pályázók általában forráshiányos kistélepülések, ahol az anyag- és eszközigényes felújításhoz nehezen tudták megelőlegezni a pénzt.

II. Az érintett települések aktuális és részletes, teljességi vizsgálatáról

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztérium Közművelődési Főosztálya 2000 őszén általános és részletes, teljességi szakfelügyeleti vizsgálatot indított Észak-Magyarország négy megyéjében (Nógrád, Heves, Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg) azon 29 településen, amelyek 2000-ben támogatást kaptak a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma által meghirdetett „A közművelődési hálózat újjáépítése, újjászervezése” (közművelődési revitalizáció) pályázaton.

A vizsgálat végzésének jogalapja az 5/1999. (III. 26.) NKÖM rendelet, „A kulturális javak védelméről, a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről” szóló 1997. évi CXL. törvény 88. § i) pontja és a helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény 97. §-a volt.

A 29 települési önkormányzat feladatellátását vizsgáló

szakfelügyeleti munkában 16 fő szakértő kapott megbízást, akik 2000. szeptemberében kezdték el munkájukat, s azt többségükben 2000. december végére fejezték be.

A szakfelügyeleti vizsgálat alapvetően 3 témakörre terjedt ki:

– a települések története, általános helyzete, művelődési hagyományai,

– az önkormányzatok közművelődési feladatellátása, ezen belül igazgatási kötelezettségük teljesítése, intézményfenntartó szerepük,

– az intézmény újjáépítési, újjászervezési pályázaton nyert támogatásának felhasználása; értékelés, segítség.

A szakfelügyeleti jelentések összegzésekkel és javaslatokkal zárultak.

A jelentésekből kitűnik az az alapelv, hogy a szakfelügyeleti vizsgálatok segítő szándékúak voltak, a hiányszágok megállapítása mellett a szakértők tájékoztatták a település vezetőit a megoldás lehetőségeiről, igazolási és szakmai tanácsokat adtak.

A szakértők dokumentumelemzés, interjúk, intézmény- és programlátogatások lehetőségeivel élve, több esetben vonatkozó dokumentumok előzetes megküldése után 2–4 napot töltöttek a helyszíneken, ahol az önkormányzat vezetői, az apparátus és a szakemberek készségesen segítettek a vizsgálat lebonyolítását.

Az összegzésben azokat a közművelődési feladatellátást jellemző nagyobb kérdésköröket emeljük ki, melyek helyi állapota a szakértői jelentések többségében megtalálható.

1. A települések általános jellemzői

Összességében megállapítható, hogy a fent említett települések szinte mindegyike társadalmi-gazdasági nehézségekkel küszködik. Túlnyomó többségük a 219/1996. (XII. 24.) Kormányrendelet mellékletében foglaltak szerint az elmaradott térségek, illetve települések sorába tartozik. A 219/1996. (XII. 24.) Kormányrendelet mellékletének tanúsága szerint is a társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból is elmaradt települések.

A jelentésekből megállapítható azonban, hogy a települések 1993. óta infrastrukturális szempontból jelentősen gyarapodtak. Ez megfigyelhető a víz- és gázvezetés kiépítésében, a telefon elterjedésében, az úthálózat korszerűsítésében, a kábeltelevízió kiépítésében, a televíziós adatok vételi lehetőségeinek javításában, a közlekedés korszerűsítésében, stb. Jelenleg több település, főleg társulás formájában, a szennyvízhálózat kiépítésén fáradozik, keresi a beruházás központi és egyéb forrásait.

Tanulságos végigtekinteni, hogy a települések népességszáma milyen szóródást mutat.

A 29 település népességszám megoszlása:

500 fő alatt	10 település
500–1000 fő között	8 település
1000–1500 fő között	6 település
1500–2000 fő között	3 település
2000 fő felett	2 település

A fenti kistéleplések általános problémáit az alábbiakban összegezhetjük:

- gazdasági, megélhetési, munkanélküliségi problémacsoport,
- közösségek, több helyen civilszervezetek hiánya, az információk hasznosítási készségének és képességének alacsony foka,
- környezeti, természeti katasztrófák (árvíz, belvív), életmódból adódó egészségügyi, mentális és szociális problémák,
- a felgyorsult világ „átlépi” az évszázadok alatt kialakult helyi emberi értékeket, kultúrát.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy e területen az alábbi sürgető feladatok jelentkeznek:

- az elmaradott térségekben, településeken élő emberek életminőségének javítása,
- gazdasági, terület- és település, közösségi fejlesztés elindítása és megvalósítása,
- az információkhoz jutás feltételeinek megteremtése, az információk hasznosítási képességének fejlesztése,
- a meglévő mentális, szociális, etnikai-kisebbségi problémák megoldása.

A települések problémáinak megoldása nem választható el az adott kistérség, az adott régió problémáinak megoldásától.

Megállapítható, hogy a fent említett településeken már most is érezhető, hogy a művelődési ház felújításával, újraindításával egyfajta pezsgés indult meg, mely hozzájárul, hozzájárulhat a közösségfejlesztés továbbfejlődéséhez, a településfejlesztéshez.

2. Az önkormányzatok kulturális-közművelődési politikája

E témakörben fontos volt megvizsgálni azt, hogy az érintett önkormányzatok rendelkeznek-e valamilyen településfejlesztési tervvel, illetve közművelődési koncepcióval.

Általánosságban tapasztalhattuk, hogy jelenleg a települések túlnyomó többsége a Megyei Területfejlesztési Tanácsok, a Kistérségi Területfejlesztési Társulások mentén formálja meg és rögzíti fejlesztési terveiket. A kistérségi társulások általában egyediek és sajátosak (pl.: Szuhavölgyi Bányászlatka Települések Önkormányzati Szövetsége – Kurtyán, Tríz, Első Nyírségi Fejlesztési Társaság – Nyírtét).

Ezek a kistérségi településfejlesztési társulások a Megyei Területfejlesztési Tanácsok segítségével különböző programokba kapcsolódtak be, mint pl.: Gyors Reagálás Program, Amerikai Fejlesztési Intézet, SAPARD program, mely programok alapján dolgozták ki a kistérségi fejlesztési stratégiájukat, és ezek segítségével az egyedi vonások megőrzésével az egyes települések kialakíthatják jövőképeket.

Sajnos a szakfelügyeleti jelentések keveset szólnak a településfejlesztési törekvésekről, azonban e vonatkozásban az alábbiakat kell megjegyeznünk.

Az Európa Tanács által kiadott „Vidéki Térségek Európai Kartája” c. dokumentum eszmerendszere a fejlesztés egyik célját a következőképpen jelöli meg:

„A vidéki népesség számára vonzó, biztos megélhetést, komfortos életkörülményeket, támogató közösségi és igényes kulturális közeget garantáló lakó-munka- és rekreációs hely biztosítása.”

E cél érdekében kellene minél erőteljesebben megjeleníteni a kultúra, a közművelődés fontosságát a településfejlesztési koncepcióban. A tapasztalatok szerint a települési fejlesztési elképzelések között alig szerepel a közművelődés, a fő hangsúlyt az infrastruktúra fejlesztése, a munkahelyteremtés, a regionális és kistérségi oktatásfejlesztési intézkedési terv alapján a közoktatásügy képezi.

A kistérségi fejlesztési törekvések nyomán általában megállapítható, hogy a kultúra és a közösségek területén pozitív változások jelentkeznek. Így javul az iskolán kívüli képzés és művelődés hatékonysága, a szakemberek helyi kötődése erősödik, csökken a kistérséget elhagyók száma, valamint a meglévő és létrejövő szellemi erőforrás gyakorlati alkalmazása erőteljesebbé válik.

A fentiekben vázolt kistérségi vagy településfejlesztési koncepciónak értelemszerűen magában kell foglalnia a jelenlegi helyzet elemzését, s az erre épülő közép és hosszabb távú közművelődési fejlesztési tervek elvi szintű megfogalmazását is. Ez lehet kiindulópontja az egyes kulturális, közművelődési területeken elvégzendő feladatok, ezek pénzügyi vonzatait, és az anyagi forrásokat megjelölő közművelődési koncepciónak.

Az érintett községek túlnyomó többsége nem rendelkezik közművelődési koncepcióval.

Általában olyan dokumentumok találhatóak az önkormányzatoknál, amelyeket a 2000. évi revitalizációs pályázatukban fogalmaztak meg. Ezek a dokumentumok szakmailag elismerésre méltóak, alapját képezhetik a koncepció megalkotásának, de azok nem koncepciók. Ezek a dokumentumok az 1997. évi CXL. tv. mentén a valóságos helyi hiányok és igények felsorakoztatása, melyek kiinduló pontjai a település közművelődési revitalizációjának.

3. Az önkormányzatok közművelődés-igazgatása

a.) A képviselőtestületek és szakbizottságok

Az érintett képviselőtestületek az érintett településeken a helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvényben foglaltak alapján végzik közfeladatukat.

A vizsgált települések mintegy egyharmadában működik kulturális, oktatási-kulturális bizottság. Természetesen ezek a nagyobb lélekszámú községek. A kis lélekszámú településeken általában csak jogi-ügyrendi és szociális-egészségügyi bizottságok működnek.

A működő kulturális jellegű bizottságok az 1990. évi LXV. tv. 23-27. §-ai alapján működnek.

Általában főbb feladataik:

- előkészítik a képviselőtestület közművelődési tárgyú döntéseit, szervezik és ellenőrzik ezek végrehajtását;

– ellenőrzik a hivatal döntés-előkészítő munkáját, és a döntés végrehajtására irányuló tevékenységet;

– kezdeményezhetik a polgármester intézkedését, amennyiben a hivatal közművelődési tárgyú tevékenységében eltér a képviselőtestület álláspontjától, döntésétől.

Általános tapasztalat, hogy a működő kulturális jellegű szakbizottságok tevékenységében túlteng az operativitás, azaz a közvetlen szervező és lebonyolító munka. Ez azért is lehetséges, mivel a revitalizáció előtt nem volt a településen megfelelő kulturális infrastruktúra, illetve szakember. Továbbá azért is, mivel e területen kevés az átfogó, koncepcionális jellegű előterjesztés, mely átfogó és hosszú távra szól.

Örömteli az, hogy három településen a pályázat hatására és eredményeként 2000-ben kulturális bizottságot hoztak létre, elsősorban a pályázatban foglalt feladatok irányítására és ellenőrzésére.

b.) A helyi közművelődési rendeletek általános tapasztalatai

A 2000. évi művelődési házak újjászervezése, újraindítása pályázat feltétele volt, hogy a pályázó önkormányzat rendelkezzen az 1997. évi LXV. tv. 77. §-a alapján előírt közművelődési rendelettel. Ennek értelmében valamennyi település elfogadta azt, túlnyomó többségük 2000 tavaszán, a pályázat beadását közvetlenül megelőzően.

A szakfelügyelők részletesen elemezték az adott település rendeletét, melyek a vizsgálati jelentések egyik legerősebb és leghasznosabb fejezetei.

Általában az alábbi kritikai megjegyzéseket tapasztalhattuk:

formai hiányosságok:

– Sok esetben a rendelet, mint jogi dokumentum a formai követelményeknek nem felel meg (pl. hiányzik a rendelet hatálya vagy a zárórendelkezés).

tartalmi hiányosságok:

– A rendeletek általában túl sematikusak. Bár tartalmilag követik a NKÖM által kiadott „Szempontok és segédanyagok ...” c. kiadványban foglaltakat, azonban azok nem egyediek, nem sajátosságok, többségükben helyi, konkrét közművelődési formát nem említenek. Ez talán betudható annak, hogy „viszonylag” gyorsan kellett megalkotni a rendeletet a pályázat beadásának érdekében. Oka lehet az is, hogy rendkívül kevés számú a rendeletet megalapozó helyzetelemzés.

– Több esetben rendkívül elnagyolt a rendeletekben a finanszírozási formák és a személyi feltétel(ek) meghatározása.

– Néhány esetben a szervezeti keret megállapítása zavaros, mivel a rendelet a közművelődési intézmény feladatkörét akarja meghatározni, holott az az önkormányzat kötelező feladata, s a feladat végrehajtásának szervezeti kerete a közművelődési intézmény.

– A rendeletből általában hiányzik az együttműködő partnerek körének feltüntetésa, a civil szervezetekkel történő együttműködés.

– Összességében megállapítható a rendeletek leg-

nagyobb hiányossága, hogy az önkormányzat közművelődési feladatának meghatározásakor megismétlik a kulturális törvény 76. § (2) bekezdés a-h. pontját. Továbbá az is, hogy ezekhez nem rendelnek konkrét, egyedi és sajátos részfeladatokat, konkrét tevékenységi formákat.

c.) A művelődési házak alapító okiratainak általános jellemzői

A pályázathoz kötelező jelleggel szintén csatolni kellett az új közművelődési intézmény alapító okiratát. Ezeket az alapító okiratokat is túlnyomó többségben a pályázat beadása előtt fogadták el a képviselőtestületek.

Az alapító okirat kötelező tartalmát az államháztartásról szóló 1992. évi XXXVIII. tv. VII. fejezet 88. § (3) bekezdése és a 217/1998. (XII. 30.) Kormányrendelet III. fejezete írja elő.

A szakfelügyeleti jelentések szerint (a jelentések 85 %-a elemezte részletesen) az alapító okiratok általában nem felelnek meg a fenti követelményeknek, mivel ezek hiányosak. Legszembetűnőbb, hogy az alapító okiratban nem tüntetik fel az intézmény tevékenységi köre mellett a szakágazati besorolást, a TEAOR számokat.

Örvendetes, hogy a szakfelügyelők konkrét, használható javaslatokat tettek az alapító okiratok módosítására.

d.) Az intézmények önkormányzati döntéseket igénylő egyéb dokumentumainak véleményezése

Az 1997. évi CXL. tv. 78. § (5) bekezdése tételesen felsorolja az intézmény működtetésével kapcsolatos igazgatási tennivalókat. Általában az intézmények tevékenységének kényszerű szüneteltetésének, az újraindítás bizonytalanságai miatt az intézmény működéséhez szükséges dokumentumok, így:

- az intézmény szervezeti és működési szabályzatának, éves munkatervének és költségvetésének jóváhagyása,
- az intézmény vezetőjének kinevezése (megbízása) a vonatkozó jogszabályok és a pályázatban vállaltak szerint,
- az intézmény használati szabályainak meghatározása többségükben még nem kerültek elfogadásra.

A szakfelügyelők felhívták a figyelmet arra, hogy az új intézmény átadásával egyidőben a dokumentumok elkészítését és elfogadását pótolni szükséges. Állami keretből pályázat útján kapott támogatások felhasználásával kapcsolatos szabálytalanságot a szakfelügyelők nem állapítottak meg.

e.) Az intézmények fenntartásához szükséges személyi és tárgyi feltételek biztosítása

A jelentések alapján a vizsgálat időpontjában az önkormányzatok továbbra is méltatták a pályázatban leírt személyi feltételek biztosítását. 13 településen már 2000 végén pályázatot hirdettek, vagy egyéb alkalmazási eljárást indítottak meg.

A szakfelügyelők jelentésükben a helyzetelemzés fejezetben részletesen taglalták a művelődési házak tárgyi feltételeit, melyek néhány nagyobb lélekszámú település kivételével elsomorítóak. Az önkormányzatok úgy nyilatkoztak, hogy a pályázati támogatásból kapott pénzeszög csak a felújításra és némi bútorzatra elegendő.

Szinte valamennyi önkormányzat a revitalizáció után technikai eszközöket, szakmai bútorzatot kíván beszerezni.

Az önhibáján kívül hátrányos helyzetben lévő önkormányzatok saját erőből rövid távon e hiányok pótlására, az intézményi feladatellátáshoz szükséges tárgyi feltételek biztosítására aligha lesznek képesek.

Ennek tudatában a szakfelügyelők felhívták a figyelmet arra, hogy a saját erőforrásuk mellett éljenek az alábbi pályázati lehetőségekkel:

- a helyi önkormányzatok könyvtári és közművelődési érdekeltségénél támogatója a 15/1998. (III. 31.) MKM rendelet alapján,
- pályázat a Közművelődés-pártoló Önkormányzat címre,
- a Nemzeti Kulturális Alapprogram pályázatai,
- tematikai pályázat, teleház létesítésével és működtetésével kapcsolatos pályázatok.

4. A polgármesteri hivatalok közművelődési tevékenysége

Az érintett települések polgármesteri hivatalaiban dolgozók létszáma nem teszi lehetővé, hogy külön köztisztviselő foglalkozzon teljes munkaidőben a közművelődéssel. E terület tennivalóit általában a polgármesterek és a jegyzők végzik közösen.

Néhány példa munkájuk tartalmából:

- a helyi közművelődési rendeletek előkészítése,
- az intézményi alapító okiratok előkészítése,
- pályázatok elkészítése,
- a közművelődési intézmények felújításának irányítása, ellenőrzése,
- javaslatok kialakítása a művelődési házak leendő vezetőinek személyére,
- a községek hagyományos kulturális jellegű nagyrendezvényeinek (millenniumi falunap, öregek napja, nemzeti-társadalmi ünnepek, gyermeknap, stb.) előkészítése, operatív lebonyolítása, bevonva a polgármesteri hivatalok dolgozóit is.

Általában a polgármesteri hivatalok belső struktúrájában csak részben különül el a közművelődési feladatellátás. A községek közművelődési revitalizációi, a vonatkozó törvények és más jogszabályok szükségessé teszik, hogy a hivatalok szervezeti és működési szabályzataiban, továbbá a munkaköri leírásokban konkrétan jelenjenek meg a közművelődési feladatok.

Ez azért is fontos, mert a helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény szabályozza e tekintetben is a polgármester és a jegyző feladatait. E törvény 36. § (2) bekezdés a) pontja szerint a jegyző gondoskodik az önkormányzat működésével kapcsolatos feladatok ellátásáról, amelyekben kötelezőként sorolja be a közművelődési feladatellátást.

III. Javaslatok

A szakfelügyeleti jelentések javaslatot fogalmaztak meg, melyek általános tartalmát az alábbiakban összegezhethetjük:

- a közművelődési koncepció és fejlesztési terv megalkotása,
- a helyi közművelődési rendeletek, az intézmények alapító okiratainak módosítása,
- személyi feltételek biztosítása,
- az intézmények éves költségvetésének jogszabály szerinti megállapítása, jóváhagyása,
- az intézmények éves munkaterveinek elkészítése, jóváhagyása,
- a szakmai-szervezeti dokumentumok elkészítése,
- munkaköri leírások, kinevezési okmányok elkészítése,
- az intézmények átadása után a szervezeti és működési szabályzatok megalkotása, elfogadása,
- nyilvántartó könyvek beszerzése, vezetése, a statisztikai adatszolgáltatás rendje,
- továbbképzési és beiskolázási terv elkészítése,
- az intézményvezetők beszámoltatása a képviselőtestületek előtt,
- a megyei és kistérségi közművelődési együttműködés lehetősége,
- a különböző szakmai pályázatokon való részvétel.

A szakfelügyelői jelentésekben foglalt javaslatok általában helytállóak, végrehajtásuk garantálhatja az intézmények indításának és működésének megfelelő szakmai, szervezeti, jogi és igazgatási hátterét.

Javasoljuk továbbá, hogy az adott település átfogó szakfelügyeleti vizsgálatáról készült jelentést tájékoztatóul kapják meg az illetékes megyei önkormányzati hivatalok közművelődéssel foglalkozó irodái vagy osztályai azzal a kéréssel, hogy a jelentést tanulmányozás után továbbítsák a megyei közművelődési szaktanácsadó és szolgáltató intézményükhöz hasznosításra.

Ezzel a következő kívánatos célokat érhetjük el:

- a.) egy lehetséges modellt mutatunk a települési önkormányzatok közművelődési feladat ellátásának korrekt szakmai vizsgálatához,
- b.) az önkormányzatok feladatellátásának mérhetőségét a hitelesség irányába mozdíthatjuk el az alapjaiban egységes, összehasonlítható vizsgálati komponensek rendelkezésre bocsátásával,
- c.) a jelentések ismeretében a megyei közművelődési szaktanácsadó és szolgáltató intézmények közvetlen lehetőséget kapnak arra, hogy az érintett településen figyelemmel kísérjék, segítsék, gondozzák a leírt javaslatok megvalósulását,
- d.) további egzakt dokumentumokkal gyarapíthatjuk a megyei adatbankokat.

BESZÉLGETÉSEK ÉS GONDOLATOK EGY „REVITALIZÁLT” INTÉZMÉNYBEN

Szapárfalu, Jász-Nagykun-Szolnok megye

A szóban forgó Szapárfalut is magában foglaló Fegyvernek település a Tisza baloldali holtága mentén fekvő nagyközség. Lakosainak száma: 7414 fő. Ebből mintegy 800-an laknak a szapárfalusi településrészen, amely – a 4-es főút mentén – közlekedés-földrajzilag előnyösebb helyzetben van az anyaközségnél. A mai, alig 150 éves, újratelepített nagyközség öt részből áll, és 7 km hosszú, amely még a tudvalevően hosszsan elterülő alföldi települések viszonylatában is ritkaságszámba megy.

A település két végén van közművelődési intézmény, az ún. „annaházi” részen lévő művelődési ház kisebb megszakításokkal lényegében évtizedek óta folyamatosan jól működik, míg a nagyközség másik végén, ettől kb. 5 km-re a „szapárfalui” klubkönyvtár évek óta zárva volt.

E klubkönyvtár épületének felújítására pályázott 1999-ben Fegyvernek Nagyközség Önkormányzata, hogy az épület rendbehozásával a közösségi élet feltételeit megteremthesse. A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumához beadott revitalizációs pályázaton az önkormányzat 2 millió forintot nyert.

2000. augusztus végén arra voltunk kíváncsiak, hogyan sikerült megvalósítani a pályázatban is megfogalmazott elképzelésüket, és ezen túl arra kerestük a választ, hogy mit jelentett ez a szapárfalusiak életében.

Az épület történetének kezdete az 1930-as évekre vezethető vissza.

„Az olvasóköroket indító Klebersberg Kunó felhívására, a helyi lakosok keze munkájával, a helyi közösség – a Fegyvernek Szapárfalusi Olvasóköri – szervezésével 1934-ben épült a Klubkönyvtár. A nyitóbálon a község-rész apraja-nagyja táncolt” – olvasható az önkormányzat pályázati anyagában. Az akkori építők gondoskodtak bál- és biliárdteremről, kuglizási lehetőségről, az Olvasóköri tagjai hoztak sakkot, kártyát, természetesen volt könyvtári rész, és olvasták a könyveket is. Akkoriban nagy élet volt az épületben, ahol a már felsoroltak mellett színjátászó kör is működött, amely bemutatókat tartott, voltak teaestek, ezen túl a Földművelők Köre is itt tartotta az összejöveteleit.

A világháború után is fontos helyet töltött be az emberek életében ez az épület.

Az épületben korábban gazdakör volt, majd a Moziüzemi Vállalat a nagyteremben mozit nyitott, és kocsmá is működött itt. 1969-ben nyilvánították klubkönyvtárrá, az akkori Törökszentmiklósi Járási Tanács Művelődési Osztálya kezdeményezésére. A klubkönyvtárban 1970-től dolgozott társadalmi munkában egyik beszélgető partnerünk Bencze Sándor, aki 1980-tól lett az intézményben megbízott ifjúsági klubvezető, és ezt a munkát 1991-ig végezte.

A település – mely mindig is Fegyvernek település része volt – kulturális életében fontos tényezőként érdemel említést, hogy az 1970-es évek közepéig általános iskolája is működött. Azóta a gyermekeket autóbusszal szállítják a mintegy 2,5–3 km-re lévő általános iskolába. (E tanévben mintegy 60 gyermek utazik naponta.)

A szapárfalusi településrészen működik óvoda (3 osztott csoporttal), 1992 óta van római katolikus templom, 40 fős idősek klubja, és 2000. június 30-tól – a sikeres pályázatnak köszönhetően – ismét van klubkönyvtára. Ezen túl a rendszerváltás óta gyorsuló ütemben megnyílt több üzlet, áruház és italbolt is, különösen a 4-es főút mentén, a kettéosztott, három utcás településrészen.

A csoportos beszélgetésben résztvevők (6 fő) közül hárman a faluban születtek (Bencze Sándor, Bognár Józsefné és Gácsi Jánosné), a többiek betelepültek.

A falu szülőttei érzelemtől sem mentesen emlékeztek vissza a klubkönyvtár gyermek- ill. ifjúkorukban zajló pezsgő közösségi életére, az 1970-es évek első felére. Mint Bognár Józsefné megfogalmazta, ő szinte itt nőtt fel. Már tizenkét évesen idejárt. Volt az épületben a könyvtár mellett gyermekklub, nyugdíjasok klubja, és a legjobban az ifjúsági klub működött. Voltak műsoros rendezvények, bálók és mozi is, hetente kétszer. Nem csak a helybeliek jártak ide, az anyaközségen kívül a környékről is jöttek fiatalok, például a szomszédos Örményesről.

Gácsi Jánosné: „Itt éltünk, összetartottunk, kerestük egymás társaságát. Egy-egy teadélutánra a faluból hordtuk össze az asztalokat.” A 70-es évek első felében volt egy fiatalember, aki összefogta az akkori fiatalokat, aki olyan személyiség volt, amilyen most hiányzik a faluból. Pedig ő sem volt helybéli, mégis keresték a fiatalok a társaságát. Ő volt a lelke a klubnak. „Most nagyon hiányzik egy ilyen ember” – zárja az emlékezések sorát Gácsiné. Bognár Lajosné szerint azidőtájt itt voltak a vöröskereszt véradó vacsorák, az óvodai munkaközösség rendezvényei is.

Még a 80-as években is jól működött az ifjúsági klub, akkoriban nemritkán 300 taggal. A klub-hétvégeken teltház volt.

A „szép idők” lassan elmúltak. Megszűnt az iskola, a klubkönyvtárban a gyermek- és nyugdíjasok klubja, majd a 80-as évek közepétől a mozi is.

A rendszerváltás után az ifjúsági klub is átalakult, egyesület jött létre 20–25 taggal, és megalakult a Független Ifjúsági Szervezet is, de már lényegesen kisebb hatókörrel. Bognár Lajosné, aki a nemrég újjászervezett Vöröskereszt helyi szervezetének elnöke, elmondja, hogy 1990-ben megszűnt a Vöröskereszt helyi szervezete is.

Végül szinte minden megszűnt, és az épület állaga annyira leromlott, hogy használhatatlanná vált. (Szükségmegoldásból olykor-olykor azért kinyitották.)

Ilyen előzmények után – bár történtek kísérletek a településrészen a Klubkönyvtár közösségi helyiséggé alakítására – az épület karbantartása már lehetetlen volt, csak egy felújítás után válhatott újra használhatóvá. A Fegyvernek nagyközségi Művelődési Ház és Könyvtár az 1994. évi alapító okiratában ugyan újra tagintézménynek tekinti a szapárfalusi klubkönyvtárat, de a lepusztult épületben már nem közművelődési tevékenység folyik.

A rendszerváltás elején a település lakói is mással voltak elfoglalva, s nem érezték annyira a közösségi tér hiányát, de 1998 nyarán ebben változás történt. A szapárfalusi asszonyok klubot hoztak létre, női szövetségnek nevezve magukat. Alakulási céljuk az volt, hogy újraindítsák Fegyvernek-Szapárfaluban a közösségi életet. Mint az egyik beszélgetőtársunk fogalmazott: „A mai világ hozta magával, hogy az emberek elfordultak egymástól, ezért tartottuk fontosnak, hogy egy kicsit beszéljünk, találkozzunk.”

Egy másik beszélgetőpartnerünk az asszonyklub létrejöttének okát röviden így summázza: „Az utcasarkon összetalálkoztak a kismamák munkából jövet, de nem volt hely, ahol úgy lehet beszélgetni, hogy a gyermekeket be lehet vinni.”

Az épület életrekeltését, a klubkönyvtár újra működtetését tehát az időközben megalakult Szapárfalusi Nőszövetség kezdeményezte. A nőszövetség tagjai, a vöröskereszt helyi szervezete, volt ifjúsági klubosok és családtagjaik tevélegesen is részt vettek az épület helyreállítási munkálataiban: festettek, takarítottak.

Sajnos csak az épület egy részének felújítására futotta a pénzből, felszerelést, bútort az épületet még a szépen rendbehozott két helyiségben se nagyon látni, de ennek is nagyon örülnek a faluban.

Az intézményavató ünnepség 2000. június 30-án nagyon jól sikerült, és nagyon szép volt. Nagy-nagy örömmel vették birtokba a szapárfalusiak az épületet, és félkész állapotban is használták.

„Szilveszterkor összejött a falu. Mikulás napot is szerveztünk. Sportnapot rendezett a Független Ifjúság. Végül láttuk a gyerekeket. Járnak az asszonyok is tornázni, jó körülmények között. Itt működik a vöröskereszt helyi szervezete, az ifjúsági szervezet, a női szövetség. A gazdakör itt tart gyűléseket. Van könyvtár... Óvodások adtak műsort az öregeknek.”

Mint mondták, most a nőszövetség, s a vöröskereszt szervezet tagjai is havonta találkoznak, s ez kevés. „Kell az épület a fiatalok miatt is. Nem állapot, hogy a Kaiser söröző az egyetlen találkozási és szórakozási hely!”

Elindult valami.

A beszélgetésekből kitűnt, hogy vannak a településrészen tenni akaró helyi lakosok, de nincs összetartó, szervező, erjesztő erő, hiányzik egy művelődésszervező, ahogyan ezt a település első embere, Huber Ferenc pol-

gármester is megfogalmazta a vele folytatott beszélgetés során.

Az eredmények és a jelen gondjai a továbblépés lehetőségével összefüggésben kerültek felszínre a beszélgetésben.

A lakossági kezdeményezés és a nagyközség vezetésének lakosság iránti elkötelezettsége egymásra talált, megfogalmazódott egy önkormányzati akarat, abból egy revitalizációs pályázat, ami a szakminisztérium támogatásával vált megvalósíthatóvá, de sajnos a támogatás és a helyi önerő nem tette lehetővé a teljes felújítást, a szükséges eszközök és bútorzat beszerzését és egy művelődésszervező beállítását.

Megvalósult az épület teljes gázfűtéses korszerűsítése (az olajkályhát váltották ki vele), a teljes tetőzet javítása, a tetőcsatornázás, és két terem (egy nagyobb, színpaddal és egy kisterem) használhatóvá tétele. A kor követelményének megfelelő vizesblokkot kapott az intézmény. A felújított két terem és a vizesblokk az épület kb. 50 %-a. Az épület többi termeinek állapota kritikán aluli. Ezek zárva vannak az avatatlan szemek előtt. A helybeliek reménykednek benne, hogy az épület többi része se megy veszendőbe, s talán tud erre is forrásokat szerezni a helyi önkormányzat.

A település polgármestere Huber Ferenc, akit régről települése fejlesztésében elkötelezett vezetőként ismerünk. Reális gondolkodásmódját, szókimondását ismerve bizakodva tekinthetünk az intézményre, s a településrészen élők közművelődési ellátására. Szerinte „Pokorni Zoltán oktatási miniszter jelmondata kapcsán azt kellene megfontolni, hogy a nevelés színhelye a művelődési ház legyen. Az iskola elsősorban oktasson. A művelődési ház jobban vehessen részt a gyermeknevelésben, de nem csak a gyermeknevelésben, hanem a szülő nevelésében is, hogy segíthesse a gyermekek nevelését. Egyáltalán, a település lakosságát, mint állampolgárt is nevelni kell. Az önkormányzatok kötelessége a közösségi tér biztosítása. Konkrétan, ha Szapárfalut nézzük, a sikeres pályázat úgy megmozgatta a lakosokat, hogy olyan emberek jelentek meg a klubkönyvtár újraélesztésénél, akikről nem is gondoltuk volna. Azok, akik valamikor jártak bele. Nekik volt a legnagyobb hiányérzetük.”

– Nagy igény lenne egy művelődési menedzserre – fűzi tovább gondolatait a polgármester. – A templom és a klubkönyvtár megmozgatta ezt a közösséget. Úgy érzem, érlelődik egy szabadidő vagy művelődésszervező beállításának ügye is. 2000-ben létszámra pályáztunk. Nem nyertünk. Most más megoldáson gondolkodunk, például a gyermekjóléti szolgálat és a szabadidő-szervezés a településrészen történő összekapcsolását érleljük.”

Talán nem véletlen, hogy Fegyvernek-Szapárfalu településrészen a közösségi élet mai újraindításának igényét megfogalmazók a volt ifjúsági klubosok, akikben felnőttként mára újra megfogalmazódott a társas-együttlét igénye, szülőként pedig, hogy jó lenne, ha az ő gyermekeik is

megkaphatnák, amit ők már 20–25 évvel ezelőtt átélhettek ezen a 800 lelkes településrészen: az összetartozás és értelmes szabadidőtöltés élményét.

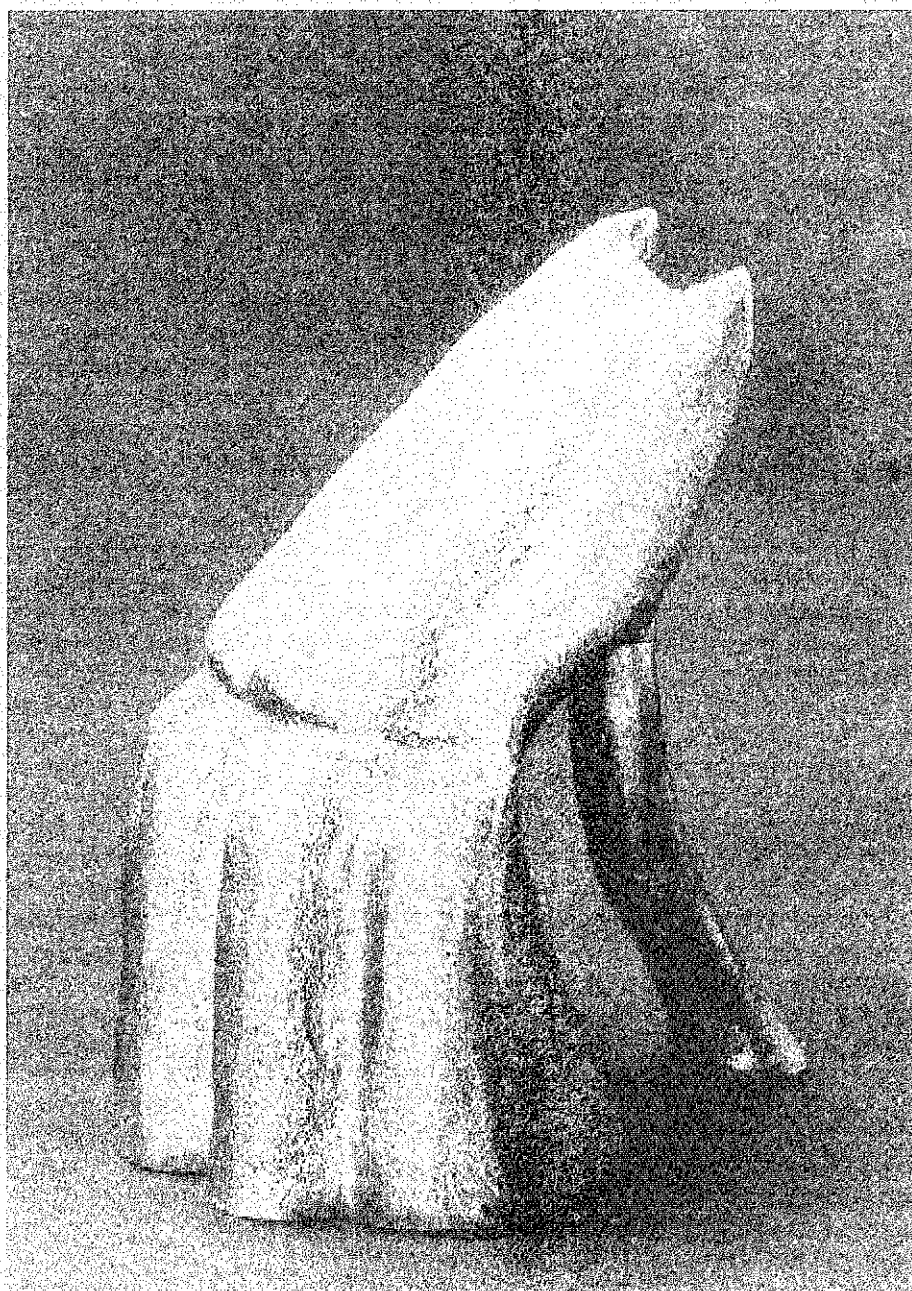
Jó volt szembesülni a gyakorlatban annak a régtől ismert pszichológiai tételnek az igazával, hogy „a szokás: tanult szükséglet”. Sokan nem gondolják, hogy nem csupán a színházba-járás, zenehallgatás, vagy az évente visszatérő téli sítúrák válhatnak egy idő után az egyén számára belső igénnyé. A társaság, a rendszeresen visszatérő közös időtöltés, a józú együttlétek igénye éppúgy beépülhet szükségletrendszerünkbe (Maslow). Különösen, ha életünk – ilyen szempontból – egyik legfontosabb szaka-

szában, az ifjúkor küszöbén, a másodlagos szocializáció és a kortárs-csoport felerősödött jelentősége időszakában tapasztaltuk meg.

Szapárfalun – mint talán sok más helyen az országban a rendszerváltást követő problémák ezt az igényt látens szükségletként nyomták a felszín alá.

Örömünkre szolgált Szapárfalu példáján, hogy intézményeink közösségi-szabadidős szokásokat alakító gyakorlatuknak köszönhetően jelentős hatótényezők a helyi társadalomban.

De mi van ott, ahol nincs mire visszaemlékezniük a mai 40–50 éveseknek?

ARCKÉPEK

Kövendi Dénes*

– 1923-ban születtem, apám Kunszentmiklóson volt gimnáziumi tanár. 1940-ben érettségiztem, latin–történelem szakos bölcsésznek mentem, s az Eötvös Kollégiumba kerültem. Bevallom, büszke vagyok rá, bár nem az én érdmemem, hogy a családban én vagyok a harmadik nemzedék, aki Eötvös-kollégista lett; nem éppen gyakori eset. Apám nagybátyja mindjárt a kollégium megalakulása utáni évben, 1896-ban került oda, apám az első világháború kitörése előtt, én pedig a második alatt.

– Mit jelentett akkoriban Eötvös-kollégistának lenni?

– Rengeteg munkát. Minden adva volt ahhoz, hogy az ember csak a tanulással foglalkozzon. Olyan fiatalok kerültek ott össze, akik szerettek és akartak dolgozni. Közben megbetegedtem a tüdőmmel, és szanatóriumba kerültem, ezért csak 1945-ben végeztem.

– Úgy tudom, Karácsony Sándor tanítványa volt.

– Tizenhat éves korom óta ismertem Karácsony Sándort, jártam Pesten a szemináriumaira, aztán 1945-ben a gyakorló tanárjelölti évre Debrecenbe mentem, hogy az egyetemi előadásait is hallgathassam. Megérte, hogy feláldoztam egy évre az Eötvös Kollégium nyújtotta előnyöket.

– Mit jelentett Karácsony Sándor tanítványának lenni?

– Az embernek az egész világlátását áthatotta. Vagy tíz évig lábatlankodhattam körülötte, és mindmáig többé-kevésbé mindent az ő szemüvegén keresztül látok, hiszen olyan globális gondolkodó volt, akit minden érdekelt, és aki mindent beépített a maga gondolatrendszerébe. – Úgy ismerkedtem meg vele, hogy tizenhat évesen a Magyar Evangéliumi Diákszövetség nyári konferenciáján voltam Tahiban, s ott tartott izgalmas előadást; utána láttam, tanakodnak a vezetőségben, hogy ki kísérje le. Ugyanis rokkant ember volt, székérrrel kellett levinni a hegyről a hajóállomáshoz, de senki nem ért rá. „Nem mehetnék én?” – kérdeztem. Megengedték; roppant megtiszteltetésnek éreztem. Útközben kiöntöttem neki a szívemet: tanár szeretnék lenni, de tartok attól hogy félszeg vagyok, nem tudok tekintélyt tartani; hát való tanárnak az ilyen? Azt felelte rá: „Édes fiam, tanárnak csak az olyan ember való, aki nem tud tekintélyt tartani. Ami pedig a félszogséget illeti, én rettenetesen félénk voltam fiatal koromban. Koraszülött voltam, mert megbokrosodtak a székér lovai az anyámmal, amikor hetedik hónapban volt velem. És sokáig úgy éreztem, meglátszik rajtam, hogy nem vagyok olyan, mint más rendes ember.” Tessék elképzelni: a tekintélyes, országos hírvő előadó azt mondja nekem, olyan félszegnek kell lennem, mint ő, akkor le-

szek jó tanár. Nem volt vitás: erre az emberre kell hallgatnom, tőle kell tanulnom. (Persze az írásaiból is ismerem már valamicskét.) – Ami a pedagógiát illeti, az volt az alapelve, hogy a nevelés nem más, mint viszonyulás, a nevelő és a növendék viszonyulása egymáshoz. Mindkettő autonóm személyiség, a gyerekre se lehet ráerőltetni semmiféle nevelő szándékot. De látjuk, mégis nevelődik a gyerek, autonóm személyiség léte. Hát hogyan? Erre a kérdésre adott választ Karácsony Sándor társaslélektani felfogása. Szerinte egész kultúránk társasviszonyulás, az emberek párbeszéde egymással a világról, az életről. Társasviszonyulás például a tudomány is; a tudós állításából csak akkor lesz tudomány, ha valaki megérte és továbbgondolja. A látszólag legmagányosabb művészember is egy virtuális közönségnek alkot. Hogyan fest ez a pedagógiában? Ha a kémiatanárnak igazán szívügye a kémia, ha a világrend nagyszerűségét ő a kémián keresztül érzékeli, akkor úgy tudja magyarázni az „anyagot”, hogy a diákjai is ráéreznek: ezen érdemes tömni a fejüket. Az irodalomhoz meg nem attól kerül közel a diák, hogy megtanulja nem is csak az életrajzi adatokat, hanem az elemzési szempontokat is, hanem attól, hogy a művek életté válnak a számára. Ha az a kifényesedett könyökű tanár úgy tudja mondani Ady versét: „Vagyok, mint minden ember, fenség, Észak-fok, titok, idegenség...”, hogy megérezni rajta: csakugyan ő is az, akkor az a pattanásos kamasz is kapcsol: én is olyan vagyok! Akkor történik művészi nevelés, ha ez az áramkör kialakul. Ebben a rendszerben a növendék és a nevelő egyenjogú szereplők, csak a nevelőben van meg az a potenciátöbblet, ami az áramot megindítja. – Az iskolán kívüli művelődést sem „népművelés”-nek kell tekintenünk, mert nem arról van szó, hogy egy művelt ember „foglalkozik” a műveletlen emberrel, a művelés „tárgyával”, és többé-kevésbé magához hasonlóvá akarja tenni. A kevésbé művelt, differenciálatlanabb kultúrájú emberben az igényt kell felkelteni a művelődésre, s megmutatni neki, hogyan elégítheti ki ezt az igényt.

– Ezen alapult a háború utáni szabadművelődési mozgalom?

– 1945-ben úgy indult a demokrácia, hogy minden „szabad” volt. Proletárdiktatúráról akkor még szó sem esett, a kommunisták ezt nagyon ügyesen csinálták. Szabadművelődés lett a hivatalos neve annak is, amit később ismét népművelésnek hívtak. – Karácsony Sándor úgy látta: nemzeti kultúránk tartalmát a Nyugattól kaptuk és kapjuk, de a formáit magunknak kell kialakítanunk a magunk keleti módjára, hogy élővé váljon. Ma már közhely Bartókra és Kodályra hivatkozni annak illusztrációjaként, hogy mit jelent a népzeneből táplálkozó modern zene. Képzőművészetben nem volt ilyen szerencsénk, irodalmunk nagy értékeit, Arany vagy Ady költészetét viszont semmiféle más nyelven nem lehet fordításban érzé-

*Kövendi Dénes Karácsony Sándor tanítványa, és az 1946-ban létrejött Országos Szabad Művelődési Tanács nevelési bizottságának a titkára volt.

keltetni. A magyarság csak a zenében tudta megmutatni, de csakugyan meg is mutatta, hogy saját gyökereiből modern, világszerte érvényes kultúrát képes teremteni. Karácsony Sándor arra tanított bennünket és minden „népművelőt”, hogy tanulnunk kell a néptől. Hiszen kultúránknak azt a bizonyos sajátos formáját elsősorban a nép őrzi. – Mindezeknek ő a maga személyében is példáját adta. Falusi környezetben nevelkedett, Földesen gazdálkodott az édesapja (kisnemesi család sarja, két-három-száz holdas birtokos). A debreceni kollégiumban is a negyvennyolcas, kuruc, kálvinista szellemet szívta magába. De tudta: a magyar embernek otthonossá kell válnia a nyugati kultúrában, hogy lássa a magyar kultúra helyét, a maga helyét a világban. 1912-ben került az egyetemre, német–magyar szakra. Akkor még nagy volt a tanszabadság. Pesti professzorai útmutatása szerint külföldi egyetemekre ment; először francia nyelvterületen, a genfi egyetemen töltött egy félévet, azután a müncheni, bécsi, grazi egyetemen tapasztalta, mit mond a korabeli európai nyelvtudomány. – 1914-ben a frontra került, s már 14 őszén olyan súlyosan megsebesült, hogy egész életében viselte a nyomait; sokáig két mankóval, élete végéig bottal járt. A háború után Pesten lett gimnáziumi tanár. S ami a szabadművelődési munka szempontjából nagyon lényeges: nem érte be azzal, hogy néhány osztályt tanít egy iskolában. 1923-ban szerkesztője lett az Erő című protestáns ifjúsági lapnak. Nemcsak jó munkatársakkal vette körül magát, de a diákokat is bevonta a lapkészítésbe: Weöres Sándornak, Képes Gézának, sok más tollforgatónak ott jelentek meg az első írásai. Ő pedig járta az országot, Erő-konferenciákat rendezett azokban a középiskolákban, amelyekben olvasótábora volt a lapnak; ezeknek a konferenciáknak az volt a fő témájuk, mi is az a kultúra, amire szüksége van az embernek, miért és hogyan kell tanulni. De nemcsak a középiskolás fiatalság körében működött. Már pesti tanárságának első éveiben bekapcsolódott a Keresztény Ifjúsági Egyesület munkájába, ez a vallásos egyesület az „inasok”, vagyis ipari és kereskedelmi tanulók között dolgozott, később a paraszti fiatalokra is országsszerte kiterjesztette a tevékenységét, így Karácsony Sándor ezeknek a fiataloknak az életével, problémáival is közvetlenül megismerkedhetett, meg ő is ismertté vált közöttük. A Cserkészszövetségnek évekig volt igen aktív vezető munkása. Mellesleg a 20-as, 30-as évek fordulójától szerepet vállalt a Magyar Evangéliumi Diákszövetségben is, amely viszont főként az egyetemeken, főiskolákon tevékenykedett. No, hát ilyen múlttal, ilyen gyakorlattal indult neki a szabadművelődési munkának.

– Hogyan szerveződött a mozgalom?

– A kultuszminisztérium szabadművelődési főosztálya mellett 1946-ban létrejött az Országos Szabad Művelődési Tanács, és Karácsony Sándor lett az elnöke. Ő azután a tanítványait gyűjtötte maga köré munkatársnak. Szakmai, nevelési és politikai bizottság működött a tanácsban; én a nevelési bizottságnak voltam a titkára, egészen 1948 végéig. A tanácsnak az volt a feladata, hogy összefogja

(mai kifejezéssel) a civil szférát, az országos művelődési egyesületek képviselőit, és serkentse, segítse a helyi szabadművelődési tanácsok munkáját. Mert a központ mintájára a megyei szabadművelődési felügyelőségek mellett is alakultak megyei szabadművelődési tanácsok, sőt a városokban, községekben is helyi tanácsok.

– Önnek mi volt a feladata?

– Vezérfonalakat, jegyzeteket adtunk ki „szabadiskoláknak”, konferenciákat szerveztünk a megyei meg a helyi tanácsok számára, előadásokat tartottunk egyéb művelődési szervek meghívására. Ami engem illet, már akkor kiderült, hogy beszélni, előadni nem nagyon tudok. Inkább az íróasztal melletti munkában, kiadványszerkesztésben éreztem otthon magamat. Ha olykor vidéki „kiszálláson” mégis előadást tartottam, utána mindig megállapítottam bánatosan, hogy ez nem sikerült igazán; aztán nekiültem, és megírtam cikknek az *Új Szántás* című folyóiratunkba. Egyszer írnom kellett egy vázlatot a szabadművelődési munka pedagógiai elveiről. Megtetszett a vezetőségnek, s úgy döntöttek, hogy kézikönyvet kell belőle szerkeszteni, egyúttal tankönyvnek a tanítóképzők számára, hogy ott erre a szabadművelődési munkára is előkészítsék a leendő tanítókat, hiszen a községekben szinte mindenütt a tanítók közül került ki a szabadművelődési ügyvezető. A kézikönyvbe én írtam az elméleti fejezeteket, a főosztály egyik osztályvezetője, Szathmáry-Lajos pedig a másik részét írta a gyakorlati kérdésekről, hogyan kell tanfolyamokat szervezni stb. Szathmáry Lajos egyébként Karácsony Sándor egyik legrégebbi tanítványa volt; Németh László *Égető Eszter* című regényében szerepel Szilágyi tanár úr, aki Hódmezővásárhelyen parasztkollégiumot szervez a tanyasi kisdíjak számára; ezt a figurát Szathmáry Lajosról mintázta az író. – 1948 elején még megjelenhetett ez a könyvecske, aztán a „fordulat éve” a mi területünkön is meghozta az átalakulást, erre a munkára is rátenyerelt a párt.

– Mi történt a Szabadművelődési Tanáccsal?

– Karácsony Sándort meghagyták elnöknek, mert az egész országban népszerű volt, egyelőre jó volt a neve cégérnek. De a munkatársait szelnek eresztették, és ténylegesen az új garnitúra intézte az ügyeket, közvetlen pártirányítással. Karácsony Sándor fura hasonlattal jellemezte a helyzetét: olyan ez, mint amikor a szultán öregszik, rangidős felesége is vénecske már, s nehezen megy a háztársi kötelességek teljesítése; akkor hoznak a háremből egy csinos fiatal pipit, aki felcukkolja a szultánt, de amikor már tettekre kerülne a sor, elrángatják a leányt, és a rangidős asszonyság kerül a helyébe. Nekem is ilyen kedvcsináló szerepet szánnak – mondta keserűen. Volt egy másik bizarr hasonlata is ennek a kultúrpolitikának a jellemzésére, a fazékember (lehet egyébként, hogy ez az ő fantáziájának a terméke volt). Keleti kényurak kedvtelése volt, hogy egy csecsemőt beleraknak egy fazékba, és ahogy növekszik, egész teste felveszi az edény formáját. Torz csökevény lesz belőle csak azért, hogy a fazékforma megmaradjon; ilyen az uniformizált népművelés.

– Ő már nem tudott hatni erre a korszakra?

– Egyáltalán nem. Ekkor már az „eszi, nem eszi, nem kap mást” elve érvényesült a népművelésben. S éppen az ellenkezőjét szajkózták annak, amit Karácsony egész életében tanított.

– S mi lett önnel?

– 1949 tavaszán tanár lettem a Szent István Gimnáziumban. De hadd jöjjön még az utóhang a szabadművelődés szétverésének a történetéhez. 1954-ben megint tudószanatóriumba kerültem, Budakeszin, és pár hétig az ágy-szomszédom volt Losonczy Géza, a Népművelési Minisztérium hajdani államtitkára. Rákosi börtönében szerezte a betegségét, Kádár börtönében halt meg – vagy ölték meg – pár év múlva. Roppant rokonszenves, csöndes, szerény embernek ismertem meg. Beszélgettünk erről–arról, az én életpályámról is. Mikor azt mondtam, hogy „amikor aztán *gleichschaltolták* a szabadművelődést, bennünket kivettek”, sértődötten kapta fel a fejét. A *gleichschaltolás* Göbbelsnek, Hitler propagandaminiszterének volt a kifejezése, a kulturális élet uniformizálására. „Hát a *gleichschaltolás* tán mégis túlzás!” Nincs sok különbség, mondtam; de hát ezen nem vesztünk össze. – Egyszer meg elmesélte, mennyire szégyelli, hogy mint népművelési államtitkárnak Bartók zenéje ellen kellett cikket írnia. Egyébként igazán művelt ember volt, a Népszava képzőművészeti kritikusa a háború előtt, de a zenéhez (saját bevallása szerint) nem konyított, botfüle volt. Mégis bele kellett szólnia hivatalból. Mondtam: nemcsak Bartókot kritizálta, hanem Karácsony Sándort is ő parentálta el végleg, és nyilvánította ellenségnek. „Én, mikor?” Bizony, 1950 elején, a *Népművelésben* az ő eszmefuttatása jelent meg *A népművelési munka új irányelvei* címmel, többek között arról, hogy a népművelésben két ellenségünk van, akiket fel kell számolni: az egyik a klerikális reakció, a másik a reakciós népi romantika, vagyis Karácsony Sándor és köre. „Erre nem emlékszem.” Felidéztem neki Anatole France novelláját, *A judeai helytartó*-t. Az öreg Pilátusról szól, aki egy hajdani kollegájával beszélget judeai emlékeiről; sok mindent felemliget, de egyáltalán nem emlékszik arra a Jézus nevű vándorprófétára, akit kollegája szerint ő feszítetett meg. Ezt a párhuzamot is túl erősnek találta szegény Losonczy.

– Mai szemmel nézve mi volt a szabadművelődési mozgalom legfontosabb eredménye?

– Ma már furcsán hangzik, de mi, akkori huszonévesek, minden rémsége ellenére felszabadításként éltük meg 1945-öt. Reméltük, hogy a régi feudálkapitalista társadalom helyébe valami újat, értékeset építhetünk. Azt hittük, végre szabad útjuk lesz azoknak a reformtörekvéseknek, amelyek a húszas, harmincas években próbáltak kibontakozni. 1945 és 1948 között például rengeteg népi kollégistát felhoztak vidékről, ennek is köszönhető, hogy Nagy Lászlóval, Sánta Ferencsel, sok mással gazdagabb lett a magyar irodalom. Sok minden megmozdult abban a két és fél évben. És sikerült közhangulattá tenni azt, hogy kell a kultúra. Ennek a hatása később is érezhető volt. Ahol jól működött a szabadművelődési felügyelő és a ta-

nács, ott csakugyan pezsgő kulturális élet folyt, a sok tartalmas rendezvénynek bizonyosan maradt hatása a lelkekben. A rákövetkező időszak sablonos programjairól pedig megérezték, hogy az már valami más dolog.

– Akkor tanárkodni kezdett.

– Igen, és mivel a latin iránt nem volt akkor kereslet, rövidesen átvedtettem orosztanárrá. De egyúttal fordítóvá is; ennek története van. Már két gyermekem volt, és tanárként jóval kevesebbet kerestem, mint mikor huszonöt évesen „országos méltóság” voltam. Miből lehetne megélni? – terjesztettük barátaink között, hogy gépelést vállalunk a feleségemmel. Volt egy barátom, szintén Karácsony Sándor köréből; alighogy Buchenwaldból hazakerült, megtanult oroszul, és fordítóként dolgozott. Ideadta egyik munkáját; mondta, nagyon gyorsan kellett dolgoznom, gépelés közben igazítsam is ki, ha pongyola mondatra találok. A kiigazításhoz azért sokszor meg kellett kérdeznem, mit is jelent szó szerint az orosz szöveg, így aztán sokszor jó megoldást találtam. Kiderült, hogy van érzékem az efféle munkához. Amellett még 1943-44-ben a mátraházi szanatóriumban összebarátkoztam egy bácskai szerb fiúval, s mivel a mi körünkben fontosnak tartottuk a szomszéd népekkel való ismerkedést, elkezdtem szerbül tanulni; így már eligazodtam a cirill ábécében, meg némi szláv szókinccset is felszedtem. Barátom felajánlotta, dolgozzunk most már rendszeresen együtt az ő fordításain, s közben megtanít oroszul. Egy nyári vakáció alatt annyit felszedtem, hogy 1949 őszén már jelentkezhettem orosz-tanárnak. S magam is kaptam már fordítási munkát a Szikra Kiadónál.

– Miket fordított?

– Főleg olyasmiket, mint a *Sztálin és a szovjet irodalom* című brosúra. Akadt azért érték is, Gorkij válogatott irodalmi tanulmányaiából is jó párat én fordítottam a Szikrának. Közben az Oktatásügyi Minisztériumból is kaptam pedagógiai szakcikkeket fordításra. 1951-ben megint rendetlenkedett a tudóm, és az orvosok eltanácsoltak a tanári pályáról. Bezupáltam a minisztérium orosz fordítócsoportjába. A szovjet kultúra legsötétebb korszaka volt ez, Sztálin utolsó éve; a pedagógiai szakirodalom is nyomasztó volt.

– Hogyan volt képes egy Karácsony-tanítvány sztálinista sajtótermékekkel tölteni az idejét?

– Nehezen, de nem volt más. Egyszer olyan ostoba cikk fordítását diktáltam a fejlett humorérzékű gépirónónak, hogy egyre harsányabban hahotázott, s végül úgy rázta a röhögés, hogy leesett a székről, be a gépasztal alá. Találkoztam azért érdekes írással is, de ez is komplikáció okozott. Országos vita folyt a *Szovjetszkaja Pedagogika* című vezető szakfolyóiratban a nevelés mivoltáról. Ebben egy vidéki egyetemi tanár arról értekezett, hogy a nevelés voltaképpen viszonyulás. Nocsak! Főnököm aztán csodálkozva mondta (mert általában jó fordítónak számítottam), hogy Ágoston elvtárs, a pedagógia professzora, aki kérte ezt a fordítást, azt mondta: a fordítást nem tartja hitelesnek. Felvilágosítottam, mi a baja Ágoston elvtárs-

nak: a koalíciós időkben mint debreceni gimnáziumi tanár ő is ott sündörgött Karácsony Sándor körül, ő is tudta tehát, milyen jellemző a *viszonyulás* fogalma az ő felfogására. – Végeredményben azonban igen hasznos indíttatás is kaptam ettől a robottól. Röstelltem ugyanis, hogy osztobaságokat terjesztünk a magyar pedagógusok között, egyedül az a lelkiismereti kibúvó kínálkozott, hogy legalább a nyelvérzéküket ne rontsam; igyekeztem az üres szövegeket is világosan, értelmesen megfogalmazni. Csakhogy miután hónapokon keresztül napi nyolc órában állandóan orosz szövegekkel volt dolgom, ijedtem vettem észre, hogy már én is kezdek orosz kifejezésekben gondolkodni, a magyar szavakat orosz mondatszerkezetekbe foglalni. Radikális kúrára volt szükség. Azzal próbálkoztam, hogy otthon minden este hangosan Ady-verseket olvasok. Nem csak én mondom, hogy bevált a módszer. Egyszer háromnapos munkaszünet volt, s három napon keresztül órák hosszat mondtam, mondtam Adyt. Akkor még minden fordításunkat lektorálták; egy-két hét múlva jön hozzám az egyik lektor, csodálkozó ábrázattal: „Dénes, máskor is jók a fordításaid, de ezt most valahogy direkt élvezet volt olvasni, olyan szép...”

– Miért éppen Adyt választotta?

– Azt hiszem, egész korosztályunkra, akik a 30-as évek végén cseperedtünk fel, jellemző, hogy József Attila volt a nagy költői élményünk; hozzám is ő állt legközelebb. De éreztem, hogy Ady nyelve gazdagabb, erőteljesebb, ilyen kúrára tehát hasznosabb. Az Ady-kúrát nem is hagytam abba. (Máig is tartom, már csak azért is, mert később, könyvtáros koromban is valamilyen formában mindig az volt a dolgom, hogy idegen nyelvi szövegek alapján fogalmazzak magyar szöveget.) Aztán lassan Ady világában is kezdtem eligazodni. És érdekelni kezdett, miből adódhat sorainak, strófáinak az ereje, hogy így ragadják az embert a prózai szöveg formás fogalmazása felé. Németh László nyomán rájöttem: a tagoló verselés teszi ezt. A szótagszám-beosztáshoz nem kötött, de nagyon határozott, a beszélt nyelv ritmusával azonos ritmus. 1979-ben írtam is Ady tagoló verseléséről egy tanulmányt az Irodalomtörténeti Közleményekbe. Bekerültem akkoriban egy akadémiai verstani munkabizottságba is, jó pár évig szakemberek társaságát élvezhettem. Négy éve (nem vagyok termékeny szerző) másik tanulmányom is jelent meg, Ady-nak ezúttal az időmértékes verseléséről, arról a sajátosságáról, hogy a többnyire jambikus verseibe következetesen, a strófáknak ugyanazon a helyén ereszkedő lejtésű sorokat illeszt, sőt némelyik trocheikus versében is megjelennek ugyanilyen szabályosan az ellenkező lejtésű, jambikus sorok. Kiderült: kilencszáz szabályos strófaszerkezetű verse van Adynak, és ennek pontosan a fele, négyszázötven vers ilyen „metrumváltó” jellegű.

– Menekült a versekhez?

– Nem menekülés volt ez, hanem véresen komoly munka, tanulás. Latintanárnak akármilyen nyelvű könyvet nyomnak a kezébe, valahogyan ki kell igazodnia benne; amikor aztán egy-egy ifjú könyvtáros-kolleginám

csudálkozva kérdezte, hogy voltaképpen hány nyelven beszélek, mindig azt mondtam: vénségemre magyarul szeretnék megtanulni. Mert hogy el ne felejtsem: pályám utolsó 30 évében a Széchényi Könyvtárban, közelebről a Könyvtártudományi és Módszertani Központban dolgoztam. Közben 1983-ban nyugdíjba mentem, de még tizenhat évet ráhúztam részmunkaidőben. Aztán rájöttem: hetvenhat éves vagyok, egyet-mást még szeretnék megcsinálni, ideje hozzákezdennem; így hát fájó szívvel otthagytam a könyvtárat. Most például Karácsony Sándor irathagyatékát rendezi a család, s abban segítetek, mint iratrendezésben járatos ember.

– Köteteket készít?

– Részben azt is. Karácsony Sándor tanítványainak a *Csókmei Kör* néven összeállt csoportja minden évben tart egy konferenciát, és mindig újra kiadjuk egy-egy könyvét. Ő rengeteget dolgozott, egész életében az országot járta, így aztán könyveinek a kézírata mindig az utolsó pillanatban, a könyvnap előtti héten készült el, rohammunkában szedték és korrigálták. Ezért a régebbi kiadások tele vannak értelemzavaró sajtóhibákkal. Arra specializálódtam, hogy az új kiadásokat megtisztítsam ezektől. Ehhez nagy segítséget adnak a hagyatékban található kéziratok. Néhány elgondolását egy életen keresztül csiszolta, ezt is a jegyzetein keresztül lehet nyomon követni. Meg azt is rekonstruálhatjuk, mikor merre járt az országban.

– Nem gondolt arra, hogy életrajzot ír mesteréről?

– Ahhoz rám nincs szükség. Kontra György barátomnak még 1992-ben jelent meg egy igen hasznos könyvecskéje, teljes áttekintés Karácsony Sándor életéről, munkásságáról. Most végzi az utolsó simításokat egy terjedelmesebb, elemző kötetben. Én már régebben is többször nekigyürköztem, hogy összeállítom Karácsony Sándor tömértelen folyóiratcikkének a bibliográfiáját, de mindig félbemaradt a munka; most, hogy már számítógéppel dolgozom, előbb-utóbb csak elkészül; 900 tételen túl tartok már. Verstanból is akadna még mondanivalóm. Persze, lassabban megy már a munka. De nem panaszkodom. Harmincöt éves korom óta járok ki Tahiba a telekre kertészkedni, minden nyáron úszkállok ott a Dunában, és azóta a tudómmal az égvilágon semmi bajom sincs. A szívem pár éve már jelezte, hogy ő is van; de ezt még el lehet viselni. Tudok dolgozni, ez a lényeg.

Sághy Erna

ÁTFORDÍTOTT PECSÉT ZÁGON BERTALAN EMLÉKÉRE

(1942. Zombor – 2001. Budapest)

Életét visszaadta..., eltávozott, elhunyt, meghalt. Tudjuk, hogy nem igaz. Mert elpusztult. A „kialkudott forradalom” darálója és a sorscsapások együtt végeztek vele.

Önéletrajz. Magyar Művelődési Intézet Évkönyve, 1993–1994.

Édesapja képzőművész pedagógus, Szigetvár város díszpolgára volt, édesanyja ugyancsak pedagógus, a hazai művelődési intézményhálózat egyik baranyai alapítója. Iskoláit Szigetváron, Pécsen és Szombathelyen végezte. 1965-ben szerzett népművelés-könyvtár szakon diplomát. 1965–1970-ig a Somogy Megyei Művelődési Központ munkatársa volt. Főiskolai és kaposvári éve alatt jobbra a vizuális kultúrával, képzőművészettel foglalkozott, fotózott, rajzolt, tervezett díszletet, színházi plakátot, könyvborítót, s vállalati reklámot. Grafikával számos egyéni és csoportos kiállításon szerepelt itthon és külföldön. 1970-ben került Budapestre, az akkori Népművelési Intézethez munkatársként, majd a Vizuális Művészeti Osztály csoportvezetője, illetve osztályvezető-helyettes lett. Vizuális kultúra oktatásával, ehhez kapcsolódó kiadványok (lapok, sorozatok) szerkesztésével foglalkozott. Fontosnak tartotta a két és többoldalú nemzetközi kapcsolatok kialakítását, konferenciák, alkotótelepek szervezését, a személyek, alkotóközösségek egymással való megismertetését, és az alkotások cseréjét.

Jómagam 1974 szeptemberétől dolgoztam a Népművelési Intézet Kutatási osztályán. A Vitányi Iván vezette cég életre szóló élmény volt, hiszen együtt dolgoztunk ott sokan, akik a szellemi és politikai élet mai teljes palettáján megtalálhatóak. **Zágon** (így emlegettük és **Bercinek** hívtuk) nem tartozott Vitányi Iván szűkebb, intézeti szellemi köréhez (az „óvodához”, ahogy a Lukács-iskola mintájára élceltek minket), ám többes számban mondhatom, hogy tiszteltük és értékeltük munkáját.

Közben hallgatott szociológiát, esztétikát, menedzselte az alternatív kultúrát művelő közösségeket.

Közelebről a Művelődési Minisztérium Vezetőképző és Továbbképző Intézetében ismertem meg. A Pozsgay Imre, Huszár Tibor és Bánlaky Pál által kitalált intézetben a reform kulturális kádereképzése folyt. Akkor jól ismert vagy később ismertté vált személyek és személyiségek voltak a hallgatók és előadók. Ott is mindenféle reformer előfordult. Az 1982/83. tanévben a „Művelődés-politikai vezető továbbképző tanfolyam” hallgatója volt.

Szakedolgozatát „A film, amatőr film társadalmi szerepe, funkciója és funkciózavarai” címmel írta. E dolgozatban az amatőr film társadalmi státuszát, sajátosságait elemezte, a közösség és az alkotók nézőpontjából. Bemutatta, hogy az amatőr film azért sajátos közlési forma, mert közvetlen kapcsolata van a közönséggel és a szereplőkkel. A tanulmány foglalkozott a klubmozgalommal, az amatőr filmes képzés módszereivel és a filmes animációval is.

1983 decemberében közéleti szerepet vállalt, s a vállalkozó típusú önkormányzati modell, az öngazgatási autonómia megteremtésén dolgozott.

Megkapta a társadalmi-közéleti feladatvállalás befívóját: 1983. december 1. – 1984. július 1. között az I. ker. Tanács VB elnökhelyettese, majd 1984. július 1. – 1990. szeptember között elnöke volt. A rászakadt munkát szívósan, tisztességesen végezte. Modernizált.

1990–1992. között a Kulturinnov igazgatói tanácsadója volt, valamint egy ingatlanforgalmazási, beruházási kft. vezetője.

Időközben én a Művelődési Minisztérium Vezetőképző és Továbbképző Intézetének igazgatóhelyettese lettem (pártonkívüliként). 1989-ben a céget átkényszerítették vállalattá, így született a Kulturinnov Kulturális Innovációs és Továbbképző Vállalat. Zágon nem mutatta, hogy miért és miként viselte meg a rendszerváltás. Állása nem volt. Az átalakult cég igazgatójaként teljesen természetes volt, hogy szerződéses állást kínáljak neki, amelyből két évi együtt dolgozás kerekedett. A zengzetes cím (igazgatói tanácsadó) tartalmilag is igaz volt ugyan, ám nem lelta a helyét. Szótlan volt. Tartózkodó. Szorongó. Úgy éreztem, hogy úgy érzi: segítenek rajta, és neki produkálnia kellene valamit. Sohase beszéltünk erről, de lelkiileg közel kerülünk. Az épülettel, a vári kapcsolatokkal összefüggő ügyeket intézett; Lilliput vasutat terveztünk; szervezeti és működési szabályzat mintákat elemezt. Segített mindenben, amire nem volt munkatárs. Ez volt az a korszak, amikor a cég vállalkozói megélhetéséért küzdöttünk. A szívós és máig ható, tervezett munka mellett belekaptunk mindenbe, amivel tisztességesen pénzt lehetett keresni. Egyik rendezvényünk támogatását egy cég úgy vállalta, hogy a terméke ismertetőjét a meghívóval postázzuk; a jelentkezési címhez üssük a mi pecsétünket, és az így szerzett megrendelők után majd százalékot fizet. Örök emlék, ahogy a titkárságon Zágon szótlánul pecsételi a több száz szórólapot. Egyetlen jelentkező volt: a közművelődés nagy

öregjének, Harsányi Istvánnak a felesége, a telefonon is határozott Lenke néni. Őt érdekelte az ajánlat. Telefonálását azzal zárta: „Na, szóval csak azt akartam mondani, hogy átfordítva volt ráítve a pecsét...” Bizony, a tartalék példányokon is fejfelé. Ez a sokszor kacagva emlegetett történet bizony megrázott. Világossá vált, hogy Zágon széklábat farag, és sok-sok értelmes emberrel együtt, méltánytalanul nem találja a helyét. A társadalom nevében intézkedők nem találják az ő helyüket. A mi helyiinket? Megvan a cetli, mert megnyugtató volt a beszélgetés.

Zágon 91.12.11.

1. F & P Kft. jön létre; ügyv. ig. ép. ip. kivitelezés; belső berendezések; főváll.; iroda hely átal.
2. Várgondnokságban szerepet vállal.

A Kulturinnoból Magyar Kultúra Alapítvány lett. Kiállításokat is szerveztünk. 1996.09.09. – 09.22.: Zágon Zsófia emlékezetesen szép, nemezképek kiállítása. Jó megjelenésű, lassan kisimuló idegzettű szülőkkel sűrög-

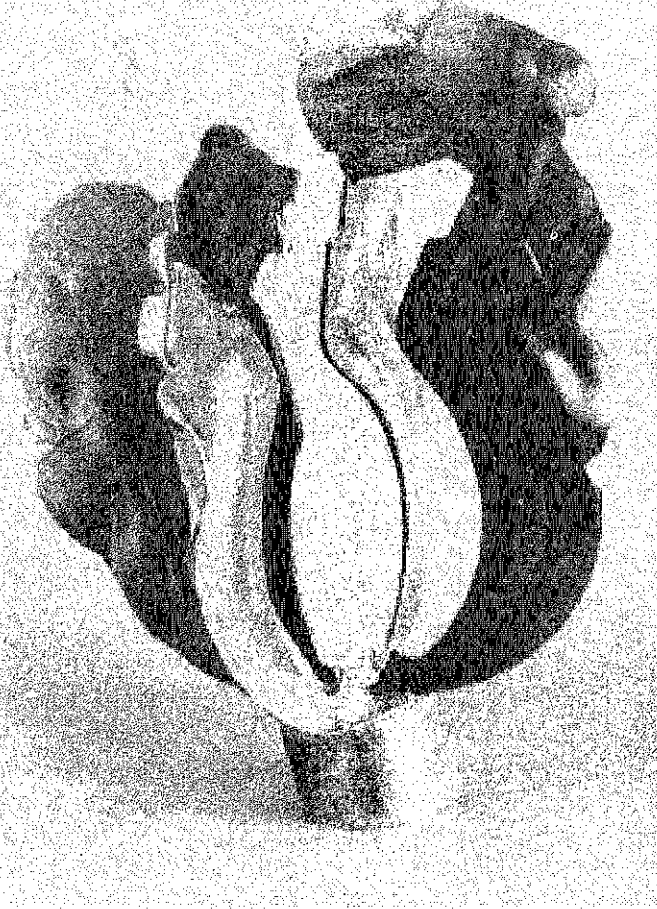
tünk a megnyitón. A lebontás után éppen telefonálni akartam, meggratulálni a családot. Munkatársam nem hívta őket, közölte Zsófia tragikus halálát.

1992-ben visszacsábították régi tetthelyére (többszöri korábbi kísérlet után), hol feladata a két évig erkölcsi, jogi és anyagi bizonytalanságban lévő Népi Iparművészeti Tanács intézetéhez történő integrálásból adódó újraélesztése lett. Az Intézet Népi Iparművészeti Osztályának vezetője.

Az átfordult pecsétéhez már csak a következő sorscsapás kellett. Íme, hozzájárult a tudomány fejlődéséhez: lehet elemezni, hogy a csontráknak mennyiben oka a társadalmi gyűrás és a családi tragédia.

Megnyugtató jelenségként emlékszem rá; bíztam benne; tiszteltem; szorongva gondoltam sorsára. Már semmit se tehet, tehát nyugszik békében. Mi még nem nyugszunk, és eltűnődünk, lehetne-e netán megmenteni egymást?

Dr. Koncz Gábor

VÉGSŐ BÚCSÚ TAKÁCS GYULÁTÓL*

Kedves Gyászoló Család! Tisztelt Gyászoló Gyülekezet!

Azok nevében búcsúzom kedves munkatársunktól, Takács Gyulától, akik kilenc esztendőn keresztül, gyakorlatilag a Magyar Művelődési Intézet megszületése óta együtt dolgoztak Vele. Együtt jártuk a maradék Magyarország és a Kárpát-medence magyar közművelődésének központjait és végvárait, együtt szerveztük és bonyolítottuk az Intézet népművészeti és amatőr művészeti táborait, kiállításait, együtt cipeltük a kiállítási tárgyakat és a könyvcsomagokat, együtt izgultunk a közép-európai határokon, ha számítógépeket, szobrokat, festményeket, könyvcsomagokat vittünk a kisebbségben élő magyar közösségeknek.

Mert Takács Gyula nem csupán a Magyar Művelődési Intézet pontos és megbízható gépkocsivezetője volt, hanem munkatársunk is. Társunk tehát a munkában, fizikai és szellemi értelemben egyaránt.

Kedves Gyula! Korán és hirtelen hagytál itt bennünket, s mi megszorodott szívvel állunk virágokkal díszített ravatalodnál, ahová szerető családod és rokonságod tagjain, hazai munkatársaidon kívül erdélyi barátaid is elküldték koszorújukat. Összeszorul a szívünk, mert itt kell végérvényesen rádöbbszünk arra, hogy nem viszel már bennünket autópályákon és kátyús terelőutakon, nem bízhatjuk többé magunkat pontos tájékozódásodra,

műszaki tudásodra, megbízható lelkiismeretedre.

Kedves Gyula! Te immár a mennyei autópályákon vezeted mikrobuszodat, a Tejúton, Csaba Királyfi csillagösvényén kanyarogsz, ott előző óvatosan a Göncölszekeket, s féltőn rádudálsz a Fiastyúkra, hogy el ne gázold a csibéit. Mi pedig ideleln szegényebbek lettünk egy jó munkatárssal, egy kedves baráttal. De megőrünk jó emlékezetünkben, amíg csak élünk. Mert mi már nem utazhatunk úgy Kecskemétre, Békéscsabára, Balatonalmádiba vagy Tályára; sem Újvidékre, Érsekújvárra, Válaszútra, Kovásznára vagy a Gyimesekbe; sem pedig Francia- vagy Spanyolországba, netán Belgiumba; nem autózhatunk tehát Európa, de különösen a Kárpát-medence egyetlen szögletébe sem úgy, hogy ne gondoljunk arra, ne mondogassuk majd egymásnak: itt szokott Gyula befordulni, itt szokott Gyula megállni, itt szokott tankolni.

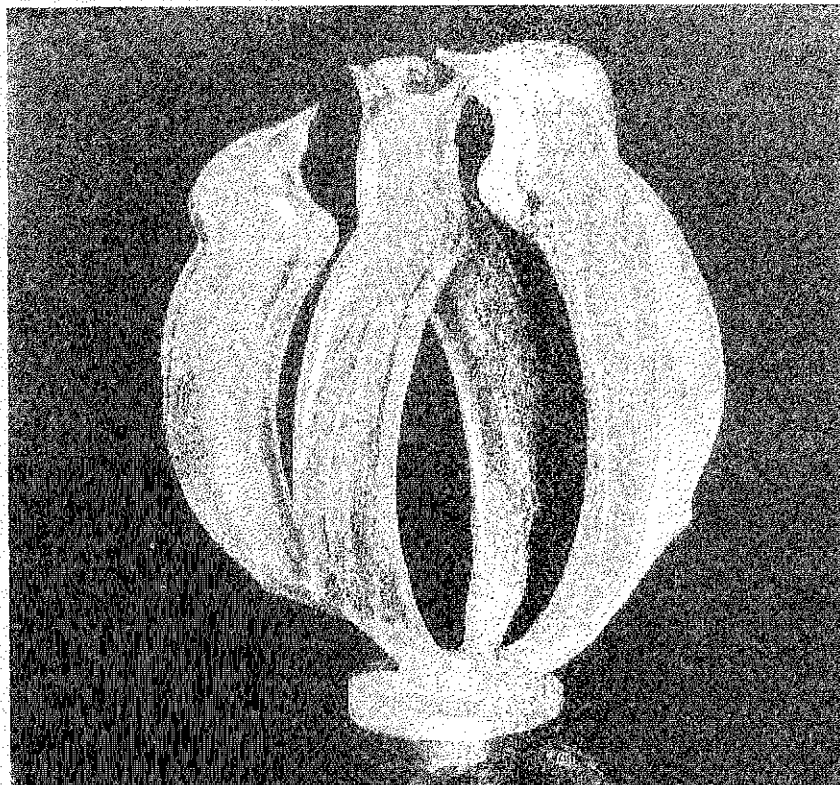
Mert olyan barátot és munkatársat, mint amilyen Te voltál, nem lehet elfelejteni. Őrizzük emlékedet, emlékezzünk szavaidra, gesztusaidra.

Neked pedig azt kívánjuk, áldjon meg Téged a Magyarok Istene! Nyugodjál békében!

Halász Péter

---

*Elhangzott 2001. május 26-án, a Kőbányai Új Köztemető Ravatalozójában, Takács Gyulának, a Magyar Művelődési Intézet gépkocsivezetőjének temetésén.

A POLITIKUS KÓS KÁROLY PÉLDÁJA

Azt hiszem, van valami jelképes erejű abban, hogy négy esztendeje az élőlánc Tökés László parókiája körül Kós Károly szülővárosában, Temesvárott, születése napján, december 16-án adta meg a jelt a különböző nyelvű, de akkor még néma tömegnek az embertelen hatalommal való szembeszegüléshez, az új korszak kezdetét jelentő felkeléshez. S mert az új korszak merőben új helyzetet teremtett az előzőhöz viszonyítva, tanulságos felidéznünk e századi történelmünkéből egy szintén gyökeresen új korszak kezdetét, amelyben a politikus Kós Károly ereje teljében, pályája csúcán álló művészként válaszolt kora kihívására: mozzgatója, vezetője, programadója lesz a kisebbségi sorba került romániai magyarságnak.

Születésének száztíz éves évfordulója megkésett tiszteltetés is egyben, hiszen tíz esztendeje a készülődő centenáriumi ünnepeket letiltotta a hatalom, évekig még a nevét sem volt szabad leírni. Még haló porában is félték tőle, szellemétől, példaértékű munkásságától. Hiszen nagyobb közösségünknek, a határok átrajzolása következtében magára maradt nemzeti közösségünknek vált szervezőjévé.

1918 karácsonyára hazautazik Kós Károly Sztánára családjához. A december 24-én először megjelenő kolozsvári napilap, a Keleti Újság szalagcíme fogadta a bevonuló román királyi hadsereget: „Fehér zászlókkal állunk előtted ismeretlen végzet.” Az új lapból élelmes üzletemberek és jótollú újságírók rövidesen nagy hatású országos napilapot szerveznek, amely a radikális polgári értelmiség szócsöve lesz. A szerkesztőségbe Szentimrei Jenő hívja meg, s rövidesen egyik hangadóijává válik a passzív ellenállást bíráló táborának. Különösen az 1920. június 4-én aláírt trianoni békeszerződés után egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy a konzervatív politikusok meghirdette passzív rezisztencia az új államhatalommal szemben egyet jelent a tétlenséggel, az elsorvadással, hiszen az élet igenis megy tovább, alkalmazkodni kell az új helyzethez, be kell kapcsolódni Románia politikai életébe, a békés építő munka a romániai magyarság megmaradásának egyetlen járható útja.

A szerkesztőségi viták és baráti beszélgetések eredménye az 1921. január 23-án megjelent *Kiáltó Szó. A magyarság útja. A politikai aktivitás rendszere* című röpirat, amelyet Paál Árpáddal és Zágoni Istvánnal közösen írt. „Elég a passzivitásból... Kiáltom a jelszót: építenünk kell, szervezkedjünk át a munkára. Kiáltom a célt: a magyarság nemzeti autonómiája.” Ma, jó hetven esztendő múltán is időszerű e program, Marosvásárhelyen a Szövetségi Küldöttek Tanácsán megfogalmazott nemzetiségi törvénytervezet idén novemberben legfennebb annyit finomított rajta, hogy a három szintű: a személyi, az öngazgatási és területi autonómia eszköz kell legyen nemzeti közösségünk identitásának megőrzéséhez.

Nemcsak elméletben, de gyakorlatban, a pártszervezés fáradtságos munkáját is vállalva szervezi meg Kós Károly még 1921-ben a kalotaszegi magyarságot, létrehozza az Erdélyi Néppártot, amely az időközben megszerveződött Nemzeti Párttal 1922 decemberében egyesült, s az Országos Magyar Párt vezetőségében még helyet kapott Kós, Paál és Zágoni is. A lényegesen nagyobb gazdasági erővel rendelkező, a birtokosok és az egyházak támogatását is élvező konzervatív irányzat viszont fokozatosan elszigeteltte őket, s az 1924-es brassói nagygyűlésen végleg kibukattak a néppártiakat a vezetőségből.

Ekkor az örökmozgó, tevékeny Kós új területet talál szervező, közösségépítő tehetségének: létrehozza az Erdélyi Szépműves Céhét még 1924-ben, amely nemcsak könyvkiadó lett, de a két év múlva Marosvécsen megalakult Helikon írói társasággal s a megjelenő Erdélyi Helikon című lappal a romániai magyarságnak legfontosabb kulturális intézményévé vált a két világháború közötti korszakban.

Miután 1944-ben a front áthaladásakor nádasi garázda elemek feldúlták és kifosztották sztánai otthonát, családjával Kolozsvárra húzódott. Október 23-án a Magyar Dolgozók Szövetségének alakuló gyűlésén elnöki megnyitó beszédében újra hitet tett demokratikus elvei mellett, s mert erre volt a legnagyobb szükség, ismét részt vállalt a politikai életben, a Magyar Népi Szövetség országos vezetőségében tevékenykedve a demokratikus kibontakozásért. 1946–48 között képviselőseget is vállalt a parlamentben. Aztán visszavonult, előbb a kolozsvári magyar mezőgazdasági akadémia katedrájára, majd 1952-ben nyugdíjba ment. A harmadik újrakezdés nem fért bele hosszú munkás életébe. Ez már a mi nemzedékünk dolga.

Vajon meg kell-e még érnünk egy újabb, egy igazi kezdést?

Vagy minden nemzedéknek meg kell vívnia a maga szélmalom-harcát?

HATÁRHELYZETBEN A HAGYOMÁNYOS ERDÉLYI FALUKÉP

Vegyük sorjában: miért van határhelyzet?

Valószínűleg a (volt) szocialista rendszer, a (lejárt) faluromboló elképzelések és a (pillanatnyi) posztoszocialista állapot egyformán ludas a dologban.

Lényeges szempont: „hála” az előbbieknél, 1992-ben léteztek még – ha sok helyen lerobbant állapotban is – hagyományos erdélyi falukép.

Szükséges-e, szabad-e, lehet-e a faluképfelbomlás folyamatába belenyúlni, vagy (ha kissé megkéséttnek is, de) természetesnek elfogadni, és megpróbálni itt-ott kiigazítani, a józan ész és a jó ízlés határain belül.

Am ha meg kell akadályozni a hagyományos faluképfelbomlást, lehet-e hatékony védelmi rendszert kialakítani? Fontos, hogy ki, milyen anyagi fedezettel és mit cselekszik ma Erdélyben és (esetleg) mindenütt, ahol magyarok is élnek, ahhoz, hogy egy jellegzetes világ – az erdélyi magyar falusi környezet – ne tűnjön el végérvényesen és nyomtalanul a föld színéről.

Miért van határhelyzet?

A mezőgazdaság „szocialista” átalakításával megszűnt a föld magántulajdona, ami a falu társadalmi rétegződését meghatározta és (így) a hagyományos faluképet is. Az egésznapos munkaidő, a nehéz fizikai munka, az utak tragikus állapota, a lakások alacsony kényelmi szintje és a létminimum alatti jövedelem elkergette faluról az alkalmazkodni tudó munkaerőt. Otthon jórészt azok maradtak, akik fiatalemberként még a 40-es, 50-es években a saját földjeiken dolgoztak. Ezek az emberek ma túl vannak a hatvanon, és maradék erejük teljes bedobásával dolgoznak (kaszával és kapával) egyre kétségbeesettebben a (részben) visszakapott földjeiken.

Az erőltetett (külterjes) szocialista iparosítás túl hirtelen szippantotta fel a falusi munkaerőt. Erőszakos modernizálás zajlott; Romániában a városok lakosságának 60–65%-a első generációs.

A városra kerülőktől minimális bérért nem túl megfizetett munkát kértek, leszoktatva őket a kemény munkáról; világos, hogy (legalábbis egyelőre) nem akarnak viszsza menni a kasza, kapa mellé.

Előregedett a falu, lakóikkal együtt vénültek a házak is; persze épült új ház is, ha nem is mindenütt.

Ki ruházott be 1989 előtt?

– A téveszek vezetősége, az új „falusi arisztokrácia”; ők a jól élő hatalom helyi képviselői, számuk nem túl jelentős;

– a (viszonylag) jól kereső ingázók; többen vagy kevesebben vannak, attól függően, hogy milyen messze laknak munkahelyeiktől, és hogy a vállalatok (relatív) mennyire mentek jól;

– a talpraesett magánosok (mesteremberek, mészerek,

juhászok); kis csoport, sokszor teljesen hiányoznak a faluképből;

– az állam; protekciós falvakban például iskolák, lakások, kultúrotthonok, orvosi rendelők épültek állami alapból.

Az utolsó 40 év beruházásai nem használtak a hagyományos faluképhez:

– az állami épületek tudatosan sablonosak, gyakran országos típusú szerinti készültek; semmi közülük a népi építészethez, kimondott céljuk a kisközösségek rombolása, a hagyományok felszámolása;

– a hivatalos (40 éven át tartó) propaganda országos szintű egységesítést szorgalmazott. Nem nagyon volt – legalábbis szervezett formában – ellenpropaganda, jó ízlésre való nevelés;

– a tisztelt kivételek az egyházak és szolgálók voltak, (szerencsére) gyakran igen hatékonyak;

– miután nyilvánosságra került a feláldozandó falvak lajstromja, szinte senki sem költött még állagmegóvásra sem, legkevesebb az öregházak gyakran munkaképtelen lakói;

– a sablonos állami beruházások a községközpontokat érintették, a falurombolási tervek pedig a hozzájuk tartozó falvakat; és mert a falurombolásra igazán nem került sor, szinte érintetlenül maradt a hagyományos falukép.

A jelenlegi állapotot az egyhelyben topogás jellemzi, nem ruház be (szinte) senki; aki ma falun boldogul, a földre koncentrálni és a régi istállókat igyekszik benépesíteni. A sokszázéves módon megművelt föld két év alatt nem tette gazdaggá gazdáit. Lassan kerülnek majd állatok is, gépek is, (fiatalabb) emberek is, és akkor (a közeljövőben):

– lebontják majd az elavult, korábban karban nem tartott régi házakat és újakat építenek; a zömében fa vagy vályogházak megtartására nem lesz igény;

– a bontási illetve építési engedélyt kiadó helyi önkormányzatoknál (ha egyáltalán megkeresik őket) nincs szakember, vagy ha van, akkor falufejlesztő kultúrája a „Megéneklünk, Románia” fesztivál rossz amatőr szintjén rekedt meg;

– hozzáértő népi építészeti hagyományokat ismerő tervezők kevesen vannak, megszervezett falusi környezetre nincs sem igény, sem pénz, sem szakember.

Végső soron:

– van még Erdélyben hagyományos falukép is, népi építészeti emlék is szép számban;

– vannak 100–150 éves régi épületek, nagyon jó állapotban;

– sok helyen a falu rétegződése alig változott a közép-kor vége óta.

De a falu egy újabb erőszakos modernizáció előtt áll, és először az épületeket áldozzák majd fel.

Szükséges-e, szabad-e, lehet-e a faluképrombolás folyamatába belenyúlni?

Mielőtt a kérdéseket részleteikben elemeznénk, vessünk egy pillantást az erdélyi falvak etnikai összetételére.

Az erdélyi falvak:

- egy nyelvet beszélő falvak,
- több nyelvet beszélő vegyes falvak,
- román anyanyelvűek,
- magyar anyanyelvűek,
- német anyanyelvűek.

Ehhez csak annyi megjegyzést fűznénk, hogy a teljes egynyelvűség magyar és német anyanyelvű falvakban ritka, de néhány (más nyelvet beszélő) család jelenléte nem igazán meghatározó jellegű.

A magyar anyanyelvű lakosságra vonatkoztatva több lényeges szempontot kell rögzíteni, melyek alapján különböző szituációkat teremtenek.

A magyar anyanyelvű falusi környezet lehet:

- magyar többségű környezet magyar többségű megyében,
- magyar többségű környezet nem magyar többségű megyében,
- nem magyar többségű környezet nem magyar többségű megyében,
- teljesen magyar anyanyelvű falvak,
- magyar többségű vegyes falvak,
- nem magyar többségű vegyes falvak.

Magyar többségű környezetben:

- a magyar többségű megyék (Hargita, Kovászna) helyi (és megyei szintű) önkormányzatai egyre nagyobb autonómiával rendelkeznek, a beolvadás veszélye (egyelőre) nem fenyeget;

- a helyi önkormányzatok kiáll(hat)nak a hagyományos falukép megmentésének igaz ügye mellett;

- a nem magyar többségű megyékben a nagyobb magyar közösségek (például Kalotaszeg, Kolozs és Szilágy megyében, Székelyföld egy része, Maros megyében) már nehezebb helyzetben vannak. Lényeges kérdés, hogy a községi önkormányzat magyar többségű-e vagy sem: a még nagyon erős, megyei szintű befolyás ritka esetben támogatja a hagyományos (magyar) falukép megmaradását;

- külön fejezetet képeznek a moldvai csángók; bár magyar többségű (gyakran) a közvetlen környezet, specifikusak a moldvai csángó hagyományos falukép megmentésének gondjai.

Nem magyar többségű környezetben:

- a magyar többségű (akár színmagyar) falvakkal (Gyantával például) komoly gondok merülnek fel: a beolvadás veszélye közvetlenül fennáll, a kivándorló magyarok helyét gyakran nem magyarok foglalják el; természetesen a helyi (községi) önkormányzat nem magyar többségű, a hatóságokkal többnyire gond az érintkezés;

- nem magyar többségű falvak (általában) már nem magyar hagyományos faluképet őriznek, ilyen esetben jellegzetes (magyar) tájházak megmentése lehet a cél.

Térjünk most vissza a feltett kérdésekre:

Szükséges-e a faluképrombolás folyamatába belenyúlni?

Természetesen igen, mert túl az általánosan elfogadott motiváción (például, hogy a társadalom mezőgazdasági munkával foglalkozó jelentős részének ez adja az identitását), létfontosságú az, hogy a még mindig birodalmi ambícióktól fűtött asszimilatív jellegű környezetben az egész magyar kisebbségnek erősíteni kell az identitását, és meg kell akadályozni, hogy a pótolhatatlan, hagyományos magyar paraszti kultúra jellegzetességeit őrző művészi értékek veszendőbe menjenek.

Szabad-e a faluképrombolásba belenyúlni?

Igen, mert:

- a falunak természetesen modernizálnia kell („a paraszt is ember”), és szüksége van fürdőszobára, melegvízre, gázra, több napfényre és levegőre a házban, mindarra, amiből egy tájház (általában) semmit sem nyújt;

- az embereket egyéni szabadságukban korlátozni nem szabad;

- nem lehet indián rezervátumot kreálni az erdélyi (magyar) falvakból;

- a nagypéteri, lenini, kizárólag tiltó törvénykezés módszereit nem kellene átmenteni a hagyományos erdélyi falukép-megmentéshez (mint például: szigorúan tilos egy régi házat lebontani, egy új utcát vágni...)

- Lehet-e a faluképrombolásba belenyúlni?

A kérdést két oldalról világítanám meg:

a) lehet-e az élő tájházat, a hagyományos faluképet átmenteni, avagy a skanzenek, a halott műemlékek, esetleg a rezervátumok felállítása a megoldás;

b) rendelkezünk-e megfelelő erkölcsi, szellemi és anyagi tőkével, hogy megvalósítsuk, amit jónak látunk?

Az első kérdéscsoporthoz tartozik többek között:

- lehet-e részmegoldásokban gondolkodni, például itt-ott tájházakat rendbehozni és múzeumnak használni, vagy néhány jellegzetes falut kijelölni, azokat konzerválni lakosai segítségével, a többit pedig sorsukra hagyni?

- hol a határ, meddig mehet el a falufejlesztés, revitalizáció, hogy ne rontsa a hagyományos faluképet, vagy a modernizálás, hogy ne tegye tönkre a tájházat?

- ki lehet-e tudatosan alakítani a modern igényeknek megfelelő falusi házat, lehetnek-e modern tájházak? Építések tervezhetnek-e tájegységekre jellemző – stilizált – népi építészeti elemeket felhasználó épületeket? Jó ez vagy rossz, de népi építészetnek már nem népi építészet;

- tervek talán készülhetnek, kérdés az, hogy használni fogja-e őket valaki? Ezeknek a terveknek nagyon figyelembe kéne venniük a létező anyagokat, jórészt egyedi megoldásokat találni; vajon ki rendel manapság falu helyen építészettől épületet?

A második kérdéscsoportoz tartoznak:

- egyáltalán kell-e központi irányítás, országos szintű, hosszú
- távú elképzelés a hagyományos falukép megmentéséhez, vagy elég csak a helyi (alulról jövő) kezdeményezés?
- mi legyen a szakembergárda álláspontja: adjon ki „faluképmegmentő chartát” általános elvekkel, vagy vegyen részt periódusonként önkormányzati értekezleteken, ahol véleményezze a terveket?
- a helyi önkormányzatok képviselőit hogyan lehet tovább képezni? Van-e arra mód, hogy a községi polgármestert és tanácsosait falufejlesztési ügyekben kellő mértékben felvilágosítsuk?
- lehetséges-e együttműködés a hivatalos (szak)hatóságokkal a magyar falukép, illetve a közös falukép ügyében?
- létezhet-e (legalábbis egyelőre) együttműködés a hivatalos állami (nem szak-) hatóságokkal?

Hatékony védelmi rendszer kialakítása a hagyományos falusi környezet megmentésére.

Ki vállalja fel az igaz ügyet? Nézzük csak:

- az egyházak, mert (valamikor) mindent jól csináltak és hallgat rájuk a falu népe?
  - az RMDSZ, mert ő a romániai magyar társadalom érdekképviselői szövetsége?
  - a tudományos vagy kulturális szervezetek (például EME, EMKE, EKE, EMT), mert a szakemberek itt tevékenykednek?
  - az ECOVAST, mert nemzetközi szak fórum?
  - a romániai magyar falufejlesztési társaság, mert „főállásban” foglalkozna a dolgokkal?
- Valószínűleg az utolsó variáns az igazi, csak hogy ilyen

társaság még nincs. Életre kell hívni!

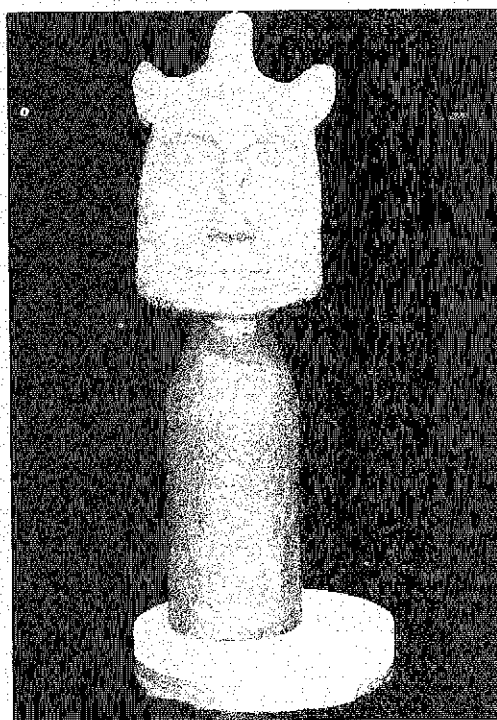
Mitől lesz (lehet) hatékony a rendszer?

- Ha igény van rá. Ha a romániai magyar kisebbségnek fontos a dolog. (Mit tehetünk, hogy a fontosságát tudatosítsuk?)
- Ha, akik bedolgoznak, értenek hozzá! Mondjam azt, hogy nincs ma profi falufejlesztő Romániában? Valószínűleg megsérteném azokat, akik rendelkeznek ilyen irányú ismeretekkel. De a tény csak tény marad: szakembert kell képezni, sokat.
- Ha az indulásnál nagyobb segítséget kapnak a bedolgozók, mert (sajnos) a régi rend egyik főbűne a kezdeményező kedv kiötlése volt.
- Ha a segítséget átgondoltan, hozzáértéssel adják. Erkölcseikben, szellemikben és anyagiakban egyaránt; fontos a segítség a szervezési kérdésekben; a prioritások felállításánál, a hosszú távú, átfogó programok kidolgozásánál, a szakembergondok enyhítésénél és a népnevelő programok kialakításánál.

Lényeges: egy nemcsak erdélyi magyar gond megoldását nem szabad csak erdélyi magyarokra hagyni, jelenlegi állapotukban nem tudnak a kihívásra érdemben válaszolni!

A falu problematikáját az anyaországban régóta és nővösen kutatják. Gazdag tapasztalatuk átsegíthetne bennünket Erdélyben az indulás megannyi buktatóján.

Véleményem szerint nem csupán anyagiakkal, sok-sok dolgot be lehet indítani és fenn lehet tartani, csak lenne már a hagyományos erdélyi falukép megmentése is össz-magyar ügy.

A IX. ORSZÁGOS DIÁKSZÍNJÁTSZÓ FESZTIVÁL CSÍKSZEREDÁBAN*

A IX. Országos Diákszínjátzó Fesztivál (ODIF) főszervezője ez évben a csíkszeredai Hargita Megyei Kulturális Központ volt, anyagi támogatója pedig Hargita Megye Önkormányzata. Balog László, a Megyei Kulturális Központ igazgatója – megnyitóbeszédében elmondott szavai – szerint a rendezvényt kapcsolatosan két tábor alakult ki. Az egyik szerint a fesztivál legyen seregszemle, míg a másik tábor a szakmaiságot tartja fontosabbnak. A kilencedik alkalom ez utóbbira teszi a hangsúlyt, minél jobb feltételeit megteremtve a fesztiválnak. (A fesztivál 2001. évi költségvetése a duplája az előző évinek.)

2001. április 17-től április 22-ig tizenegy csapat mutatta be előadását verseny keretében, két előadás pedig versenyen kívül szerepelt. Az ODIF-nak eddig ilyen rangos szakmai zsűrije, mint az idén, egy alkalommal sem volt. A héttagú, színházi szaktekintélyekből álló zsűri elnöke Lohinszky Loránd érdemes művész, UNITER-életműdíjas professzor, zsűritagok: Balog László a HMKK igazgatója, magyartanár; Balázs Éva színművész, egyetemi tanár; Csíky Csengele színművész, drámapedagógus; Farkas Ibolya színművész, egyetemi tanár; Kozma Attila színművész, és a diákok részéről egy-egy képviselő. A rendezvény szakmai fővédnöke Béres András egyetemi rektor, színházigazgató, társadalmi fővédnök Zsombori Vilmos, Hargita Megye Önkormányzata elnöke.

Lohinszky Loránd: A diákszínjátzásnak nagy tradíciója van, hiszen már a 16. századtól adataink vannak erről. A szerzetesrendek mellett mindig iskolák is működtek, mert hát királyaink éppen azért hívták be az országba ezeket a szerzetesrendeket, hogy oktassák a fiatalságot. És az oktatás mellett mindig törvényszerűen kialakultak a diákszínjátzó csoportok. Jó, hogy a tematika az hosszú ideig vallásos volt, és csak vallásos volt, de aztán később világi problémákat is beiktattak a műsorba. A diákszínjátzás a 19. században is működött, és én azt hiszem, hogy a közelmúlt dőcögését az elmúlt ötven szörnyeteg évnek köszönhetjük, mikor, ugye, az egész világunkat a feje tetejére forgatták. Ötven év kiesett az életünkéből, és most ott kell folytatnunk, ahol annak idején a háború végén abbamaradt, vagy pedig előről kell kezdeni... S talán ez utóbbi a jobb. Előről kezdeni – most. Az újjászervezését mindennek – a színháznak is, a diákszínjátzásnak is...

Farkas Ibolya: Rendkívül fontosnak tartom az erdélyi magyar diákszínjátzást, és rendkívül hasznosnak látom. Távlatait, jövőjét illetően bízom abban, hogy célba ér, tovább fog létezni és élni. Ugyanúgy létezni és élni fog, mint ahogy a színház sem fog soha megszűnni, mert egy örök formája az ember önkifejező készségének. Az embe-

rek többsége szeretné magát megmutatni, és gondolom, a diákszínjátzásnak egyik legfontosabb összetevője az önkifejezés. Hogy bizonyos diákok, akik ezt szeretik csinálni, akik erre alkalmasak, akik itt jól érzik magukat, a diákszínjátzás keretei között megtalálják azt az önkifejezési lehetőséget, amit talán másutt nem tudnának a maguk számára megteremtteni... A diákszínjátzás és a profi színjátzás között óriási különbségek vannak. Mint a meiseni porcelán és korondi bokály között. Amíg a diákszínjátzás egyik legfontosabb összetevője az önkifejezési forma, a profi színjátzásnak a céljai egészen másfélék, hiszen ez egy alkotóművészet, ez már egy kiteljesedett összegezése rengeteg felhalmozódott tudásnak a művészetek terén, és elsődleges célja: nyújtani valamit a közönségnek, élményt nyújtani a közönségnek. A különbség itt van. Véleményem szerint a diákszínjátzók elsősorban nem azért állnak össze és dolgoznak együtt, hogy élményben részesítsék közönségüket, hanem számukra élmény, hogy együtt lehetnek.

A fesztivál megújított koncepcióját a Csíki Játékszín fiatal művésznője, Csíky Csengele dolgozta ki. Így vált lehetővé, hogy Csíkszereda egy szakmailag is értékelhető, minőségi fesztivált rendezzen. Az ODIF versenye két próbából áll: egy kötelezőből, amelyen adott szövegen mérheti a zsűri a rendezés, előadás és improvizáció színvonalát, és egy csak időhatár által megszabott szabadon választott előadásból. A kötelező feladat egy előzően elküldött szöveg színpadra állítása. A tizenöt perccs jelenet kezelése teljesen a diákok fantáziájára van bízva, hogy az önmagában semleges, párbeszédű szövegből színpadi mű kerekedjen. A diákcsoportok delegált tagjai Kovács Levente, a Szentgyörgyi István Színművészeti Egyetem dékánja vezetésével műhelymunkákon vesznek részt, és az itt elkészített előadást a fesztivál utolsó napján bemutatják a közönségnek. Az idei Országos Diákszínjátzó Fesztivál már-már a színművészeti főiskolák, egyetemek nulladik évének számít.

Farkas Ibolya: A fesztiválon a diákok abba kóstolhatnak bele, amit mi a színművészeti egyetemen a felvételi-re való felkészülés időszakában (de első éven aztán hangsúlyozottan) velük tovább végzünk. Önmaguk megkeresése, személyiségük kifejlesztése, a fantáziájuk tágitása, a nyitottságra való ránevelés, tapasztalatok, élmények gyűjtése, műveltségük fejlesztése... Amit most a diákszínjátzók elkezdtek, az a színművészeti egyetem első évében folytatódik. Valóban nevezhető nulladik évnek.

Balázs Éva: A színművészeti egyetem négy évfolyamának nagyjából hetven százaléka diákszínjátzó csoportból került ki. Számos város megmozdult az elmúlt tíz esztendőben, ahogy megteremtődött a lehetőség a diák-

*Az írás a Hargita Népe, a Romániai Magyar Szó és a Krónika című lapokban megjelent írások felhasználásával készült.

színházi mozgalom kiteljesedésére. Meggyőződésem, hogy ezek a gyerekek, ha színészek lesznek, nem 60-70 embernek fogják eljátszani a szerepüket. Szó volt róla, hogy talán lehetőség nyílik rá, hogy a különböző tantárgyi olimpiákhoz hasonlóan, a diákszínházi fesztiválok díjat nyert fiatalok pontszámot vigyenek a színházi főiskolák felvételi vizsgáira. Több ízben is elmondtuk a fesztivál megbeszélésein, hogy nem csupán színészeket nevelünk az egyetemen, hanem rendezőket, teatrológusokat, és nagyon fontosnak tartom, hogy ezek a gyerekek nyitottak erre.

Csiki Csengele: Vallom a véleményemet, hogy a diákszínházi mozgalomnak diákokról kell szólnia. Persze, a diákszínházi mozgalomban működnek felnőttek, erre szakosodott emberek is, ők azért vannak, hogy mindenben a fiatalok segítségére legyenek. Abban segítik a diákokat, hogy megmozgatják a fantáziájukat, egy úton indítják el őket, ám valamennyire csak szabadon kell engedni a fiatalokat. Ha valaki profi színésszé szeretne válni, elhivatottságot érez a deszkák iránt, és ezen a fesztiválon pontszámokat kaphat - ez is egy a lehetőségek közül, amelyeket számukra meg kell adni. De nem ez a fő cél, nem ezért kell részt venni egy fesztiválon. Nem ezért kell jól szerepelni.

A Hargita Megyei Kulturális Központ szervezésében a fesztivált olyan események színesítették, mint a marosvásárhelyi Szentgyörgyi István Színházi Egyetem szakmai és szépirodalmi könyveinek bemutatója, Illyés Kinga CD-bemutatóestje és a Szentgyörgyi István Színházi

Egyetem diákjainak musical-előadása.

A fesztiválon a következő csoportok mutatták be darabjaikat: a Mágamaszk (Márton Áron Gimnázium, Csíkszereda), az Orbán lelke (Orbán Balázs Gimnázium, Székelykeresztúr), a Tini Komédiások (Krasznai Ipari Iskolacsoport), az É-C Paródiások (Szilágysomlyói Gimnázium), a Vitéz lelkek (Tamási Áron Gimnázium, Székelyudvarhely), a Grimasz (Áprily Lajos Líceum, Brassó), az Abszolút Amatőr Diákszínházi Csoport (Salamon Ernő Líceum, Gyergyószentmiklós), a Tövisház (Szilágycsehi Iskolacsoport), a Kalamajka (Székely Mikó Kollégium, Sepsiszentgyörgy), Kollégista Komédiások (Árpád Szakközépiskola és Kollégium, Székelykeresztúr), a Madipó (Kölcsi Ferenc Kollégium, Szatmárnémeti), és versenyen kívül az Osonó (Sepsiszentgyörgy).

Az első helyezett a brassói Áprily Lajos Líceum Grimasz nevű csoportja lett, *Legyek ura* című előadásával. Második a Mágamaszk (Márton Áron Gimnázium, Csíkszereda) *A szenvedély árnya, avagy Jack megoldja a rejtélyt* című darabjával. Harmadik a Tamási Áron Gimnázium (Székelyudvarhely) Vitéz lelkek csoportja, Ágai Ágnes: *Nemzedék* című darabjával. A közönségdíjat egy Toldi paródia kapta, amelyet a Tövisház nevű Szilágycsehi Iskolacsoport játszott.

Az első három helyezést elért együttes részt vesz a jövő évi magyarországi diákszínházi fesztivál balassagyarmati döntőjében.

A LAKATOS DEMETER EGYESÜLETRŐL

Hivatalosan, a bírósági bejegyzés dátumát tekintve 1990. szeptember 27-én jött létre a *Lakatos Demeter Egyesület*, de a szervezésével kapcsolatos előzményeket is ide számítva, legalább félévvel korábbra tehető megszületése.

Tulajdonképpen mikor kezdődik egy szervezet élete?

Amikor az alapítók elkezdnek gondolkodni a létrehozásán? Vagy amikor valakiben megszületik a gondolat, hogy létre kellene hozni? Vagy talán amikor néhányan már létrehozták volna, de a körülmények megghiúsították próbálkozásukat?

Ha ez utóbbi kritériumot vennénk alapul, akkor vagy 20 évvel korábbra kell visszaillesztanunk, az 1960-as évek végére. Akkoriban ugyanis néhányunk kezdeményezése nyomán, de főként Domokos Pál Péter ösztönzésére egyre többen látogattak Moldvába, a csángók közé. Az 1970-es évek elejére már talán száznál is többen voltunk, akik megfordultunk a moldvai magyaroknál, jó néhányan pedig rendszeresen jártunk az egykori Etelközbe. 1974-ben merült fel először a gondolat, hogy össze kellene gyűlnünk, hogy kicseréljük tapasztalatainkat, s összehangoljuk a csángók között folytatott tevékenységünket. Száznál több meghívólevelet küldtünk ki, s több mint hetvenen jöttünk össze az érdi művelődési otthonban. Ott volt közöttünk Domokos Pál Péter is. Ki-ki elmondta Moldvába járásának indítékait, a csángók körében végzett megfigyeléseit. Beszéltünk arról, hogy fontos lenne: ne csak nézelődni járjunk Moldvába, de gyűjtsünk is valamit, persze nem elsősorban tárgyakat, hanem ismeretanyagot, ehhez ott voltak a Néprajzi Múzeum útmutatói, kérdőívei. Szóba került, hogy ha tárgyakat, viseleteket, szőttest, varrottast hoz valaki, ne adja el bárhol, előbb ajánlja fel megvételre a Néprajzi Múzeumnak. Fölmerült továbbá: létre kellene hozni – az eladott csángó néprajzi tárgyak árából, csángókkal foglalkozó publikációk honoráriumából, s egyéb forrásokból – egy olyan alapot, amiből az esetleg Magyarországra látogató csángó ismerőseinknek, vagy az otthonmaradottaknak, némi támogatást, segítséget adhatnánk. Elsősorban azért, hogy segítsünk rajtuk, továbbá, hogy érezzék: gondolunk rájuk, és hogy ezt azért kapják, mert magyaroknak tekintjük őket.

Ebből akkor nem lett semmi! A rendőrség néhány nap múltán berendelt néhányunkat a Gyorskocsi utcába, kihallgatások, fenyegetések következtek. Ceausescu diktatúrája idején ugyanis a román hatóságok az erdélyi és a magyarországi magyaroknak egyaránt megtiltották, hogy fölkeressék a csángó falvakat. De a csángókkal való foglalkozás, a velük való törődés gondolata, s az értük való tenni akarás *szervezett összefogásának szándéka* – azt hiszem, nem tévedek – azon az érdi találkozáson született meg 1974-ben.

Csak éppen 16 esztendő kellett várni a megfelelő alkalomra.

A Lakatos Demeter Egyesület megalakítása

Ez alatt a másfél évtized alatt tovább növekedett a moldvai magyarok iránti érdeklődés. Egyre többen, főleg fiatalok jártak Moldvába, vállalva a román – és gyakran a magyar – rendőrség zaklatásait. A csángók közé járás, a moldvai magyarokról szóló előadásokon, kulturális rendezvényeken való részvétel *a nemzeti ellenállás egyik konkrét, egyre többek által vállalt formájává vált*. Így aztán nem volt különösebben nehéz dolgunk, amikor 1990 elején néhányan összeültünk, s arról beszélgettünk, hogy létre kellene hozni egy szervezetet a moldvai csángók iránt különböző – néprajzi, nyelvészeti, népzenei, történelmi, nemzetpolitikai stb. – okokból, vagy pusztán természetes kíváncsiságból érdeklődő emberek összefogására. Igaz, nem sok gyakorlatunk volt a civil szervezetek alakítása terén, de körülbelül tudtuk, hogy mit akarunk, s ami fő, megvolt az 1974-ben összehívottak listája.

1990 tavaszán már folytak a szervezés előkészületei. Tisztáztuk, hogy a különböző csángó népcsoportok (moldvai-, hétfalusi-, dévai-, gyimesi-) közül gyakorlatilag kizárólag *a moldvai csángókkal* foglalkozunk. A többiekkel csak annyiban, amennyire történelmileg, etnikailag kapcsolódnak a moldvaiakkal, illetve olyan érdeklődést mutatunk irántuk, mint *minden kisebbségi téma* iránt.

Meghatároztuk a létrehozandó Egyesület alapvető célkitűzéseit. Éspedig:

– A moldvai csángómagyarok történelmével, néprajzával foglalkozók tevékenységének összehangolása, munkájuk segítése.

– A moldvai csángómagyarok művelődési értékeinek, társadalmi és politikai helyzetének minél szélesebb körben való megismertetése.

– A moldvai csángókkal való kulturális, vallási és emberi kapcsolatok elősegítése.

A *Lakatos Demeter* csángó költő (1911–1974) nevét viselő *Egyesület* alakuló ülésére 1990. július 18-án került sor, az Agrárgazdasági Kutató Intézet tanácstermében (Bp. IX. Zsil u. 3-5.). A jelenlévő 13 személy egyhangúlag elfogadta az Alapszabályt, kinyilvánította készségét az Egyesület megalapítására, és a munkájában való részvételre. Elhatároztuk, hogy a tisztségviselőket csak a bírósági bejegyzést követően, a potenciális tagság számottevő részének belépése után választjuk meg. Addig az alapító tagok közül *Dózsa Tamás*, *Halász Péter* és *Sinkó Veronika* képviselik az Egyesületet, és intézik az ügyeket. Gyakorlatlanságunkat mutatta, hogy a bejegyzés iránti kérelmünket a Fővárosi Bíróság már augusztus 7-én visszaküldte hiánypótlásra. Kiderült ugyanis, hogy előbb meg kell választani az ügyintéző és képviselői szerveket és személyeket. Ezért 1990. szeptember 12-re újabb közgyűlést hívtunk össze, ahol aztán „annak rendje és módja szerint” megválasztottuk az Egyesület tisztségviselőit.

Eszerint: örökös tiszteletbeli elnök: *Domokos Pál Péter*; elnök: *Benda Kálmán* (történész, a Ráday Gyűjtemény igazgatója); titkár: *Halász Péter* (tud. főmunkatárs, a Honismeret szerkesztője); az ellenőrző bizottság: *Jáki Sándor* Teodóz bencés tanár (elnök), *Debrőczy Zoltán* (szakmunkás), *Sinkó Veronika* (képzőművész); a vezetőség: *Atzél Endre*, *Barna Gábor*, *Csoma Gergely*, *Dózsa Tamás*, *Kóka Rozália*, *Laczkó Mihály*, *Vincze Árpád*. A Fővárosi Bíróság 1990. szeptember 27-én 6. Pk. 63 620/2. számon jegyezte be a Lakatos Demeter Egyesületet.

Szervezetünk természetesen nem elődök és nem társak nélkül való szervezet. Elődjének vallja az 1861-ben hasonló feladatokra alakult *Szent László Társulatot*, amely céljaul tűzte ki az akkori Magyarország területén kívül, elsősorban a Moldvában és Bukovinában élő magyarok segítségét és gondozását. Ugyanakkor kezdettől fogva testvérszervezetünknek tekintettük a sepsiszentgyörgyi – 1996-tól bákói – székhellyel működő Moldvai Csángó Magyarok Szervezetét. Együttműködünk továbbá azokkal a hazai szervezetekkel, amelyek – részben vagy egészen – a szomszédos országokban élő magyarokért tenni akarókat fogják össze.

Zászlóbontás

Ha az éppen csak megalakult Lakatos Demeter Egyesület élén nem állt volna két közismert, nemzeti elkötelezettségű személyiség, nehezebb lett volna az indulás. Nagy szerencsénk, hogy *Domokos Pál Péter* örökös tiszteletbeli elnökünk és *Benda Kálmán* elnökünk a korábbi évtizedekben a nemzeti ellenállás két olyan jelképpé vált személyisége volt, akik szakmai, emberi és politikai tekintetben egyaránt hitelesítették Egyesületünket.

Tiszteletbeli elnökünk kilencvenedik születésnapja alkalmából 1992. március 2-án a Magyar Néprajzi Társasággal közösen *egész napos tanácskozást* szerveztünk a moldvai magyarok történelméről, néprajzáról, mai sorsáról. A budapesti Ráday Gyűjtemény Dísztermében rendezett ünnepi ülésen mintegy háromszázan vettek részt. Húsznál több előadás hangzott el, a termet a pusztinai Szócs Anna szöttesei, Csoma Gergely színes fényképfelvételei díszítették. Faragó Laura és egyházaskozári csángó asszonyok énekszóval köszöntötték Domokos Pál Pétert, s a két szervezet nevében Balassa Iván méltatta őt. Ezen a rendezvényen szólunk először széles körben a néhány hónapja megalakult Lakatos Demeter Egyesületről, célkitűzéseiről, ez volt első jelentős tagtaborzásunk is.

Egyesületünk első esztendejének egyik legemlékezetesebb eseménye a II. János Pál pápa magyarországi látogatása alkalmából ideérkező, *több mint ezer moldvai csángó programjának megszervezése* volt. E páratlan teljesítmény méltatásakor elsősorban két tagtársunk nevét kell kiemelnünk: Atzél Endre és Némethi Gáborné vállalta az ezernyi csángó utaztatásával, ellátásával, programjaik lebonyolításával kapcsolatos teendők oroszán részét. A csángók magyarországi látogatásának kiemelkedő eseménye volt az esztergomi hajókirándulás, a gellérthegyi

Sziklakápolnában számukra tartott mise, az Országház belsejének megtekintése, a Szent István Bazilikában celebrált „csángó mise”. Felemelő, torkot szorító, szívet dobbantó események voltak ezek. De leginkább talán az, mikor az ezernyi, hagyományos viseletbe öltözött csángó, kereszt alatt, méltóságteljesen végigvonult a Belvárosi templomtól a Duna parton a Bazilikához. Akárcsak a csíksomlyói búcsún, úgy vonultak, régi magyar egyházi dalokat énekelve a tarkainges csángó lányok, asszonyok, és a fehér ünneplőbe öltözött férfiak. Az autók, autóbuszok leálltak, a járókelők szájtátva nézték a csodálatos látványt: ezer csángó vonul a magyar főváros utcáin, hogy misét hallgasson Szent István király Bazilikájában. Ott pedig Domokos Pál Péter várta őket, a csángók legendás-hírű „vándorapostola”, akit úgy tartottak számon a moldvai falvakban, mint ahogy egykor Mátyás királyról beszélhetett a nép. Ott várta őket székely harisnyásan, csizmában, fekete atillában. Beszélt hozzájuk az az ember, akitől oly sokszor kérdezték tőlem Moldvában: él-e még, ugye nem igaz, hogy meghalt? Szellemei fejedelem és választott népe nem találkozhatott volna méltóbb helyen és időben, mint a Szentatya látogatására érkezett csángók és Domokos Pál Péter, Szent István oltárképről letekintő alakja előtt.

A templomban alapító tagunk, *Jáki Sándor Teodóz* bencés pap-tanár, valamint a lujzikalagari születésű *Horváth Antal* esperes celebrált számukra misét. Amióta világ a világ, soha, még a Millennium idején sem járt ennyi moldvai magyar Budapesten, nemhogy számukra, szolgáltató misét hallgathattak volna! Végül pedig a legnagyobb esemény: a Hősök terén a Pápával való találkozás, ahol is a csángók képviselői átadták a Szentatynak aján-dékukat és kérésüket: engedélyezze, hogy moldvai katolikus templomokban a csángók anyanyelvükön is imádkozhassanak, gyónhassanak, és hallgathassák Isten igéjét.

A Lakatos Demeter Egyesület erre az alkalomra megjelentette *A Magyar Szentek* című füzetecskét, Egyesületünk két alapító tagjának – *Barna Gábor* néprajzkutató és *Jáki Teodóz* bencés tanár – munkáját. Elkészítettünk *több száz előnyomott falvédőt*, amit kiosztottunk a pápa látogatására érkező csángó asszonyok között. A falvédőt *Sinkó Veronika* képzőművész tervezte, a kép a csíksomlyói Madonnát ábrázolja, szövege pedig: *Üdvözlégy Mária, Tengernek csillaga*. Az volt a célunk, hogy ezen, és egy másik, *Szent Lászlót ábrázoló falvédőn* minél több moldvai csángó házban legyen, bár ennyi magyar szöveg.

Bekövetkezett szomorú esemény is. 1991. augusztus végén pusztító árvíz sújtott több moldvai települést, azon belül néhány csángó falut is. A Lakitelek Alapítvány *jó-tékony célú labdarúgó mérkőzést* szervezett az árvízkárosultak és a délvidéki menekültek javára, s ennek *szervezésében* Egyesületünk is tevékeny részt vállalt. A bevétel és az adomány a Máltai Szeretetszolgálaton keresztül jutott el a rászorulókhöz. De az összegyűlt anyagiakon kívül, igen nagy nyereség volt a jó hangulat. A lézpedi és az egyházaskozári csángókból álló focicsapat pompás mérkőzést

játszott először a margitszigeti ifjúsági stadionban, másnap Egyházaskozáron, majd egy hónap múlva Lészpeden. Egyesületünk anyagiakkal segítette az egyházaskozáriak Moldvába utazását.

Az „aprómunka”

Egyesületünknek kezdetben az volt a legfőbb gyöngéje, hogy csak kevéssé tudtuk a tagokat bevonni a mindennapok munkájába. Ránk is jellemző volt a civil szervezetek közismert gyermekbetegsége, amikor is hiába a több száz fős tagság, ha mindenki attól a néhány vezetőségbe került embertől várja a feladatok kitalálását és megvalósítását. Ebben nyilvánvalóan elsősorban a vezetőség a hibás, de hát egy demokratikus elvek szerint működő szervezetben nem lehet csak úgy „kiosztani” a munkát. Inkább úgy kellene működnie a szervezetnek, hogy mindenki megtalálja a maga helyét a közösségen belüli munkamegosztásban. Erre törekedtünk, de hát az egyesületi életet is tanulnunk kellett, s lehet, hogy ezt már majd csak az utánunk jövő nemzedék fogja igazán jól megvalósítani.

Már az első esztendőben hozzákezdünk, hogy a Művelődési és Közoktatási Minisztérium által bizonyára jó szándékkal, de meglehetősen tájékozatlanul és ötletszerűen Magyarországra hozott, és a *Nemzetközi Előkészítő Intézetben elhelyezett moldvai csángó diákokkal felvegyük a kapcsolatot, és segítsünk nekik tanulni, beilleszkedni. Tanárt és tanulót egyaránt segíteni kellett, s ebben a munkában a Lakatos Demeter Egyesület tagjai tőlük telhetően kivették a részüket. Ezen kívül könyvekkel, ruhaszállítmányokkal, diavetítővel segítettük az Erdélyben, elsősorban a Csíkszeredán tanuló csángó diákokat.*

Pályázatokat, énekes és szavaló vetélkedőket írtunk ki a Magyarországon és Erdélyben tanuló csángó és a moldvai magyarok kultúrája iránt érdeklődő diákok számára.

1992 őszétől rendszeresen megtartjuk az Egyesület havonkénti előadásait. Ezzel alkalmat teremtünk tagjaink rendszeres és tartalmas találkozására, a csángókkal kapcsolatos ismeretek terjesztésére, jeles csángó kutatók megszólaltatására, valamint az Egyesület ügyes-bajos dolgainak megbeszélésére.

Terjesztjük a korábban Csángó Újság, később Moldvai Magyarság címmel havonként megjelenő újságot.

Segítjük az 1945 óta Egyházaskozáron és Szárászon élő egykori és a mai moldvai csángók kapcsolatának létrejöttét és fennmaradását.

Hozzájárulunk, hogy a moldvai csángók minél nagyobb számban eljuthassanak a kácsikai búcsúra, s ott anyanyelvű vallásgyakorlatban részesülhessenek.

Vándoroltatjuk az országban – és a Felvidéken – a *Moldvai csángók évszázadai* című kiállításunkat.

Segítjük tagjainkat, hogy nyaranta anyanyelvű írást és olvasást tanító tábort szervezhessenek Moldvában csángó fiatalok számára.

Ezek esztendőről esztendőre jelentkező feladatok vol-

tak, amiknek nem csak a csángók érdekeinek szolgálatában, de az Egyesület közösségének összetartásában is megvolt a jelentőségük. Fontos továbbá, hogy tagjaink tevékenyebb része mindezt úgy valósította meg, hogy jórészt mindenki folytatott a csángók körében valamilyen „maga választotta”, tehát rendszerint egyéni kezdeményezéssel kialakított tevékenységet; s emellett teljesítette a Lakatos Demeter Egyesület keretei között vállalt, jórészt közösségi erőfeszítéssel megvalósított feladatot.

Egyesületünk életének jelentős eseményei

1992 februárjában gyászoltunk. Tiszteletbeli elnökünket, a 91 esztendő korában meghalt *Domokos Pál Pétert kísértük utolsó útjára*. A Lakatos Demeter Egyesület segítséget nyújtott a családnak a temetéssel kapcsolatos teendőikben. Koszorút helyeztünk el tiszteletbeli elnökünk sírján, és az Egyesület titkára is beszélt a ravatálnál. Domokos Pál Péter nem érthette meg élete egyik utolsó nagy kezdeményezése, *Lakatos Demeter verseskötete* megjelenését. Csak 1992 májusában látott napvilágot a *Búcsú az ifjúságtul* című kötet, Libisch Győző szerkesztésében. A Lakatos Demeter Egyesület vállalta a könyv terjesztését, s többszáz példányt juttattunk belőle Moldvába, többek között éppen Szabófalvára, névadónk szülőfalujába. Magyarországon Győrben és Budapesten szervezett találkozón mutattuk be a kötetet, és ismertettük Lakatos Demeter emberi értékeit és művelődéstörténeti jelentőségét.

1992 pünkösdjére, a Piarista Diákszövetséggel közösen, számos lelkes ember összefogásával *zászlót készítettünk a somlyói búcsúra érkező csángók számára*. A kommunista diktatúra idején akadályozták, 1990 óta csak papjaik roszallják a csángók pünkösdzi zarándoklatát. Nem is kísérik el őket Csíksomlyóra. A moldvai katolikusok kisebb-nagyobb csoportokban, vagy csak párosával, a székelly „keresztaljak” közé keveredve vesznek részt a körmenetben. A számukra készített zászló elsősorban azt a célt szolgálja, hogy ők is saját keresztjük és zászlajuk alatt, közösségben vehessenek részt a pünkösd körmenetben és a misén. A gyönyörű zászlót Szabó Andrásné hímezte, Szűz Mária és Szent István magyar király látható rajta; tartó rúdján pedig hetven, ma is többségében magyar népeességű, moldvai település neve olvasható a rászegezett rézlemezekre vésvé.

Az 1993 februárjában a tisztújító közgyűlésen a jelölést nem vállaló Benda Kálmán helyett a tagság akaratából *Jáki Sándor Teodóz*, a győri Bencés Gimnázium tanára lett *Egyesületünk elnöke*. Teodóz atya akkor már évek óta járta Moldva katolikus, csángómagyar falvait, elsősorban a népi vallásosság emlékeit, egyházi zenei anyagot gyűjtött. Számos moldvai csángó pappal is kapcsolatot tudott létesíteni, így belülről is ismeri a csángók elrománosítására törekvő moldvai római katolikus klérus stratégiáját, és ennek emberi hátterét is.

1994 január hónapjában éves közgyűlésünkhöz kapcsolódóan *megnyitottuk Eröss J. Péter* pusztinai születésű, Sepsiszentgyörgyön élő csángó barátunk *fényképkiallítását*.

Eröss Péter azok közé az 1970-1980-as években Erdélybe került moldvai csángók közé tartozik, akik a maguk akaratából és a maguk emberségéből néhány esztendő alatt jórészt behozták azt a több nemzedéknyi elmaradást, ami- ben szülőföldjükön, velük érző tanítók és papok hiányá- ban, részük volt. Eröss Péter 1990-ben kétkezi munkás- ként lett a Csángó Újság szerkesztője, a Moldvai Csángó- magyarok Szervezetének egyik alapítója, és éveken át ve- zetője, önerőből sajátította el a fotózás technikáját és mű- vészetét. A kiállítás megnyitóján joggal hangzott tehát el, hogy miként „Lakatos Demetert az egyetlen csángó költő- ként emlegetjük, úgy Eröss J. Péterről is elmondhatjuk, hogy az egyetlen csángó fotóművész”.

Tavasszal a Györffy István Néprajzi Társaság által ki- adott Néprajzi Látóhatár 1994. 1-2. számaként, napvilá- got látott egy moldvai csángókkal foglalkozó tanulmánykötet, melynek társszerkesztője Halász Péter, s megjelenését a Lakatos Demeter Egyesület anyagilag is támogatta. En- nek, valamint a Domokos Pál Péter 90. születésnapja tiszteletére rendezett tanácskozás anyagának „Mefog vala apóm szokcor kezemtül...” című kötetben való megjelenése alkalmából a Magyar Néprajzi Társasággal és a Györffy István Néprajzi Társasággal közösen bemutatót szervez- tünk az MTA Zenetudományi Intézetének Kodály Ter- mében, ahol Gunda Béla méltatta a két csángó kiad- ványt.

Októberben Újkígyóson szerveztük meg azt a tanács- kozást, amelynek a Csángó sorskérdések nevet adtuk. Itt elsősorban nem a moldvai magyarok történelmével és néprajzával foglalkoztunk, hanem jelenlegi helyzetükkel, mai életük, mai sorsuk problémáival, továbbá a jövőjük- kel. A tanácskozás megszervezése során szorosan együtt- működünk az erdélyi Kriza János Néprajzi Társasággal. Az itt elhangzott előadások szövege később (1997) meg- jelent a Csángó Füzetek 2 kötetében.

Ebben az esztendőben több súlyos veszteség is érte a moldvai csángókkal foglalkozó kutatást, ezek közül szá- munkra volt elnökünk, Benda Kálmán halála volt a leg- fájóbb.

Az 1995-ös év elején a Domokos Pál Péter Népdal- körrel közösen továbbképző tanfolyamot rendeztünk Egy- házasközárón olyan moldvai csángók számára, akik lakó- helyükön már foglalkoztak a hagyományörzés valamilyen formájával. Moldvában ugyanis nincsenek „pávakörök”, nálunk, a valamilyen módon összeálló „együtteseknek” nincs támogatottságuk, háttérintézményük. Ott még au- tentikus módon ismerik a népdalokat, a táncokat, a nép- szokásokat, de nincs sem magyar pedagógus, sem magyar népművelő, sem magyar pap, sem más értelmiségi közöt- tük, akinek szakmai felkészültsége lehetne. Kóka Rozália és Petrás Mária, valamint az egyházasközári együttes veze- tője, Albert István vállalták a képzést, amelyre 16 csángó érkezett Moldvából. A rendezvény egyik legfontosabb feladata az volt, hogy tudatosítsuk bennük: ne engedjék értékes, archaikus kultúrájukat felhigítani, silányabb, új stílusú – különösen Magyarországról behozott – nótákkal.

A szakmai ismeretek átadásán kívül fontos közösségte- remtő alkalom is volt ez az egyházasközári összejövetel. A továbbképző tanfolyam sikerén felbuzdulva a következő esztendőben hasonló tematikával újra megrendeztük csángó fiatalok számára Szabadkígyóson.

1996 januárjában a kolozsvári Kriza János Néprajzi Társasággal közösen megszerveztük Illyefalván a csángó sorskérdésekkel foglalkozó második tanácskozást. Tagjaink közül Halász Péter, Harangozó Imre, Kóka Rozália, Lacz- kó Mihály és Petrás Mária tartott előadást, ezek egy része 1997-ben megjelent a Kriza János Társaság Évkönyvében. Ezen a találkozón bontakozott ki első ízben vita a csán- gók hiányos magyarságtudatán fennakadó, azt bizonyos fenntartásokkal kezelő, esetenként túlságosan is hangsú- lyozó kolozsvári néprajzszakos diákok, valamint a kérdést nem erről az oldalról megközelítő, a történelmi okokat inkább figyelembe vevő, esetenként az érzelmi vonatko- zásokat is vállaló emberek – László Gyula szép kifejezésé- vel az „együttérző néprajzi kutatás” hívei – között.

A Millecentenárium esztendejében Egyesületünk leg- nagyobb horderejű, tagjainktól a legtöbb munkát igénylő akciója a Moldvai magyarság évszázadai címet viselő kiállí- tás megszervezése, megrendezése és megnyitása volt. Hosszú hónapokon keresztül gyűjtöttük az anyagot, ter- vezttük és szerveztük magát a kiállítást és – nem utolsó sorban – pályáztunk, gyűjtöttük rá a pénzt. A Magyarok Világszövetségének (akkori) Székházában, a Sesselweis utcában kaptunk méltó helyet a kiállításra. Július 11-én Csoóri Sándor, a Szövetség elnöke köszöntötte az egybe- gyűlteket. Andrásfalvy Bertalan, a Magyar Néprajzi Társa- ság elnöke nyitotta meg a kiállítást, a diószéni születésű Petrás Mária csángó népdalokat énekelt. A kiállításon a moldvai csángók múltját bemutató írásos és archív felvé- telekből álló dokumentumanyag, Csoma Gergely moldvai népeletet ábrázoló színes fényképei, Szócs Anna szöttesei, valamint csángó viselet, famunkák, cserepek, írott tojá- sok, vesszőből készült kasok voltak láthatók. Itt augusztus 10-ig volt megtekinthető a gyűjtemény, majd pedig elin- dítottuk az országban, hogy vándorkiállítás formájában ter- jessze a moldvai magyarokra vonatkozó történelmi és néprajzi ismereteket.

1996-ban emlékeztünk a csángómagyarok nagy kuta- tója, Egyesületünk tiszteletbeli elnöke, Domokos Pál Péter születése 95. évfordulójára. Az évfordulóhoz kapcsolódó rendezvények közül legnagyobb szabású a Csíksomlyón felállított Domokos Pál Péter szobor felavatása volt, amely- nek előzetes szervezőmunkáiból Egyesületünk alaposan kivette a részét. A Baranya megyei Szárászon, ahol Do- mokos Pál Péter 1948 és 1951 között élt és dolgozott a Magyarországra települt csángók között, az egykori lakó- háza falán az önkormányzat emléktáblát helyezett el. Ezt az emléktáblát júliusban egyesületünk nevében Halász Péter avatta fel. Anyagi támogatással is hozzájárultunk létesíté- séhez. A Lakatos Demeter Egyesület július 21-én ünnepi emlékülést tartott Domokos Pál Péter születése 95. évfordu- lójának emlékére. Elnökünk, Jáki Sándor Teodóz emléke-

zett a csángók nagy kutatójára. *Jankó Gabriella*, *Petrás Mária*, *Laczkó Mihály*, valamint *Lovász Irén* Domokos Pál Péter által gyűjtött népdalokat énekelt, a Zurgó Együttes csángó népzenei játszott, végül megtekintettük *Lengyel Gyula–Orbán Ágnes–Halász Péter: Domokos Pál Péter nyomában* című filmjét. Július 14-én avattuk fel a Farkasréti temetőben *Domokos Pál Péter síremlékét*. A *Csoma Gergely* szobrászművész által készített emlékkeresztet *Jáki Sándor Teodóz*, Egyesületünk elnöke szentelte fel, *dr. Andrásfalvy Bertalan*, a Magyar Néprajzi Társaság elnöke mondott emlékbeszédet, majd az érdi Bukovinai Székely asszonykórus és *Petrás Mária* énekelt.

1997-ben a Moldvában született Laczkó Mihály alapító tagunk szervezte, és Egyesületünk anyagilag támogatta azt a július elején megvalósult *emlékutat*, melynek keretében az 1946-ban Lábnyikból Magyarországra települt csángók küldöttsége fölkereste egykori szülőfaluját. Ott a temetőben kétnyelvű emléktábla felállításával, magyar nyelven is bemutatott miseszolgálattal, valamint a rokoni kapcsolatok felelevenítésével és megerősítésével emlékeztek az 50 évvel ezelőtti eseményre.

Az 1998. esztendő közepére *elkészült a harang*, amit Egyesületünk öntetett az *Egyházasközárón élő csángók által jelentős közösségi összefogással épített új templom számára*. Felirata: „*Oh, Szent István, dicséretessél. Ajándékozta a Lakatos Demeter Egyesület, 1998.*” A harangot az új templom búcsúja alkalmával szentelte fel Mayer Mihály pécsi püspök. Együtt örülhettünk az egyházasközári katolikusokkal, hogy ezzel a harangszenteléssel annyi nehézség és gáncsoskodás ellenére sikerült befejezni a templomépítést, és megvalósult a csaknem ötven esztendeje Magyarországra került moldvai csángók nagy elhatározása.

Ebben az esztendőben Egyesületünk eredményesen segítette a Moldvában élő csángómagyarok önszerveződését és érdekérvényesítési tevékenységét. Örvendetesen megélné a Bákóban székelő, Moldvai Csángó Magyarok Szervezetének tevékenysége, különösen annak klézsei csoportja tett jelentős lépéseket annak érdekében, hogy a Romániában érvényben lévő oktatási törvény lehetőségei szerint minél többen kérjék: gyermekeik fakultatív módon, heti meghatározott óraszámában, anyanyelvüket is tanulhassák az iskolában. Nagy előrehaladás ez a csángók öntudatosodása útján, még akkor is, ha a Román Állam, a helyi nacionalista erők ellenében, pillanatnyilag még képtelenek érvényt szerezni saját törvényeiknek. Egyesületünk szakmai tanácsokkal segítette a klézsei szervezet érdekképviselési munkáját.

1999-ben a Lakatos Demeter Egyesület tevékenysége jelentős mértékben kibővült. Bekapcsolódtunk az *Európa Parlamentnek* a moldvai magyarság emberjogi helyzetét felmérő, jogaik érvényesülését szolgáló munkájába. Július hónapban *Csoma Gergely* és *Halász Péter* részt vett annak az útnak az előkészítésében és megszervezésében, amelynek során a *Parlament két – Tytti Isohookana Asummaa* finnországi és *Komlóssy József* svájci – tagja *Moldvába látogatott*, ott találkozott a Moldvai Csángó Magyarok Szer-

vezetének vezetőivel, valamint a moldvai csángók anyanyelvű oktatásáért felelős román közigazgatás Bákó megyei illetékeseivel. A Moldvában tapasztalt helyzetről jelentés készült az Európa Parlament számára, háttéranyagának kimunkálásában a Lakatos Demeter Egyesület jelentős részt vállalt. Összeállítást készítettünk azon román történészek írásaiból, akik elfogulatlanul tudományos alapokról foglalkoztak a moldvai csángók magyarságával. Ezeket az anyagokat román és magyar nyelven, valamint angol nyelvre is lefordíttatva eljuttattuk az Európai Parlament képviselőinek, valamint – további felhasználásra – a Moldvai Csángó Magyarok Bákóban székelő Szervezetének.

Szeptember elején Egyesületünk közreműködött abban, hogy a *Duna Televízió vezetősége* eljusson Moldvába, és ott *találkozhasson a Moldvai Csángó Magyarok Szervezete vezetőivel*, valamint hat olyan csángó település lakosságával (Lujzikalagar, Pusztina, Lészped, Klézse, Somoska, Trunk), ahol nézik, vagy legalábbis szívesen néznék a Duna Televízió műsorát. A találkozások eredményeként a Duna Televízióért Alapítvány felajánlotta támogatását új parabola-antennák beszerzéséhez, s hamarosan 80 parabola jutott el négy csángó településre.

November 12-14-én az Ipolyi Arnold Népfőiskolával és a szamosújvári Téka Egyesülettel közösen tanácskozást szerveztünk Szamosújváron a *moldvai csángók textilkultúrájáról*. Északi csángó falvakból (Jugán, Kelgyeszt) négy csángó asszonyt hoztunk ki Szamosújvárra, ahol bemutatták hagyományos szövés technikájukat és szőttéseiket. Emellett előadások hangzottak el a csángó sorskérdésekről, a textilkultúráról, a díszítőművészetről.

2000-ben Egyesületünk civil szervezetként egyre több szerepet kapott a moldvai csángók sorsával kapcsolatos kormányzati feladatvállalás során kialakuló munkamegosztásban. Komoly sikernek könyvelhetjük el továbbá, hogy a társadalmi szervezetek számára felajánlható, az adó 1 %-át jelentő összegekből 106 505 Ft-hoz jutottunk, ami a korábbi évekhez képest Egyesületünk társadalmi elismertségének növekedését jelenti.

2000. január 26-án Egyesületünk több tagja részt vett a Határon túli Magyarok Hivatalában rendezett tanácskozáson, amelynek témája „*A moldvai csángók anyanyelvű vallásgyakorlatának lehetőségei és akadályai*” volt. A tanácskozás vitaanyagát *Halász Péter* készítette, s a Moldvai Magyarság 2000. novemberi számában meg is jelent. Február 4-én *tudományos ülésen emlékeztünk* első elnökünkre, *Benda Kálmánra*. A tanácskozásra a Magyarok Háza Dísztermében került sor, előadást tartott *Ferenczi István, Halász Péter, Jáki Sándor Teodóz, Tóth István György*. Csángó népdalokat énekelt *Petrás Mária* és *dr. Laczkó Mihály*.

2000-ben Egyesületünk tagjai tevékenyen részt vettek az *Európa Parlament Kulturális Bizottságának tájékoztatásában*. A Parlament egyre komolyabb érdeklődést tanúsít a moldvai csángómagyarok emberjogi helyzete iránt. Moldvai útjaik szakmai előkészítéséhez, jelentéseik háttéranyagainak összeállításához számottevő segítséget

tudtunk nyújtani. A pusztinai Nyisztor Ilona, és néhány csángó zenész nyári, finnországi szerepléséhez angol nyelvű szóróanyagot készítettünk, amelyben színes képekkel illusztrálva röviden megjelentettük a moldvai magyarok történelmét, hagyományos műveltségük értékeit, s jelenlegi helyzetük főbb jellemzőit. A szórólapot az Európa Parlament moldvai csángókkal foglalkozó személyiségeihez is eljuttattuk.

Június 23-án Egyesületünk szakmai megbeszélést szervezett a moldvai csángók Magyarországra, illetve Erdélybe való telepítéséről, illetve Erdélybe és Magyarországra való telepedésük különböző módú támogatásának szükségességéről és lehetőségeiről. A téma megbeszélésére erdélyi magyar papok kezdeményezésére került sor. A mintegy 20 hazai és erdélyi szakember részvételével tartott egész napos tanácskozás eredményeként emlékeztetőt fogalmaztunk, melynek szövegét a résztvevőkkel ismételtlen egyeztetjük, végül megfogalmaztuk a témával kapcsolatos álláspontot, mely szerint a moldvai magyarok Erdélybe vagy Magyarországra telepítésének nincsenek meg sem a személyi, sem a gazdasági-társadalmi feltételei, de a spontán áttelepülési folyamatokat minden eszközzel segíteni kell.

Október 29. és november 3. között húsz, Gyimesfelsőlokon, az Árpád-házi Szent Erzsébet Líceumban tanuló csángó diákot hoztunk el autóbusszal Magyarországra, milleniumi zárandoklatra. Több helyszínen, Budapesten, Esztergomban és Székesfehérvárott zárandokoltak el az ezeréves államiság és Szent István királlyá koronázása helyszíneire. Egyházasközárón találkoztak az 1940-es években Magyarországra telepedett, mintegy száz moldvai csángó leszármazottaival.

December első hetében bekapcsolódtunk a Bákóban székelő, Moldvai Csángó Magyarok Szervezete által kezdeményezett és Erdély több helyszínén megszervezett Csángó Napok rendezvénysorozatba. Úgy is, hogy vezetőségünk két tagja, Bolváry Gyula és Csoma Gergely képviselte Egyesületünket Nagyváradon, a rendezvénysorozat egyik színhelyén, és úgy is, hogy a Lakatos Demeter Egyesület december 6-án *A csángók az Európa Parlament napirendjén* címmel beszélgetést szervezett Budapesten.

A 2001. esztendőnek ma még csak a dérekán vagyunk, de ez az év különösen jelentős mindnyájunk számára, hiszen a moldvai csángók „vándorapostolának”, Örökös Tiszteletbeli Elnökünknek, Domokos Pál Péternek születése századik évfordulójára emlékezünk. Ez számos feladatot ad, s számos lehetőséget is arra, hogy a moldvai magyarokra irányítsuk a közvélemény figyelmét.

A Magyar Néprajzi Társasággal és az Erdélyi Szövetséggel közösen április 11-én a Magyarok Házában megrendeztük a Domokos Pál Péter évfordulójának szentelt Emlékülést. A rendezvény súlyát növelte, hogy előtte nyitotta meg a dr. Kós Károly néprajzi témájú rajzaiból rendezett kiállítást Székelyhídi Ágoston, az Erdélyi Szövetség elnöke. Az Emlékülésen Halász Péter, Andrásfalvy Bertalan, Al-

mási István, Szócs János, Kónya Ádám, Albert István és Jáki Teodóz tartott előadást, énekszóval közreműködött Petrács Mária és dr. Laczkó Mihály.

A moldvai magyarok iránti érdeklődés növekedését jelzi, hogy az utóbbi hónapokban három csángó témájú könyv is megjelent. Ezek bemutatásában a Lakatos Demeter Egyesület jelentős szerepet vállalt. A Hargita Kiadóhivatalnál látott napvilágot a klézsei Duma-István András *En országom Moldova* című verseskötete, amit március 19-én mutattunk be a Magyar Írószövetség Bajza utcai székházában. Május 15-én a Magyarok Világszövetsége Szent László Akadémiájával közösen mutattuk be a Magyarok Házában Csoma Gergely Varázslások és gyógyítások a moldvai csángómagyaroknál című fotóalbumát, amit Halász Péter és Turcsány Péter ismertetett, csángó népdalokat Petrács Mária énekelt. Három nappal később, a Litea Könyvesbolttal közös szervezésben Harangozó Imre „Ott hul éltek vala a magyarok...” című, az észak-moldvai magyarság népi emlékezetének kincses-tárából készített válogatásának kötetét ismertettük meg a közönséggel, Erdélyi Szusanna szakszerű bemutatójával. Itt a diószéni születésű Cimpu Tatjana énekelt.

2001 júniusának végén pedig, Domokos Pál Péter születésének századik évfordulóján, több szervezet – a XI. kerületi önkormányzat, az Erdélyi Szövetség és a Magyar Néprajzi Társaság – támogatásával emléktáblát helyezünk el egykori lakóháza falán. A tábla Csoma Gergely szobrászművész alkotása.

Néhány tanulság a Lakatos Demeter Egyesület történetének végére. Mint minden civil szervezet ez az Egyesület is igen sok, máskülönben elvesző, vagy elszunnyadó energiát tudott mozgósítani. Tagjainknak körülbelül negyede-harmada vállalt (vállal) valamilyen formában aktív munkát, és egytizedük keményen dolgozott.

Egyesületünk nagy tanulsága, hogy a civil szférában egyetlen szervezet önmagában, csak igen korlátozottan képes vállalt feladatainak megvalósítására. A Lakatos Demeter Egyesület szinte minden jelentősebb akcióját más szervezettel, szervezetekkel összefogva, az anyagi, a szellemi, esetenként fizikai erőket egyesítve tudta megvalósítani.

Az elmúlt tizenegy esztendő alatt igen sok pályázatot készítettünk, s ezeknek nagyobbik felével nyertünk is.

Rendkívül fontosnak tartom, hogy Egyesületünk távol tudta és tudja magát tartani a napi politikai csatározásoktól. Úgy gondoljuk, hogy éppen elegendő a munkánkban annyi politika, amit a magyarság egyik legnehezebb sorsú töredéke érdekképviselője, a kulturális felemelkedésükért való szorgos munkálkodás jelent.

Végezetül hangsúlyozni kell: a csángók iránt érdeklődő és értük tenni is akaró tagok közösséggé formálódtak. Ez a közösség nem csupán kétszázegynéhány tagdíjat fizető (vagy nem fizető) ember társasága. Valódi közösség jött létre belőlünk, amelyre minden jó ügy érdekében számítani lehet!

A KOR ÉS „ÚSZÓJA”

Kerekes László plakátjai és „egyebei”*

Van egy kedves Madách-idézetem. Így szól: „A kor folyam, mely visz, vagy elmerít, / Úszója, nem vezére, az egyén.” (Lucifer mondja „Az ember tragédiája” VII. színeiben.) Úgy vélem, ide illő az idézet, mert az itt látható alkotások egy kort, egy korszakot fognak át: a legkorábbi mű 1971-es keltezésű.

Harminc év. Lényegében egy emberöltő. Méltán nevezhető tehát egy korszaknak.

És itt van az alkotó – az „úszó” –, így minden készen áll, hogy a műveket befogadó látogató elgondolkodjon múltunkon – közeli múltunkon –, nem feledve a madáchi szavakat.

Vegyük sorra a látványokat. Először szóljunk a plakátokról. Sokféle plakát van. Sok közöttük a hamis. Már az általa hordozott információ is az emberek, a látvánnyal találkozók félrevezetésére alapoz. Van egy fok, ami eltér ettől, noha alkalmazott eszközeiben van hasonlóság. Az első mondatban foglaltakat – sajnos – sok mai plakát igazolja. Az itt látható alkotások nem ilyenek, mert ezek itt mind műalkotások.

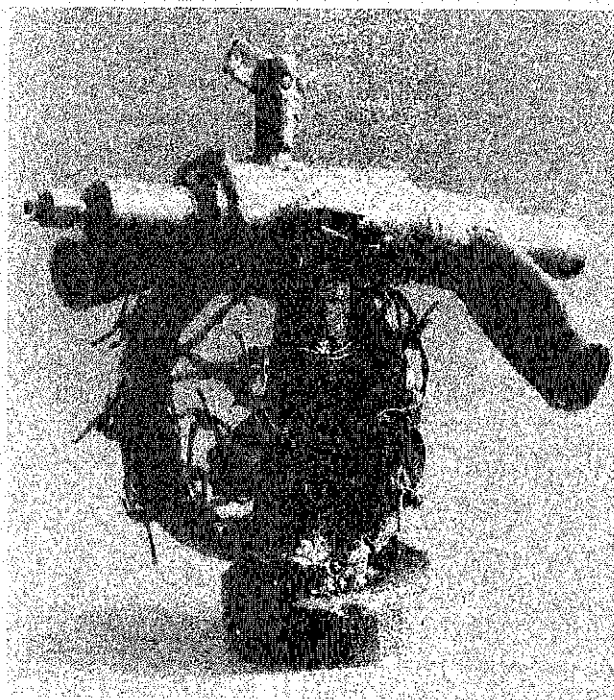
Meggyőződésem, hogy alkotójuk a fiatal művészeti ág azon folyamatába illeszkedik – tudatosan és remélhetőleg most is vállalva és elfogadva a minősítést –, amely a Bíró Mihály, Faragó Géza, Bortnyik Sándor, Konecsni György, Nemes-Lampert József, Kmetty János – és mások – nevével fémjelvezhető. Az itt látható – nyugodtan állítom – képek formavilága a klasszikusok legfontosabb alapelvét: a megkomponáltságot és a blickfang összhang-

ját alkalmazza eredetiben. Tartalma pedig személyes megszólításra épül. Mindig van a rá figyelmet fordító számára mondanivalója. A két, számomra fontos összetevő jelenléte testesíti meg az igazi értéket: a tiszta beszédet, amelynek meglepte ma is fontos. (Az lenne társadalmi szinten is!)

A plakátok úgy szólnak hozzánk, hogy rólunk szólnak: Az elmúlt harminc év országáról, Nógrádjáról, és hangsúlyosan Salgótarjánról. Részletesebben: a fejlődő város dinamizmusáról; az alkotókban és alkotásokban gazdag képzőművészetéről; az izmosabbá váló Palócföld folyóiratról, amelynek külleme Kerekes műhelyében kapta klasszikus formáját, a szellemi élet sokszínűségéről, amely az intézmények szakszerűségére, a zenére, a könyvtárra, a könyvkiadásra építve teremtett valódi értéket, amelyet elfelednünk bűn. Erre is figyelmeztet ez a tárlat.

Végül – ahogy szoktuk mondani, de nem utolsósorban – itt van köztünk az alkotójuk, megteremtőjük: KERESKES LÁSZLÓ (a nevet a papírra csupa nagybetűvel írtam), aki: egy jó szemű, jó kezű, intellektuális dekorátor, egy jóhiszemű, a munkáját szerető, felkészült népművelő, egy toleráns, kollégáin segítő, racionális igazgatási szakértő, és mindebből merítő, remek művész, egy korunkban élő, kreatív értelmiségi, azaz: jó úszó...

*A megnyitóbeszéd Salgótarjánban, a József Attila Művelődési Központban hangzott el, Kerekes László, az intézmény egykori igazgatója kiállításán.

VALÓSÁGTÜKRÖZÉS TÖBB RÉTEGBEN

Lágler Péter antropofotó kiállítása

Újfajta fotótechnikai kísérlettel készített képeket mutatott be nemrég Lágler Péter a Rét Galériában. Nagypapa című kiállítása személyes élményekkel átszótt családtörténet az antropológus „szemével” dokumentálva, a digitális fotózás és a számítógépes lehetőségek felhasználásával. A Magyar Művelődési Intézet vizuális és előadóművészeti főosztályának vezetője korábban hagyományos felvételekkel szerepelt csoportkiállításokon. Kifejezőeszközeinek bővítésével tavaly próbálkozott először, amikor a Mai Manó házban rendezett Sűrű képek című kiállítás készültét rögzítette digitális kamerával. Ennek továbbgondolásával született meg a Gazdagréti Községi Ház galériájában látott fotósorozat.

A kiállítást közvetlenül a nagypapa közelmúltbeli halála inspirálta. Vele az utolsó felmenő távozott ebből a családból. Kilencvenkét évnyi életének emlékei megőrződtek abban a hatvanas években kapott szoba-konyhas panellakásban, amelyben az unoka gyerekeskedett egykoron. A múltat idézik a jellegzetes bútorok, a különböző korokból származó tárgyak és iratok, a falakra aggatott fényképek a fiatal katonáról, az ifjú házasról, és a sok bajtól gyötört idős emberről. E „hétköznapi” relikviákból alkotta meg privát történelem- és antropofotóit Lágler Péter.

„Ez a típusú feldolgozás annak a mániának a része, amelyet én kulturális antropológiának hívok. A történelem az egymáshoz kapcsolódó életek folyamata. Sorsok, történések, találkozások, törekvések láncolata, s benne gondolatok, vágyak, érzelmek, indulatok bújnak meg. Ezek felfedezése, értelmezése, érzékeltetése már akkor izgatott, amikor évtizedekkel ezelőtt megkértem nagyanyámat, hogy a kérdéseim alapján írja meg az életrajzát. Nem csak a szavakban kifejezhető lényeg, de képzőművészeti főiskolásként a vizuális leképezés mikéntjét is kutattam. Azért találtam ki az antropofotó kifejezést, mert nem tudományos feldolgozást végeztem, hanem az egymásra rétegzett felvételekkel, s a rajtuk ábrázolt dolgokkal az önmagukban álló tárgyiaságok közötti összefüggést próbáltam meg sorozat formájában hangsúlyozni.”

Mindezt úgy oldotta meg az alkotó, hogy a Kodak DC-280-as digitális kamerával készített képeket azonnal számítógépbe vitte, majd projektorral kivetítette egy adott helyre, és újra lefotózta, az önkiodó segítségével önmagát is belehelyezve a felvételbe. Az egyik sorozat nyitóképein látható egyrészt az unoka kuckója, fölötte a falon a megmaradt családi fényképek és a nagymama gobelinje, másrészt a nagypapa holtáig büszkén hordott fél-évszázados vasutas zubbonya. Ez a viseltes ruhadarab a következő felvételen változatlanul áll a szekrényre akasztva, ugyanakkor az ágy fölött lebeg, s mögüle az unoka felnőtten tekint vissza. A tükrözött és visszavert fényekből összeálló látványt példázza a másik sorozat. A nagy-

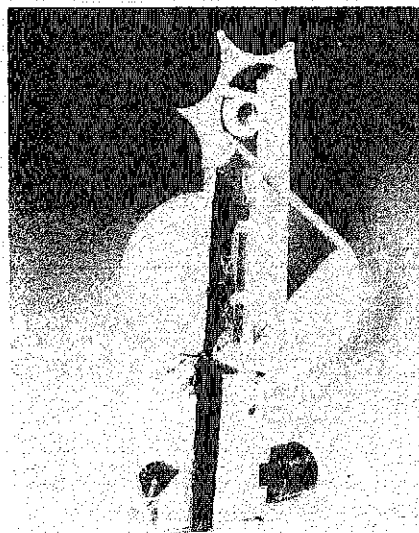
szülői staffirungból maradt ünnepi étkezéslet fotója rávetítődik a szobai hármastükörré, amelyben visszatükröződnek a családi fényképek és a nagypapa foteljében ülő unoka „valóságosan” is látható képe. Az egyik tükörszeletbe belekerült a számítógép monitora, a jelenség tovább bontása többszörös tükrözési játékra adott alkalmat.

„Az embert körülvevő világ távolról sem olyan egyszerű, mint ahogy azt gondolnánk. Folyamatos egymásra másolódás, képeződés, tükröződés és visszatükröződés zajlik körülöttünk, ha nem képből, akkor szóban. Mondunk egymásnak dolgokat, amiket aztán valaki továbbad, majd egyszer visszakérül hozzánk valamilyen képződmény, amiből vagy fölismerhető az eredeti szöveg, vagy sem. Mindenesetre nagyon bonyolult, többretegű kapcsolat jön létre a valóságról, és annak visszatükröződéséről.”

Lágler Péter a jól ismert montírozás alkalmazásával is megvalósíthatta volna szándékát. De a digitális kamera és a számítógép kombinálása könnyebb kivitelezést kínált, és az azonnal látható végeredmény újabb ötletek kipróbálására sarkallt. A múlt megmaradt darabjainak más és más térbe, idősíkba, szituációba helyezése, másféle csoportosítása, találkoztatása erőteljes hatást vált ki a szemlélőből.

„Szeretnék egy internetes HTML-feldolgozást összeállítani. A képekkel, a korra jellemző levelekkel, feljegyzésekkel és azzal az életinterjúval, amelyet egy ismerős készített a nagyapámmal a 2. magyar hadseregben átélt hányattatásairól. Amint meglesz, elhelyezem a világhálón, hátha megnézik az emberek. Hogy mit gondolnak majd róla? Nem tudom, bizonyára vadul különböző dolgokat. De engem már az is tökéletesen kielégít, ha egyáltalán gondolnak róla valamit. Az nekem már jó.”

Tóth Andrea

HOGY MIÉRT ARASZOLUNK?

Pethő László az Araszolók címet adta a Magyar napló Önképünk az ezredfordulón sorozatában megjelent könyvének. A könyv alcíme: A Jászság az átalakulás éveiben (1986-2000).

A könyv első részében Falurajzok (1990–1991), második felében pedig Kárpótoltak, szövetkezők, magánvállalkozók (1986–2000) címen a jászfényszarui Béke Termelőszövetkezet és néhány vállalkozó gazdálkodási folyamat-története olvasható.

Az első részben szereplő falvak – egy kivétellel – jász falvak, s a rövidebb írások is megmutatják a változás első éveiben lezajlott – elsősorban a polgármester – választások körülményeit és indítékait. A kicsit hosszabb falurajzokban már a falvak előéletébe is bepillantunk, sőt a termelésük, és a megélhetésüket biztosító-nem biztosító körülményeik is feltárulnak.

Ezek a magyar falvakban a legizgalmasabb évek, mert tele van a helyzet az ígértet lehetőségével, és közben soha nem volt a bizonytalanság.

Pethő László könyvében jász falvakról lévén szó – ahol ismeretlen volt a nagybirtok, tehát mindenki rendelkezett a tudással földje megműveléséhez, s a boldogulni tudás képessége öntudatosá tette őket – visszatérő motívum a jász öntudatból adódó megmutatni akarás.

Ezen a vidéken a falvak önállósodási törekvéseinek több sikertelen fordulója után adódott lehetőség épp ezekben az években, hogy újra önálló lehessenek. (S minden döntés, ha felelősen hozza meg ember, kínzó. Mit hoz az önállóság. Miben szabad és miben nem önállóknak lenni, és maradni akarni.) S a visszakapott önállóság megélése, s az ebből az időszakból felhalmozott új tapasztalat az, ami már nem fénytörően át adódik, aminek alapja már a reális érzékelés.

A könyv izgalma az adja, hogy amíg első részében a falvak első lépéseit látjuk a megváltozott körülmények között, addig a második részben a termelésben lehetséges alternatívák kerülnek bemutatásra, s mindkét terület mozgatóit – az öntudatos ember, öntudatos falu – megmutatni akarása adja.

Nem beszélhetünk a falvaknak és a falusi lakosságnak, benne a paraszti-félpaszti létet vállalóknak a társadalom által felkínált lehetőségeiről. Inkább beszélhetünk arról, hogy ezek híján, s inkább csak bízva ezek egykori valóság voltában, ember és falu kereste (és bizonyos értelemben máig is keresi) a boldogulását. S mert ezeken a területeken nem a komolyabb tőkével rendelkező, s az első pillanatban mozdulni tudó, a kockázatot is vállalni képes réteg él, haladása araszoló.

Ez a réteg soha nem engedhette meg magának, hogy ne tartsa életben magát. Miután csak magára számíthatott. (Hogy ezeken a területeken is megjelent az önfeladás, s a vele járó alkoholizmus, még akkor is nagyon

rossz jel, ha nem jellemző.)

Számtalan példát sorolhatnánk ezeknek a falvaknak az életéből, s Pethő László könyvéből arra, hogy mi tette a lehetőségeket délibábossá.

A falvak esetében a legkínzóbban az, hogy az önállósodás vállalása után a falut irányító és a faluért tenni is akaró vezetés nem rendelkezett azokkal eszközökkel és körülményekkel, amelyek akarását segíthették volna. (Elég itt utalni az önkormányzatok képtelen anyagi helyzetére, s az öröklött infrastruktúrára. Ha egy falu meg akarta tartani, vagy vissza akarta szerezni az iskoláját, minden anyagi erejét erre kellett összpontosítani, s ez sem volt elég, s mellette a csatornázás, amire ma már területi egységenként fognak össze az önkormányzatok, szintén egy-egy falu teljes anyagi lehetőségeit méríti ki évekre.)

S a falusi ember szempontjából, hogy azt az önkiszákmányolást, ami rá mindig is jellemző volt, most egy még önkiszákmányolósabbá kellett változtatnia, s aki vállalta a vállalkozás kockázatát, soha nem léphetett a tettek mezejére úgy és akkor, amikor még kicsit nagyobb anyagi értelmét láthatta volna. (Elég, ha csak arra utalok, hogy a tévesből kiválásoknál milyen jól érvényesíthető taktikát lehetett alkalmazni a vállalkozni kívánókkal szemben, vagy hogy a gazdálkodáshoz elengedhetetlenül szükséges gépek megszerzésének a feltételei milyen nehezen alakultak ki, végül is hitelek realizálódásával, annak a kisebbségnek valós lehetőségeként, aki erre vállalkozni tudott.)

A jász falvak többsége, amelyek Pethő László könyvében szerepelnek, a kertészetet tudhatták olyan ágazatnak, amely segíti fennmaradásukat. A kertészetnek a lehetőségei – melyek a könyvben jól nyomon követhetőek, termelőszövetkezeti és magánvállalkozói variációban is – jól mutatják az egész mezőgazdaság bizonytalanságait. (A termelésre való ráfordítás összege egyre nő, az értékesítés egyre bizonytalanabb.) A mezőgazdasági termelés bővítésében csak az marad meg, akinek az tudott maradni, az tudott válni a legfontosabbá, hogy a maga ura legyen. S ez a – régen paraszti – sajátság képes volt mentalitásként fennmaradni bizonyos területeken, s így a Jászságban is. (Erre mutat rá a könyv második felének hat vállalkozója, akik között a fiatal öntudatos vállalkozó is ott van.) A könyv egyik erénye, hogy megszólaltatja azt a hangot, amely ma Magyarországon csak falvakban, csak az egymás szemé láttára boldogulni tudó emberek között szólal meg. Itt még – ha nagyon gyakran bémunkával, második és harmadik gazdasággal is van bebiztosítva az élet és az araszolva gyarapodás – becsülete lehet az elért eredménynek, mert amögött munka áll. Egy faluközösség által szentesítetten. S így itt lehet még az embernek – az a ki tudja, még ezen kívül hol kereshető – méltósága.

BAKONYKOPPÁNY KRÓNIKÁJA

Egy 1947-ben – a kitelepítések során Pápára került család – (Strommer Hugó és felesége) – adta kezembe olvasásra a 300 oldalas fénymásolt kéziratot, Bakonykoppány krónikáját. A kézirat öt részből áll: I. A település őstörténete (1–7. o.) II. Koppány a mohácsi vészig (8–74. o.) III. Az újratelepítés 1717 és 1948 között (75–105. o.) IV. A koppányi családok (106–198. o.) V. A koppányi plébánia és iskola története (199–300. o.).

Kezdetben a kéziratnak nem tulajdonítottam különösebb jelentőséget, ugyanis egy kis bakonyaljai faluról van benne szó, ahol jelenleg 400, sőt lehet, hogy annál is kevesebb ember lakik. S különben is 1986-ban fennállásának 900. éves évfordulóját méltóképpen megünnepelte a község. Erről annak idején a sajtó is beszámolt.

Amint azonban elkezdtem olvasni a kéziratot, a véleményem megváltozott. Szövegírójának jó a stílusa, valamint a krónika gazdag információs anyaga egyre izgalmasabbá vált számomra. Kiderült ugyanis, hogy nem csak a kis falu plébániájának története, Historia Domusa, hanem annál jóval több. Ez egy településtörténet, melynek számos érintkezési pontja van a bakonybéli bencés apátság történetével, mint birtokosával, a középkorban. 1717 után új földesura a zirci cisztercita apátság. Mindkét szerzetesrend otthagyta keze nyomát ezen a kis településen. Cisztercita papjai széleskörű kapcsolatokat létesítettek mind az egyházi, mind a világi hatalom képviselőivel. Legtöbbjük a teológiát Bécsben végezte, s tanított a rend számos gimnáziumában, majd néhány évet (évtizedet) mint lelképásztor itt élt a hívei között.

A krónika írója dr. Magyarász Ferenc, cisztercita szerzetes, akit a zirci apátúr 1925-ben iktatott be a koppányi lelkészi állásába. Húsz éves koppányi plébánossága idején nagyon tevékeny életet élt, egyik nap Pápán tartott lelki gyakorlatot a Ranolder Intézetben, másnap már Budapesten a Belvárosi templomban, majd Mohácson celebrált német nyelvű szentmisét. Nem csak a rend előljárói, de a Veszprémi egyházmegye főpásztorai is megfordultak nála, így Czapi Gyula, Mindszenty József és Bánáss László püspökök. Egy búcsú alkalmával Mécs László költő is meglátogatta inkognitóban, de kapcsolata volt Sulyok Dezső kisgazdapárti politikussal is. Nyitott volt – miként elődjei is – a történelmi vallásfelekezetek is.

A kis településen 1754-től volt plébánia. Kezdetben papjai nemzetiségüket illetően osztrákok, illetőleg csehek, majd magyarok voltak. Híveiket nem csak imádkozni tanították, hanem más hasznos műveletekre is. Ez a krónika megjegyzi, hogy Magyarász Ferenc elődjei, Kolonics Lipót és Kővári Alajos saját példájukkal hogyan nevelték a falu lakosságát. Kővári Alajosról (1891–99) feljegyezte a krónika, hogy nagyon értett a gazdasági ügyekhez, és a házak építésénél a falu lakói mindig kikérték a véleményét. Később az apátság zirci gondnokaként dolgo-

zott, s a kisemberek érdekében ő hozta létre a Zirci Gazdakört, s lelkes támogatója és igazgatója volt a Hangyának. Kolonics Lipóttól (1899–1925) a falu megtanulhatta a pontosságot. Példaképe volt a rendes és takarékos gazdának. Kertjében elhelyezett gyümölcsfáiról színes képet készített, megjelölve a fa fajtáját, földjeit a négyes vetésforgó szerint műveltette.

Dr. Magyarász Ferenc 20 évi koppányi tartózkodása nagyon jelentős volt. Nem csak azért, mert 1925-től minden télen – három éven keresztül – ismeretterjesztő előadásokat tartott a falu történetéről, hanem azért is, mert leírta Bakonykoppány történetének XX. századi kálváriáját, amely 1944-ben kezdődött, és 1945-ben folytatódott. S ez a leírás tárgyilagos. Elmondja, hogy mind a német, mind az átvonuló orosz csapatok sok szenvedést zúdítottak az itteni lakosságra. Ráadásul 1945 március 26-án leégett a templom tetőszerkezete, a torony kupolája, lángokban állt a falu jelentős része. 26 helybeli és 6 menekült család vált hajléktalanná. Az orosz csapatok megérkezésekor elég sok kellemetlenség érte, mégis objektív tudott maradni, és ezt írta: „Általában azt tapasztaltam, embere válogatta, köztük voltak tisztességtudók, voltak erőszakosak.”

Dr. Magyarász Ferenc 1945. augusztus 4-én meghalt. Szeretett papjuknak nemsokára sírkövet állítottak hívei a koppányi temetőben.

1945-tel azonban a falu szenvedése még nem ért véget. 1947. december 7-én megkezdődött a faluból a lakosság egy részének (a volt volksbundisták és családtagjaik) kitelepítése Németország szovjet zónájába, az idős szülőknek pedig – akik képtelenek voltak elhagyni Magyarországot – rokonaikhoz kellett költözniök, Szücsre, Huszárok-előpusztára vagy Pápára. Alaposan megváltozott a kitelepített 57 személy révén a lakosság összetétele. A 15 felvidékről érkezett család (60 fő) egy kivételével mind református volt. Így a 450 fős falu egynemű homogén vallási arculata is megváltozott. A krónikának ezeket az adatait már dr. Horváth Szaléz plébános írta le 1948-ban, ekkor azonban félbemaradt a krónika írása.

Magyarász Ferenc krónikája figyelemre méltó. Sok értékes anyagot jegyzett fel 72 becsületes, szorgalmas, német nemzetiségű családról. Bemutatta az 50 esztendővel ezelőtti nehéz napokat, éveket. Emléket állított benne a múltnak. A krónika folytatása mindenképpen kívánatos lenne.

BÓKA MÁRIA VÁLOGATÁSA A 2001. JANUÁR-MÁRCIUS KÖZÖTT MEGJELENT KÖNYVEKBŐL

ESSZÉ, PUBLICISZTIKA

ANCSEL Éva: Összes bekezdése. Bp., Kossuth K., A kötet 571 „bekezdése” a szerző eddig megjelent műveinek aforizmáit, gondolatait tartalmazza.

CSIKI László: Visszaút. Csíkszereda, Pallas-Akad. K., 199 o., 1650 Ft

Írások az erdélyi magyarság sorsáról, az elmúlt másfél évtized társadalmi változásairól, politikai aktualitásáról.

KOPPÁNY Zsolt: E-mailen szól a Zarathustra? Bp., Uránusz K., 186 o., 1333 Ft

Esszék a hazai irodalmi, kulturális és közéleti jelenségekről.

FILOZÓFIA

KEKES, John: A konzervativizmus ésszerűsége. Bp., Európa K., 378 o., 2500 Ft

A konzervativizmus eszmerendszerének, értékeinek, értelmezésének bemutatása.

MAGYAR Péter: A másik út. Gondolatok a közjóról és egy új típusú demokráciáról. Bp., MM Studio, 157 o., 1680 Ft

MESTERHÁZI Miklós: A Teletranszporterről, a Kékszakállú herceg váráról, valamint arról, milyen érzés lehet emlékmásnak lenni. Bp., Kávéház, 139 o., 1110 Ft (Kávéház)

Bölcselkedés filozófiai kérdésekről.

PERECZ László: Szép rendbe foglalva. Bp., Ister K., 309 o., 1700 Ft

Válogatás a magyar filozófiatörténet legnagyobb gondolkodóiról.

VASS Csaba: Míg élők közt leszel élő. Hármaskönyv a globalizációról. Bp., Ökotáj K., 226 o., 950 Ft

Tanulmány a globalizáció „zsákutcájáról”.

GAZDASÁG, JOG

Emberi jogi mi micsoda. Bp., Indok K., 94 o., 980 Ft

A kötet abban segít eligazodni, hogy mely magyar ill. nemzetközi szervezetekhez érdemes fordulni különböző emberi jogi problémákkal.

KARÁCSONY Szilárd: Munkautágy. Bp., KKDSZ K., 113 o., 699 Ft

Kötet a szakszervezet érdeképviseelő szerepéről, a munkavállaló jogairól.

KURTÁN Lajos: Piacgazdaságtan. Bp., ELTE Eötvös K., 282 o., 3728 Ft

A piacgazdaság elméleti és gyakorlati alapjainak leírása, előnyeinek, hátrányainak bemutatása.

LŐRINCZI Gyula: Vállalkozás-gazdaságtan. Bp., Számalk K., 332 o., 1790 Ft

„Tankönyv” a vállalkozásba kezdőknek és gyakorló vállalkozóknak.

STIGLITZ, Joseph E.: A kormányzati szektor gazdaságtana. Bp., KJK-KERSZÓV, 748 o., 5376 Ft

SURÁNYI Sándor: Források, népesedés és fenntartható fejlődés a globális gazdaságban. Bp., Aula K., 291 o., 4700 Ft

Területi statisztikai évkönyv. 1999. (Szerk. Kovács Tibor) Bp., KSH, 502 o., 4000 Ft

IRODALOM, IRODALOMTUDOMÁNY

A minőség forradalma. In memoriam Németh László. (Vál. Monostori Imre) Bp., Nap K., 380 o., 2200 Ft

BALASSA Péter: Törésvyamatok. Debrecen, Csokonai K., 131 o., 980 Ft (Alföld könyvek) Műelemző, kritikai írások magyar irodalmi művekről.

BÍRÓ Zoltán: Két nemzedék. A magyar irodalom két nagy nemzedéke a 20. században. Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 228 o., 1800 Ft

39 főportré Ady Endre és Illyés Gyula nemzedékéről és a kisebbségi magyar irodalom alkotóiról.

BODOR Béla: Régi magyar regénytükrök. Pécs, Halász és Társa, 342 o., 1650 Ft (Seneca könyvtár)

A magyar regényirodalom nagy alkotásainak bemutatása az 1750-es évektől a 19. századig.

DÁVID Gyula: Erdélyi irodalom – világirodalom. Csíkszereda, Pallas-Akad. K., 409 o., 2500 Ft (Bibliotheca Transsylvanica) Az erdélyi magyar irodalom intézményhálózata, viszonyrendszerei, hazai és nemzetközi kontextusban.

DUKA János: Mikor hagyja el az ész az embert? Csíkszereda, Pallas-Akad. K., 293 o., 2500 Ft Székelyekről szóló anekdotagyűjtemény.

„Este nyolckor születtem...”

(Szerk. Lőrinczy Huba, Czetter Ibolya) Szombathely, Bár K., 342 o., 980 Ft (Bár könyvek) Tanulmánykötet Márai Sándorról, az életmű egyes részleteiről.

GEROLD László: Jugoszláviai magyar irodalmi lexikon, 1918-2000. Újvidék, Forum K., 303 o., 3640 Ft

HEGEDŰS Sándor: Cigány irodalmi kislexikon. Piliscsaba, Konsept-H. K., 99 o., 590 Ft

Magyar líra az ezredfordulón. (Szerk. Elek Tibor) Békéscsaba-Gyula, 179 o., 1200 Ft

Vers- és tanulmányantológia a Békéscsabán megrendezett tudományos konferencia előadásából.

Nagy mesélőnk ébresztése.

(Szerk. Bosnyák István) Bp., JMMT, 180 o., 1200 Ft Tanulmányok Majtényi Mihályról, a délvidéki magyar irodalom jeles képviselőjéről.

Nézőpontok, motívumok. Irodalmi témakörök. (Szerk. Fenyő D. György) Bp., Krónika Nova K., 445 o., 1350 Ft Műelemzések, „munkatételek” az emeltszintű érettségi vizsgához.

Párbeszélgetés. (Szerk. Havas Judit) Bp., Petőfi Irodalmi Múzeum-Kortárs Irodalmi Közp.-Dinasztia K., 358 o., 2490 Ft A Petőfi Irodalmi Múzeum trójkával, köhökkel készült beszélgetéseinek kötetbe szerkesztése.

SCHEIN Gábor: Weöres Sándor. Érd. Elektra Kiadóház, 114 o., 1380 Ft (Élet-kép sorozat)

SZABÓ Szilárd: Az Egyetlen töredékei. Tandori Dezső munkássága. Tatabánya, Alfadat-Press Kft. Kernstock Károly Művészeti Alapítvány, 105 o., 780 Ft (Fiatal kritikusok)

TÜSKÉS Tibor: Az édenalapító. Pécs, Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, 249 o., 1590 Ft Németh László életművéről készült írások, visszaemlékezések.

VARGA Domokos: Íróiskola. Bp., Magyar Írók Egyesülete-Hétkrajcár K., 207 o., 1180 Ft A magyar- és világirodalomból vett példák gyűjteménye, „mimtatára” kezdő tolforgatóknak.

KOMMUNIKÁCIÓ, MÉDIA

BOBOKNÉ BELÁNYI Beáta: Kultúrmenedzsment könyvtári és információs szervezetek vezetőinek. Bp., Typotex K., 128 o., 1750 Ft

DAVENPORT, Thomas H. – PRUSAK, Laurence: Tudás-menedzsment. Bp., Kossuth K., 195 o., 2980 Ft A „tudásról való tudás” szerepe a szervezetben, az üzleti életben belül.

FAZEKAS Ildikó – HARSÁNYI Dávid: Marketingkommunikáció. Bp., Szókratész Külgazdasági Akadémia, 344 o., 2800 Ft Elméleti, gyakorlati ismeretek a reklámról, a PR munkáról, a szponzorálásról.

HOBBS, Peter: Projektmenedzsment. Bp., Scolar K., 94 o., 2240 Ft

Módszerek és megoldások a projektek sikeres megvalósításához.

SZABÓ Katalin: Kommunikáció felsőfokon. 2. átd. bőv. kiad. Bp., Kossuth K., 404 o., 3800 Ft Tankönyv az általános retorikai követelményekről, kommunikáció-elméleti kérdésekről.

Turizmus és kommunikáció. (Szerk. Fejős Zoltán) Bp., Néprajzi Múzeum, 250 o., 1200 Ft (Tabula könyvek) Tanulmánykötet a turizmus sokféle megnyilvánulási formájáról, a kultur-turizmusról, a falusi turizmus sajátosságairól.

KULTÚRA, MŰVELŐDESTÖRTÉNET

BÁN Zsófia: Amerikáner. Bp., Magvető K., 195 o., 1990 Ft (Lassuló idő) Esszék, tanulmányok a mai Amerikáról, irodalomról, divatról, feminizációról.

CZIRJÁK Árpád: Erdélyi magyar breviárium. Kolozsvár, Gloria K., 1-2. köt. 502-512 o., 3500 Ft Életrajzi gyűjtemény neves emberek, történelmi alakok bemutatásával.

DOMOKOS Géza: Igevár. Kriterion-történet tizenhat helyzetben elmondva. Csíkszereda-Kolozsvár, Pallas-Akad.-Polis K., 223 o., 3200 Ft

A romániai nemzetiségi könyvkiadó, a Kriterion két évtizedének (1970-90) krónikája.

DRUCKER Tibor: A Csepeli munkásotthon története + Ács Piroska: Maróti Géza művei Csepelen. Bp., A Csepeli Munkásotthon Alap., 128+12 mell., 1100 Ft

A közművelődés, népművelés története a Csepeli Munkásotthonban.

EPSTEJN, Mihail: A posztmodern és Oroszország. Bp., Európa K., 338 o., 1500 Ft (Mérleg) *Esszék a mai Oroszország kulturális, civilizációs korszakjéről.*

Magyarország múzeumai. (Szerk. Balassa M. Iván) 3. átd. kiad. Bp., Vince K., 292 o., 2495 Ft *A hazai múzeumok adatai a megyék betűrendjében.*

PUCZKÓ László – RÁTZ Tamara: Az attrakciótól az élményig. Bp., Geomédia Szakkönyvek, 399 o., 4000 Ft *Tanulmányok a kulturális turizmusról, a kulturális, természeti értékek vonzerővé válásának lehetőségeiről.*

RESNICK, Jane: Nemzetközi szivarkalauz. Bp., Vince K., 173 o., 2495 Ft *Kézikönyv a szivar gyártásáról, fajtáiról, használatának művelődéstörténeti vonatkozásairól.*

SÁNTA Gábor: „Minden nemzetnek van egy szent városa”. Pécs, Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, 233 o., 1690 Ft *Budapest megjelenítése a 19. századi magyar prózában.*

TÓTHNÉ BORDÉ Katalin: Kner Imre és a közeleti nyílvanosság. Békéscsaba, Kner Ny., 238 o., 1333 Ft *Levelek, publikációk, kordokumentumok az 1920-30-as évek könyvkiadásáról.*

MŰVÉSZET, MŰVÉSZETTÖRTÉNET

BALOGH Jolán: A régi magyar és európai művészet kincsei. Bp., Püski K., 227 o., 1400 Ft

Bausch. (Vál. Lakos Anna, Nánay István) Bp., OSZMI, 151 o., 850 Ft *Tanulmányok a Bausch-jelenségről, Pina Bausch táncművészetéről.*

BODÓ Ibolya: Amerikai magyar színjátszás. Adattár 1869-1970. Bp., Argumentum K.-OSZK, 365 o., 2800 Ft

BROOK, Peter: Változó nézőpontok. Bp., Orpheusz K.-Zug-

színház, 280 o., 2000 Ft *Színházról, színházról, rendezésről szóló írások, tanulmányok.*

COOPER, Simon – MACKAY, Sally: Színházstudomány felsőfokon. Bp., Orpheusz K., 325 o., 3200 Ft *„Tankönyv” színházi rendezők, színházművészjelöltek számára.*

CSABA Károly – FAZEKAS Eszter: A fény festője. Koltai Lajos operatőr. Bp., Osiris K., 222 o., 1480 Ft

CSIGÓ László: Magyar katolikus templomok. Bp., Anno K., 48 o., 1650 Ft *Fotók, történeti leírások a hazai templomépítészeti legjellemzőbb épületeiről.*

DARVAY NAGY Adrienne. Megkönnyezett szabadság. Bp., Argumentum K., 273 o., 1500 Ft *Színházi kritikák, feljegyzések a román és a magyar színházi kultúráról a '90-es évekből.*

EGYED Emese. Kacor és más bábjátékok. Marosvásárhely, Mentor K., 103 o., 1120 Ft

Fülep Lajos. (Vál. Vajda Kornél) Bp., OPKM, 81 o., 500 Ft (Tudós tanárok – tanár tudósok) *Tanulmányok, szemelvények Fülep Lajos művészetpedagógiai munkásságáról.*

GYŐRI Lajos: Fényképezési, fotótechnikai, fotóművészeti szakirodalom. Bp., Fotóügynökség Kft., 194 o., 1000 Ft *Fényképezési szakirodalom-jegyzék közel 1200 tételben.*

HUSZ Mária: A magyar neo-avantgárd textilművészet. Bp.-Pécs, Dialóg Campus K., 149 o., 1680 Ft

LEBRECHT, Norman: Maestro! Bp., Európa K., 576 o., 2800 Ft *A karmesterművészet kialakulásának, történetének leírása után a szerző e művészet végéről számol be.*

MÁRTFAI MOLNÁR László: Jelentés a dialógus nyomán. Tanulmányok a fiatal Fülep Lajos művészeti írásairól. Bp., Argumentum K., 149 o., 1600 Ft

MÓSER Zoltán: Ezt az utat bejártam. A népdalgyűjtő Bartók Béla nyomában. Szentendre-Bp., Kairosz K.-Párizsi Magyar Intézet, 72 o., 3500 Ft *Fotóalbum Bartók Béla népdalgyűjtő útjairól.*

Rendezte: Harag György. (Szerk. Nánay István) Bp.,

OSZMI, 317 o., 1750 Ft *A kötet válogatást ad a rendezőről megjelent korabeli kritikákból, kortársak visszaemlékezéseiből.*

Születtem...Magyar színészek önéletrajzai. (Összeáll. Csiffáry Gabriella) Bp., Palatinus K., 516 o., 3600 Ft (Curriculum vitae)

Történeti kertek. (Szerk. Galavics Géza) Bp., Művészettört. Kut. Int.-Mágus K., 276 o., 2350 Ft *Források és tanulmányok a magyarországi kertművészet történetéhez.*

NÉPRAJZ

A megfoghatatlan idő. (Szerk. Fejős Zoltán) Bp., Néprajzi Múzeum, 459 o., 1920 Ft (Tabula könyvek) *Az idő vizsgálata különböző kultúrákban, az idő kezelése szokásokban, hagyományokban.*

CSORBA János: Bár emlékezete maradjon meg... Bp., Magyar Könyvklub, 274 o., 3200 Ft *Visszaemlékezés, leírás az erdélyi Szék település néprajzi hagyományairól.*

Folklorisztika és etnológia Magyarországon a XX. század első felében. Néprajzi szöveggyűjtemény. (Szerk. Voight Vilmos) Bp., Universitas K., 1986. 3. köt. 298 o., 1600 Ft

Lélek, halál, túlvilág. (Szerk. Pócs Éva) Bp., Balassi K., 537 o., 3200 Ft *Tanulmányok a transzcendens jelenségekről.*

NAGY Ilona: Apokrif evangéliumok, népkönyvek, folklór. Bp., L'Harmattan K., 160 o., 1650 Ft (Szóhagyomány) *A bibliai események a népi emlékezetben.*

Reguly Antal „hangjegyre szedett” finnugor dallamai. (Szerk. Szij Enikő) Bp., Tinta K. 102 o., 840 Ft (Bibliotheca Regulyana)

ROSTÁS-FARKAS György: A cigányság hagyomány- és hiedelemvilága. Bp., Szerzői kiad., 125 o., 860 Ft *A cigányság vándorlatai, letelepülése, a magyarországi cigányság kultúrája, folklórja.*

Válogatás a magyarországi nemzetiségek néprajzi kötetiből. (Szerk. Jung Horti Judit) 3. Horpács, Mikszáth K., 227 o., 980 Ft

ZAKARIÁS Erzsébet: Aszszonyélet Erdővidéken. Maros-

vásárhely, Mentor K., 321+42 o., 1750 Ft

NYELVÉSZET

BÁRCZI Géza: A magyar szókincs eredete. Bp., Tinta K., 187 o., 1680 Ft

Magyar leíró nyelvtan, mondatan. (Szerk. Kálmán László) Bp., Tinta K., 1. köt. 193 o., 1680 Ft

A magyar nyelv könyve. (Szerk. A. Jászó Anna) Bp., Trezor K., 623 o., 2620 Ft *Kézikönyv a nyelv kialakulásáról, a magyar nyelv hangtani szabályairól, nyelvészeti problémáiról.*

PEDAGÓGIA

CSOMA Gyula: Közoktatás és nemzet. Bp., Új Mandátum K., 257 o., 1800 Ft *Esszék, tanulmányok a pedagógiáról, a közoktatási rendszer alakulásáról.*

Iskolai ünnepségek forgatókönyvei. (Szerk. Maczák Edit) Békéscsaba, Item K., 59 o., 917 Ft (Emlékezzünk...) *Segítségnyújtás az iskolai ünnepi műsorok megrendezéséhez.*

JELENITS István: Küldetésben. Bp., Új Ember, 321 o., 1400 Ft *Katolikus iskolákkal, pedagógiával foglalkozó cikkek, tanulmányok gyűjteménye.*

LADÁNYI András: Klebelsberg felsőoktatási politikája. Bp., Argumentum K., 187 o., 1800 Ft **VEKERDI Tamás:** Honnan? Hová? Bp., Holnap K., 191 o., 1200 Ft *Fiataloknak szóló tanácsok az élethelyzetekben való eligazodásban.*

Világnapok, ünnepnapok a tanévben. (Szerk. Maczák Edit) Békéscsaba, Item K., 172 o., 2333 Ft *Világ- és ünnepnapokhoz kapcsolódó irodalmi művek ajánlása.*

POLITIKA, POLITOLÓGIA

BALOGH István: Határharcok. A politika és a tudományos értelmiség kapcsolatai a rendszerváltás előtti években. Bp., MTA Politikai Tudományok Intézete, 26 o., 1890 Ft

Deák Ferenc: Válogatott politikai írások és beszédek. Bp., Osiris K., 1-2. köt. 586-714 o., 5500 Ft (Millenniumi magyar történelem. Politikai gondolkodók)

Esterházy János emlékkönyv. (Szerk. Esterházy-Malfatti Alice,

Török Bálint) Bp., Századvég K., 236 o., 1680 Ft
Visszaemlékezések, dokumentumok a felvidéki magyarság sorsáért küzdő politikus áldozatos életéről.

FÖLDESI Tamás: A politikai felelősség dilemmái. Bp., Rejtjel K., 144 o., 2200 Ft

MALLER Sándor: Az európai eszmék a kezdetektől a megvalósulásig. Bp., Mundus Magyar Egyetemi K., 289 o., 1456 Ft (Az Antall József Emlékbizottság és Baráti Társaság évkönyvei)

SZABÓ Máté: Társadalmi mozgalmak és politikai tiltakozás – történeti és összehasonlító perspektívában. Bp., Rejtjel K., 298 o., 3200 Ft
A 90-es évek társadalmi és politikai mozgalmainak hatása.

PSZICHOLÓGIA, SZOCIÁLPSZICHOLÓGIA

Közösségi mentálhigiéné. (Szerk. Gerevich József) 2. kiad. Bp., Animula K., 133 o., 1800 Ft
Tanulmányok a szociális és közösségi mentálhigiénés kérdésekről.

LÁNYI Gusztáv: Lélek(tan) és politika. Bevezetés a politikai pszichológiába. Bp., Jászóveg Műhely K., 160 o., 1250 Ft

LÁNYI Gusztáv: Magyarország, protestantizmus, társaslélektan. Bp., Osiris K., 364 o., 1580 Ft
Tanulmány Karácsony Sándor pedagógiai, szociálpszichológiai munkásságáról.

MOIR, Anne – JESSEL, David: Női agy - férfiesz. Bp., Magyar Könyvklub, 245 o., 1550 Ft
A női és férfi viselkedés különbségeinek okaira keresik a szerzők a választ.

POPPER Péter: Hazugság nélkül. Bp., Saxum Kft., 160 o., 880 Ft (Az élet dolgai)
Kultúrtörténeti áttekintés után hétköznapok kegyes hazugságait mutatja be a sorozat legújabb könyve.

RIEMANN, Fritz: Az öregedés művészete. Bp., Háttér K., 115 o., 698 Ft
Az öregesre, az egyedülállóra való felkészülésben, az öregedés elfogadásában próbál segíteni a német pszichológus.

SÜLE Ferenc: A jungi mélylélektan napjainkban. Szokolya, GyuRó Technik K., 340 o., 2500 Ft

SÜLE Ferenc: Valláspatológia. Bp., GyuRó Art-Press, 397 o., 2500 Ft

Tanulmány a vallás lélekgógyászatan játszott szerepéről, a konkrét vallások lélektani elemzéséről.

SZOCIOLÓGIA, SZOCIÓGRÁFIA

A magyarság lehetőségei a világban az ezredfordulón. (Szerk. Keszthelyi Gyula) Bp., Custos K., 422 o., 2400 Ft
Egy tanácskozás előadásait közreadó kötet, melynek témája a magyarság szerepe, jelenlegi helyzete, kilátásai.

Devianciák. Bevezetés a devianciák szociológiájába. (Szerk. Rácz József) Bp., Új Mandátum K., 263 o., 2680 Ft (Nagyítás)

FERGE Zsuzsa: Elszabaduló egyenlőtlenségek. Bp., Hilscher Rezső Szocpol. Egy., 487 o., 1800 Ft (Társadalompolitikai olvasókönyvek)
Tanulmányok a hazai szociálpolitika helyzetéről.

FRIDERIKUSZ Sándor: Az én mozim. Bp., Park K., 335 o., 1950 Ft
Történetek, riportok emberi sorsokról.

Ifjúság, köz-érzet. (Szerk. Tóth Lívia) Bp., JMMT, 101 o., 950 Ft (A Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság kiskönyvtára)
1999-ben a Vajdaság három városában tartott vitaesten elhangzott vélemények kötetbe szerkesztett változata.

MÜNCH, Richard: Az Euróaprojekt. Bp., Jászóveg Műhely K., 199 o., 1398 Ft
A modernség és a nemzetállami elkülönültség kérdése Európában.

SEPSISZÉKI NAGY Balázs: Székelyföld falvai a XX. század végén. Bp., Nap K., 1. köt. Háromszék, Kovászna megye. 353 o., 4500 Ft
A négykötetesre tervezett munka a székely falvak leíró jellegű, tényszerű ismertetését vállalja.

TERMÉSZETTUDOMÁNY

CZEIZEL Endre: Költők. Gének. Titkok. A magyar költő génuszok családfa-elemzése. Bp., Galenusz K., 273 o., 3900 Ft

LORENZ, Konrad: Az állati és emberi viselkedésről. Bp., Totem K., 1-2. köt., 332-347 o., 4980 Ft

MARX György: A marslakók érkezése. Bp., Akad. K., 427 o., 2500 Ft
Húsz magyar világhírű természettudós életének és pályájának bemutatása, akik sikereiket, eredményeiket az emigrációban érték el.

tása, akik sikereiket, eredményeiket az emigrációban érték el.

TÖRTÉNELEM

FEJTŐ Ferenc: Magyarország, zsidóság. Bp., História-MTA Történettud. Int., 548 o., 2480 Ft (Historia könyvtár. Monográfiák)
A kötet a magyarok és zsidók együttélésének sajátosságát, történetét mutatja be.

GRATZ Gusztáv: Magyarország a két világháború között. Bp., Osiris K., 431 o., 2780 Ft (Millenniumi magyar történelem. Historikusok)

GRÜNWARD Béla: A régi Magyarország, 1711-1825. Bp., Osiris K., 449 o., 2780 Ft (Millenniumi magyar történelem. Historikusok)

HUSZÁR Tibor: Kádár János. Bp., Szabad Tér K.-Kossuth K., 1. köt. 405 o., 2400 Ft
Tanulmány Kádár János életútjáról, politikai szerepvállalásairól 1956-ig.

KAPRONCZAY Károly: A magyar-lengyel történelmi kapcsolatok évszázadai. Bp., Mundus Magyar Egyetemi K., 210 o., 1344 Ft (A magyar műveltség 1100 éve)

Kádár János bírái előtt. (Szerk. Varga László) Bp., Osiris K.-Bp. Fővárosi Levéltára, 727 o., 3480 Ft (Párhuzamos archívum)
Kortörténeti dokumentumok a koncepciók perek időszakából.

KOVÁČ, Dušan: Szlovákia története. Pozsony, Kalligram K., 382 o., 2800 Ft

NIEDERHAUSER Emil: Kelet-Európa története. Bp., História-MTA Történettud. Int., 360 o., 2480 Ft (Historia könyvtár. Monográfiák)

ORMOS Mária: Hitler + KRAUSZ Tamás: Sztálin. Bp., Pannonica K., 324 o., 1990 Ft (Fekete fehér)
Tanulmánykötet a Hitler jelenség és a Sztálin-porré alaposabb megértéséhez.

RENFREW, Colin: A civilizáció előtt. Bp., Osiris K., 321 o., 1580 Ft (Osiris könyvtár. Történelem)
Az európai őstörténeti kutatás újabb eredményeinek összegzése.

Szekfű Gyula. (Vál. Dénes Iván Zoltán) Bp., Új Mandátum K., 292 o., 2500 Ft (Magyar panteon)

Tanulmányok a történetről életműveinek értékeléséről, elemzéseiről, a kortársak és az utókor megítéléséről.

Szöveggyűjtemény az Amerikai Egyesült Államok történetéhez, 1620-1980. Bp.-Pécs, Dialóg Campus K., 501 o., 3980 Ft

Táj és történelem. Tanulmányok a történeti ökológia világából. (Szerk. R. Várkonyi Ágnes) Bp., Osiris K., 371 o., 1160 Ft
Tanulmányok arról, hogy hogyan hatott a természet a történelmi lehetőségekre.

VALLÁS

Bözdörfalvi szombatosok szertartási és imádságos könyve. Csíkszereda, Pallas-Akad. K., 248 o., 1440 Ft

HARNACK, Adolf von: A kereszténység lényege. Bp., Osiris K., 169 o., 2480 Ft

HELLER Ágnes: A zsidó Jézus feltámadása. Bp., Múlt és Jövő K., 115 o., 1200 Ft
Esszék, tanulmányok a Jézus alakjával összefüggő kulturális emlékezet alakulásáról.

Szettek a magyar középkorból. (Összeáll. Érszegi Géza) Bp., Osiris K., 1. Árpád-kori legendák és intelmek. 232 o., 1980 Ft (Millenniumi magyar történelem. Források)
Árpád-kori legendák nyolc szent életéből.

A válogatás a KMK Könyvtárellátó könyvjegyzéke, a székesfehérvári Üde Szívfolt és a Hermész-díjjal kitüntetett Bibliofil Kft. Vajda János könyvesbolt katalógusa alapján készült.

HIBAIGAZÍTÁS, HÍRKÖZLÉS

Sajnálatos mulasztást követett el lapunk, amikor Joachim H. Knoll a „Formális és nem-formális felnőttoktatás – avagy a szakképzés és az általános képzés közötti ellentmondás félreértése. „Rövid eszmefuttatás” címmel publikált íráskor nem közölte hírként, hogy Knoll professzor Úr a Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézete (IIZ/DVV) Budapesti Projektiroda meghívására jött előadókörútra országunkba, aminek köszönhetően a fent említett tanulmány a Szín 6/2-es számába Pordány Sarolta megformálásában elkészülhetett.

A hír elmulasztását annál is jobban fájjaljuk, mert a Projektiroda szerepe nem elhanyagolható a magyar közművelődés életében. Rendezvényeik, kiadványaik, könyveik egyfajta szellem jelenlétéről tanúskodnak, amelyet a Projektiroda képvisel, s amelynek – legkevesebb, hogy – meg kell említenem jótékony hatását alakuló társadalmunk életében. Példamutató számunkra, ahogy az elvégzett tetemes munka ellenére a projektiroda állandóan háttérben marad. Bizonyára ennek köszönhető, hogy a fent említett cikkhez a projektirodától kapott háttéranyag (amellyel az írást bevezettük), amely közölte a megtartott előadások címét és helyszíneit, nem közölte – bizonyára evidenciaként –, hogy: és Knoll Professzor Úr meghívója az IIZ/DVV. Köszönjük a meghívást és Projektiroda munkáját, kívánunk további jó munkát – a magunk érdekében is.

Mátyus Aliz a Szín főszerkesztője

Több civil szervezet kezdeményezésére, európai minták nyomán 2001. május 14. és 18. között TANULÁSI FESZTIVÁL rendezvényeire került sor az országban. A kezdeményezők, így a TIT, a Magyar Népfőiskolai Szövetség, a Magyar Pedagógiai Társaság, nemkülönben a Német Népfőiskolai Szövetség budapesti projektirodája a helyi kezdeményezésekből szervesen egybeszerveződő programsorozattól az értelmiség kultúráközvetítő, a tanulási esélyegyenlőségeket növelő aktivitását, az értelmiségi és a helyi közösségek dialógusainak élénkülését, a felnőttképzési műhelyek, szervezetek bemutatkozását, az élethosszig tartó tanuláshoz való hozzájáruláshoz szóló tájékoztatást várták. A **Német Népfőiskolai Szövetség Budapesti Projektirodája (1088 Budapest Bródy Sándor utca 16.)** a fesztivál operatív központjaként működött, illetve működik. A fesztiválról kiadvány készül. Az értékeléseket legkésőbb 2001. június 30-ig kell megküldeni a Projektiroda címére.

Állam – önkormányzat – közművelődés címmel **Kistelepülések közművelődési szakembereinek III. országos tanácskozására** kerül sor **Encsen 2001. június 27-28-29-én.** Helye: Kazinczy Ferenc Általános Iskola és Művészeti Alapiskola Encs, Táncsics út 4. **A program:** június 27.: Dr. Menyhért Béla Encs város polgármestere köszöntője. Dr. Ódor Ferenc országgyűlési képviselő megnyitója. Ecsedy István, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának Kögyűjteményi és Közművelődési helyettes államtitkára: *Állami szerepvállalás a kistelepülések kötelező közművelődési feladatellátásának biztosításában, a nemzeti kulturális örökség megóvásában.* Dr. Németi Lajos, a B-A-Z Megyei Területfejlesztési Ügynökség ügyvezető igazgatója: *Területfejlesztés – Közművelődés.* Kuna Tibor, az Ifjúsági és Sportminisztérium miniszteri tanácsosa: *Az ifjúságpolitika szerepe a települések népességmegtartó erejének növelésében.* Délután: kirándulás Kassára. Találkozás a kulturális élet helyi képviselőivel. Június 28.: Vadász János, a KKDSZ elnöke: *A közművelődés és a közművelődésben dolgozók érdekképviseletének aktuális kérdései.* **Szekcióülések:** 1. Településfejlesztés – közművelődés. Pordány Sarolta, NKÖM Közművelődési Főosztály főtanácsosa 2. Térségi összefogás, társulás a közművelődésben. Csáki Imre, a B-A-Z Megyei Önkormányzat Oktatási és Művelődési Főosztályának osztályvezetője és Sajó Attila, a kazincbarcikai Egressy Béni Művelődési Központ igazgatója 3. Partnerség az ifjúsági közéletben. A közoktatás, az ifjúságpolitika és a közművelődés együttműködésének lehetőségei. Kovács Zsolt, az Észak-magyarországi Regionális Ifjúsági Szolgáltató Iroda vezetője, Szeles András, az Encsi Diakotthon igazgatója 4. A települési önkormányzatok kötelező közművelődési feladatellátásának tapasztalatai. Kerekes László, a NKÖM Közművelődési Főosztályának vezető szakfelügyelője, Hazag Mihály, a B-A-Z megyei Önkormányzat Hivatalának főtanácsosa 5. Informatika – közművelődés. Kiss László, a NKÖM Közművelődési Főosztály főtanácsosa. Délután **tapasztalatcsere** Abaúj kistelepülésein. Június 29.: Óváry István, a NKÖM Közművelődési Főosztály vezetője: *A közművelődés fejlesztésének stratégiája.* Borbáth Erika, a Magyar Művelődési Intézet igazgatóhelyettese és Riz Gábor, a B-A-Z Megyei Közművelődési Intézet igazgatója: *A Magyar Művelődési Intézet és a B-A-Z Megyei Közművelődési Intézet szakmai szolgáltatási rendszere a kistelepülések közművelődési feladatellátásának segítésére.* Hideg Imre, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Önkormányzat Oktatási és Művelődési Főosztály vezetőjének zárszava.

ÁMK-k országos vándorgyűlése lesz 2001. november 8–10-ig a Ménfőcsanakai Petőfi Sándor Általános Művelődési Központ (9012 Győr, Kisdobos u. 1–5. Tel./fax: 96/449-068 E-mail: petofi@externet.hu) rendezésében.